

261

JAUNĀ GAITA

261
VASARA 2010

VOL. LV, No 2, ISSUE 261
SUMMER 2010

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief: Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor: Juris Žagaris
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors: Voldemārs Avens,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Andris Priedītis,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Biruta Sūrmane,
Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Business Manager: Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

55. GADAGĀJUMS, VASARA 2010

2. (261) NUMURS

S A T U R S

- 1 Sandra Kalniete
- 2 DZEJA – Briežu Marija, Leons, Adrians
- 7 Indra Gubiņa. Saruna par jūru
- 8 Laima Kalniņa. Simtkārtīgi
- 9 Ojārs Zanders. Skalbe un latviskā kultūra
- 11 Sarma Muižniece-Liepiņa. Pura Tīns
- 12 Ansis Dobičins. Process. Skulptūra
- 16 Eva Eglāja-Kristone. Latvija un trimda
- 21 Sniedze Ruņģe. Zilā istabiņa un tornis
- 22 Jānis Krēsliņš sr. Sigurds Grava
- 23 Gundars Ķeniņš. Zinātnes kalngalos
- 24 Jānis Krēsliņš jun. Labais gans
- 25 VĒSTURE – Rolfs Ekmanis. RBE/RB
- 27 Juris Kornets. Pie Dzintara jūras
- 28 Linda Treija. Vasara.
- 31 ATMIŅAS – Laimonis Purs. Radio balsis
- 32 Uldis Siliņš. Vācijā 1945
- 34 INTERVIJA – ar Juri Žagariņu
- 36 KIBERKAMBARIS – Trūkumcietēji
- 38 MĀKSLA – Ruta Čaupova. Tēlniecība
- 45 Linda Treija. Trīs kumosi mākslas...
- 47 VĒSTULES
- 49 Krista Nīgale. Pingvīnu pāris
- 50 Aina Balgalve. Pamesta māja
- 51 Baiba Lapiņa-Strunska. Dubultpilsonība
- 52 DAŽOS VĀRDOS – vg,ar,bs,mb,jk,um,re
- 62 GRĀMATAS – Aina Sikсна. Astra Roze
- 65 Jānis Karlovs. Skulpturāls objekts
- 66 Ivars Drulle. Maikla Džeksona nāve
- 67 Juris Silenieks. Anna Auziņa. Viss ir OK
- 69 Juris Silenieks. Pārāk daudz nošu
- 71 Lāsma Ģibiete. Zenta Mauriņa ungāriski
- 72 Lāsma Ģibiete. Trīs laika nogriežņi
- 73 Juris Vīksniņš. Par Aglonu angļiski
- 74 Māris Brancis. Tautas māksla 20. gs
- 76 Gundars Ķeniņš. JBS 40/4

IN THIS ISSUE – jž

Ilmāra Rumpētera vāks

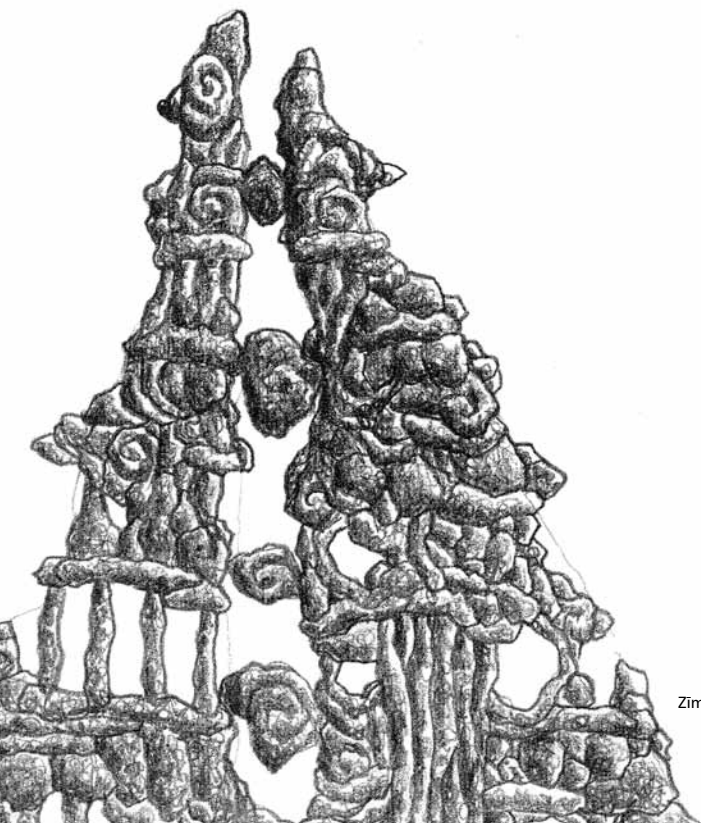
Datormaketētājs Juris Žagaris

JG pateicas par PBLA KF atbalstu

**Šodien, tāpat kā 19. gadsimtā,
mums jāprot apvienot Krišjāņa
Valdemāra idejas par brīvas
attīstības radītu pārticību
un Kronvaldu Ata vīziju par
patstāvīgu latviešu nāciju, kas
celta uz savas īpatnas valodas
un kultūras pamata.**

Sandra Kalniete

Uzrunā *Vienotības* dibināšanas
kongresā Nacionālajā teātrī 2010.6.III

Zīm. Arta Ozola-Jaunarāja

MARIJA BRIEDE

*Pastāv vārdu dzīve.
Bet pastāv arī vēl dzīve
vārdu dzīvē,
un mēs to iepazīstam tādā mērā,
kādā apdzīvojam šo vārdu
dzīvi.*

*Sapņotāji dzīvo tai dzīvē,
kas rodama starp vārdu dzīvi:
starp to, kas ir,
un to, kas būs,
izraugoties aizvien jaunas,
daudz dziļākas jēgas
paši sava sapņa izcelsmei.*

*Anonīmie ziņu pienesēji
dzīvo tai dzīvē,
kas pastāv pēc vārdu dzīves:
starp to, kas ir,
un to, kā nav,
izkropļojot jēgu,
kas pastāv vēl pirms vārdiem.*

*Dzejnieks toties dzīvo tai dzīvē,
kas pastāv vēl pirms vārdiem:
starp to, kas bija,
un to, kas būs, –
un vārdi seko viņa vārdiem,
tāpat kā nopakaļ aitganam
nāk aitas.*

*Reizēm starp vārdiem
iedegas ciņa
par to tiesībām pastāvēt,
atstājot uz baltā kaujas lauka
daudzpunktus
un jautājumzīmes
un ieraugot vārdus parādāmiem
uz baltās lappuses
vēl pirms domas,
kuru tie izsaka,
un pārciešot tos, –
dzejnieki teic,
ka viņi izjūt krīzi.*

*Pastāv radniecības saites
vārdu dzīvē,
ko iezīmē taisna līnija,
kas novilkta to kāzu dienā
no mīlestības pret vārdiem:
ES un TU.*

*Pastāv arī nāve
vārdu dzīves dzīvē –
no miesas atraisījusies dvēsele,
trausls apostrofs,
kas šalc gaisā.*

*Svētdienā vai svētku dienā
es gaidu, kad vārdi pārnāks no baznīcas,
kam mana svētība atlaidusi gan viņu,
gan arī manis pašas grēkus
tās dienīšķās dzīves vārdā,
kas pastāv mūžīgās dzīves vārdā.*

*Un es pārdzīvoju pati savu dzīvi
ar vārdu dzīvi,
parakstoties zem tiem ar savu vārdu
mūsu bērnu vārdā –
MARIJA...*

LEONS BRIEDIS

neviens nezina

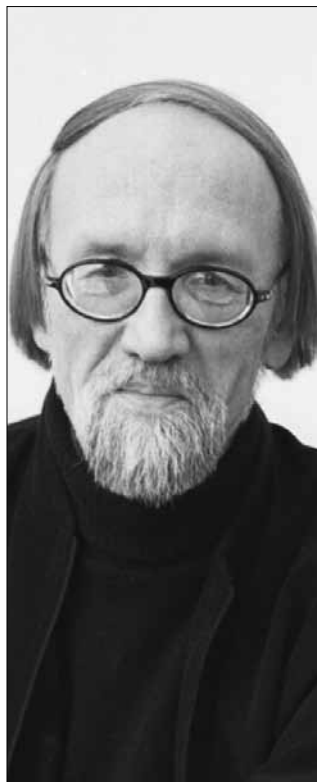
*neviens nezina
kas slēpjas vārdos
vārdi nekad to neizrāda
tā, piemēram, vārds „mīlestība”
vienmēr šķiet Tu:
nejauši un uz visu mūžu šai dzīvē sastapta
Sieviete
kaut gan īstenībā
(kā es to savas vientulības visskaudrākajā
brīdī atjaušu) tā ir bezgala trausla
gandrīz vai neesoša dūmaka
kas joprojām izslīd starp Dieva pirkstiem
pārvēršdamās par cīruli
rīta debesīs*

aka

*tu esi aka
ko Dievs izracis zilgmē
kur eņģeļiem padzerties*

mūžīgā mīlestība

*viļņo, vilni! jūro, jūra!
buro, bura!*
kuģi mans, kurp gan tu ved?
*tālo, tāle! zilgmo, zilgme!
ilgo, ilga!*
gars mans, kur gan tevi jāapbed?
*dvesmo, dvesma! vēsmo, vēsma!
esmo, esme!*
kādos apvāršņos tu mani met?
plīvo, plīve! brīvo, brīve!
*dzīvo, dzīve --
mūžīgajai mīlestībai pret!*

jaunais Odisejs

*pirmoreiz pa īstam jūrā
pie tam vēl pēc savas pirmās Trojas
viļņu sirēnu savaldzināts
vētru skillās un haribdās iemīlējies
vēju Kirkes glāsta noilgojies
un ar apvāršņa Polifēmu saķerties cīkstē sakārojies
jauns vēl, Odisej, tu esi, jauns!
pagaidiet uztīcamās pēnelopes
gudrība nāk ar laiku ja vien laiks to atvēl
miers un pacietība tikai izredzētiem
starp kuriem mūsu nav neviena*

pravietis

*sudraba olīvkoks
nolīcis pāri atvaram
tuksnesī*

Lielā Sausuma beigas

sausputu vējš beidzot rimies
sokļainā smilts kas plūdusi dzīslās
kļūst aizvien miklāka
pat saules zvārojošā acs vairs nav tik glāžaina
atvilgušās pamales
pamazām piebriest ar smagiem un briedīgiem mākoņiem
šonakt tuksnesis sāks mutuļot
milzu ūdeņiem saplūstot kopā ar melnajām debesīm
no kurām augu nakti
svinīgi un viedi gāzīsies lieti
sauszeme sarūk
ūdeņi augtin aug stiprumā un daudzumā
palēnām pārpludinot zemi un apsedzot kalnus
četrdesmitajā saules lēktā palaistais balodis
pēc septiņām dienām atgriezīsies
ar olīves zaru knābī
un debesīs pacelsies mirdzošs septiņkrāsu varavīksnes
loks
pavēstīdams Lielā Sausuma beigas

plīvīte

dzīvīt, manu grūšo brīvīt,
kur tu dzīvo, manu dzīvīt?
varbūt vienīgi tu, ķīvīt,
skrejot gaisos jaut ka dzīvīt
tik vien ir kā zilgmē plīvīt

ceļiniekam

ORF, ej!

**ADRIANS BRIEDIS-
MAKOVEJS**

rozi pēc rozēs
cauri visiem ērkšķiem
es tev tuvojos
apsegusies ar maigu klusumu
vērpjot saulrieta smaidu
tu mani tālumā gaidi

soli pa solim
bezdibenim pāri
es dodos pie tevis
jo tu par spīti visam
mūžam mani gaidīsi
saucot manu vārdu tumsā
kas starp mums nostāsies

*akls kā pirmdzimtais skūpsts
es cauri sāpēm
tuvāk tev sniegšos
tur kur tu uz mani lūkojies
vientuļi tērptoties
uzticīgās skumjās*

2007.10.IX

*skabarga
vīd manā smaidā
un tu
ar vienaldzīgu skatienu
turi mani gūstā
migla
nostājusies starp mums
tā mani atraida
apstājos
pats savā ēnā
tikām mana dvēsele
viena un tevis neiztraucēta
izgaro miglā*

2008.4.III

*laiks rit tik lēni
ka es pagurstu
smeļu no akas ūdeni
bet mūžīgi slāpstu
laiks ir ūdens –
domīgs bez ticības
šoreiz tas ir bikls
un pilnīgi bez steigas*

*tas tek sev par prieku
bet es līdzī netieku...*

2004

Par dzejniekiem skat. JG255(2008):4

Indra Gubiņa

SARUNA PAR JŪRU

Pret pelēko vakara debesi, pret to atvērumu, kas manām acīm pieejams no balkona, skatos uz kļavas zariem. Visu koku neredzu. Viens zars līkst kā liels melns ķekars, un manas domas brīdi tajā it kā šūpojas, kā pinas, un tad es skaidri jūtu: es gribu runāt par tevi, nē, patiesībā ar tevi. Kaut kas zara melnumā, vakara pelēkumā atsvieda mani citā laikā, citā vietā. Un es domās tev saku: atceries, kā tas bija toreiz Tenerifā, kad es lielā vējā stāvēju uz tiem varenajiem, melnajiem akmeņiem un klausījos jūras trakošanā. Tu nenāci uz tiem, tu bijī prātīgāks. Kaut šlakatas pa reizei iesitās pat manā sejā, es nekāpos atpakaļ, man patika sajust ūdens sāļumu, sajust to nemieru, kāds var būt tikai jūrā. Nemiers kopā ar plašumu. Kad pēc laika es no akmeņiem nokāpu, kur tu aizvējā stāvēji un mani gaidīji, es tev vaicāju: kur jūra beidzas? Upe beidzas, kad ieplūst jūrā. Tev patika mani pārlabot – Tu teici: šis te ir okeāns ne jūra. Vienalga, sauc kā gribi, upe ieplūst tajā plašumā, atdod sājumam savu saldo ūdeni un nav vairs. Bet kur beidzas jūra un kur sākas okeāns? Upei un jūrai ir krasti, un atkal tu mani pārlabo: krasti ir upēm, jūrām ir malas. Bet – katrs krasts ir mala! Ai, kā mēs runājām. Strīdējāmies par vārdiem, tad abi it kā pazudām tālēs, plašumos un viļņos, šos saraustītos vārdus, teicienus un smieklus iemetot bangu skaļumā. Mēs runājāmies, bet ne jau par jūrām vien.

Un tad – atceries – tie tumšie dienvidu vakari rāmā jūras līča malā, kad vilnīši tā kļuši, kā čukstēdami ritinājās pār lēzenumu un mēs skatījāmies saulrieta palikušo staru kvēlē, kas dega ap tumšajiem vakara mākoņiem. Tagad, tieši tagad man gribas par visu to runāt, stāstīt – bet kam? Tikai tu zināji, kā bija un kāpēc.

Atceries to trako braucienu pa sen nelietotu ceļu pāri kalniem? Kaut gan auto irētāvā tevi brīdināja pa to ceļu nebaupt, bet tu atcerējies citu reizi, kad bijī pa to braucis, un neklausīji labi domātiem padomiem. Mēs braucām pa šauru ceļu un drīz vien iebrucām mākonī. Mani pārņēma baissa sajūta. Tu jau arī bijī apjautis, ka šis patiešām vairs nav lietojams ceļš, jo vietām no stāvās klints akmeņi bija uz tā uzripojuši. Tu mēģināji, bet ceļš bija par šauru, lai uz tā apgrieztu automašīnu un dotos atpakaļ. Vienā pusē augsta klints siena, otrā – stāvs kritiens lejup. Atlika tikai virzīties uz priekšu. Un tad sāka līt, nē, gāzt! Labu brīdi mēs klusējām un stāvējām,

Indra Gubiņa 1950. gadu vidū Toronto, Kanadā

jo pelēkajās lietus šaltīs ceļu vispār vairs redzēt nevarēja. Kā mēs toreiz izkūlāmies tiem kalniem cauri?

Bet tad nāca maigie vakari, kad mēness spīdēja hibiskus ziedos un vizināja sidrabainu svītru jūrā, tie likās kā no aizmūžības. Bijušo varēja aizbidīt aiz zvaigznēm un būt tikai tajā mirkli, mierā, skaistumā un klusumā. Mēs pratām tā klusēt, ka šis klusums netraucēja, bet mūs apņēma ar visu siltā vakara maigumu, katru ar savām ilgām un varbūt ar vārdos neizpaužamām cerībām.

Vai tas bija sen? Tagad ziemeļu zemē skatos melnajā kļavas zarā un skaitu gadus atpakaļ. Divdesmit. Kāds pamatīgs dzīves posms. Jā, mēs pratām klusēt un arī runāties. Sevišķi kādā citā reizē – Grieķijā, kad tu daudz stāstīji par senajiem dieviem. Tagad es arī zinātu šo to vairāk, jo divdesmit gadi devuši laiku lasīt. Padomā, ja caurmērā gadā es izlasu ap četrdesmit grāmatu, tad divdesmit gados tas jau ir astoņi simti, vesela bibliotēka! Un cilvēks taču mācās. Lai jau nu visu lasīto neiegaumē un neatceras, kaut kas paliek. Ir tādas grāmatas, kas paliek atmiņā vienmēr, un ir tādas, kas sagādā patiku vai pārdzīvojumu lasīšanas brīdī un tad – it kā izkūp, atceras virsrakstu un paliek apziņa – es to grāmatu lasīju. Atceries, kā toreiz Krētā tu man stāstīji par Ariadnes kamolīti un kā es no Knosos pils aizbēgu. Tajā vietā – tagad teiktu – bija sliktā aura, bet kad es tev par to ieminējos, tu smējies.

Vai arī tagad tu smietos? Pēc divdesmit gadiem mēs būtu izrunājušies par daudz ko, mēs sēdētu klusumā. Tikai – mums šo gadu nebija. Man – jā, tu savējos aizmeti pats. Varbūt tagad tu no saviem augstumiem

redzi, kā es te sēžu, skatos vakara tumsas apņemta kļavas zarā un runājos ar tevi. Uz zemes tu vairs neesi. Arī es neesmu vairs tā, kas biju pirms divdesmit gadiem. Kā upe ieplūst jūrā un beidzas, tā bijušais laiks nav vairs. Aizplūdis. Saplūdis ar plašumu, ar nebūtību, un atmiņas kā tās sālās okeāna šļakatas, kas putoja gaisā, kad bangas sitās pret lielajiem melnajiem akmeņiem un pameta lāses man sejā, tā atmiņas it kā iesitas tagad manī, bet ne sejā. Toreiz jūras doto miklumu viegli varēja noslaucīt, bet šīs atmiņu lāses ...Vai es gribētu aizslaucīt?

Reizēm ar tām ir labi sadzīvot, reizēm ļoti grūti.

Par Indru Gubiņu skat. JG259(2009):8

Laima Kalniņa

SIMTKĀRTĪGI

Toreiz, no skolas nākot, mēdzu satikt vecenīti, kas ubagoja, sēdēdama pie senlaicīgas pareizticīgo baznīciņas. Es nezinu, vai ubadzīte tur tikai sēdēja, jo pati arī bija pareizticīga, vai varbūt tikai tādēļ, ka vieta bija ērta. Baznīcas dzelzs sētai bija ķieģeļu pamatne, kas veidoja ērtu sēdekli, bet tas nebija svarīgi. Nozīmīgi bija tikai tas, ka viņa bija veca un lūdza.

Es mēdzu apstāties pie viņas un iedot viņai santīmiņu, jo domāju, ka tā ir jādara, ja satiek ubadzīti. Un viņa tad pasmaidīja un teica labus vārdus, kā piemēram – *lai Dieviņš tevī pasargā, bērniņ!* Vai ko līdzīgu. Es arī uzsmaidīju vecenītei, un, tā smaidīdamas, mēs šķīrāmies.

Diena, par kuru gribēju jums stāstīt, bija viena no tām, kad pie mums Liepājā viesojās no Rīgas atbraukušais vectētiņš. Protams, mēs ar brāli domājām, ka tajā dienā mēs uz skolu varētu pavisam neiet, lai varētu vectētiņu apsveikt, tikko viņš vērtu mūsu nama durvis.

Vectētiņš bija mums ļoti mīļš, vienmēr no Rīgas atvedot arī jaukas dāvanas – vai nu šokolādes, vai garšīgus svešzemju augļus. Bet ne jau tas vien. Vectētiņam nekad netrūka laika parunāties ar mums, un tieši par to, kas

tobrīd bija mums vissvarīgākais, nevis kā tas dažreiz mēdza notikt ar citiem lielajiem.

Taču mums nekad neizdevās vecākus pārliecināt, ka vectētiņa ierašanās bija pietiekami svarīgs iemesls, lai mēs drīkstētu kavēt skolu. Tā nu nācās vien savākt grāmatas un burtnīcas, un pusdienlaikam sasmērētās maizes rīkas un doties ceļā, lai pusdienlaikā, ēdot savu maizīti un piedzerot tai klāt silto un saldo tēju, varētu draudzenēm izstāstīt par vectētiņa ciemošanos.

Tikai mājup soļojot, es pēkšņi atcerējos, ka man kabatā ir tikai viens vienīgs piecsantīmu gabals. Kā nu es varēšu vecenītei pie baznīcas žoga iedot ierasto santīmiņu, par kura saņemšanu viņa vienmēr tik ļoti priecājās? Es nevarēju viņai atdot visu savu naudu! Man taču vajadzēja vismaz rītdienas tējas naudiņu! Siltais un saldaiss, tik ļoti gardais dzēriens prāvajā baltajā krūzē maksāja divus santīmus un, ja es vecenītei atdotu vienīgo piecsantīmu gabalu, tad vairāk naudas man nebūtu.

Es izbijos. Iet garām vecenītei, it kā es viņu neredzētu, nepazītu, nezinātu? Vai man pietiktu drosmes raudzīties viņai acīs, zinot, ka viņa gaida santīmiņu, un tomēr nedot? Nevarēju taču pasniegt piecinieku un prasīt divus santīmus atpaka! Grozīju kabatā nelaimīgo naudiņu. Mans ašais solis, steigoties mājās, lai satiktu vectētiņu, kļuva gausāks un gausāks. Es vēl aizvien nebiju izšķīrusies, ko darīt, kad bija klāt baznīcas žogs. Nemaz neapzinājos, ko daru, pastiepu roku un, kā parasts, devu naudiņu vecenītei. Viss bija kā parasts – viņas labie vārdi, mūsu smaidi.

Es pagriezos un gāju. Pārsteigta jutu, ka pēkšņi iet bija daudz vieglāk. It kā mazā plakanā naudas ripiņa būtu bijusi tik smaga, ka tās dēļ bija bijis grūti likt soli. Tagad naudas nemaz nav, es sev domās sacīju. Brīnumainā veidā tas vairs nebaidīja. Pat ne tas, kad mēģināju sev iztēlot, cik negaršīga būs sausā maizes rīka bez gardās tējiņas.

Vectētiņš sēdēja mājās pie galda, un es tūlīt steigšos pie viņa. Viņš sniedzās man pretī jau pa gabalu. Dāvanas. Šoreiz šokolāde un mirdzošs sudraba pieclatnieks.

Pieclatnieks? Es raudzījos uz sudraba velti savā rokā. Piecsimt santīmu? Stāsts par simtkārt atdošanu. Mazliet neticīga un pārsteigta, es pacēlu acis uz pelēkajām Liepājas debesīm. *Pa-klau,* es domās Kādam jautāju. *Vai Tu tiešām šito no visas tiesas?*

Par Laimu Kalniņu skat. JG260:9

Kārlis Skalbe ar ģimeni Rīgā, Brīvības un Dzirnavu ielu krustojumā, dodoties zirga vilktos ratos bēgļu gaitās 1944. gada rudenī

Foto: no RTMM arhīva

Ojārs Zanders

SKALBE UN LATVISKĀ KULTŪRA

Kārlis Skalbe, kura 130. dzimšanas diena aizritēja aizvadītā gada novembrī, bet šā gada 15. aprīlī atzīmējam rakstnieka nāves 65. gadadienu, bieži dēvēts par vienu no latviskākajiem mūsu rakstniekiem. Lai gan jēdziens „nacionālā kultūra” laika gaitā modificējies, daudzi viņa izteikumi vēra ņemami un aktuāli vēl šobrīd. Tie atrodami galvenokārt viņa *Kopoto rakstu* pēdējos četros sējumos (Rīga: Jānis Roze, 1939). Tie ir

Literatūras un grāmatniecības vēsturnieks, Dr.h.c. philol. Ojārs Zanders, vairāk nekā 30 gadus strādā Zinātņu akadēmijas Fundamentālajā bibliotēkā, kur vada Rokrakstu un reto grāmatu nodaļu, pēdējos gados ir šīs bibliotēkas galvenais bibliogrāfs. Publicē vairāk nekā 600 rakstu, sastāda un komentē Antona Austrīņa (1979) un Kārļa Krūzas (1984) dzejoļu izlases, saraksta grāmatas *Tipogrāfs Mollins un viņa laiks* (1988), *Senās Rīgas grāmatniecība un kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā* (2000). Zandera raksti, esejas, stāsti un dzejoļi apkopoti grāmatā *Gadsimtu siluetei Rīgas bruģakmeņos* (2002). Par mūža ieguldījumu kultūrā piešķirta (1999) Kultūrkapitāla fonda mūža stipendija.

raksti, kas tapuši Latvijas valsts veidošanās un uzplaukuma laikā (1918-1938). Atsevišķi izteikumi, protams, rodami arī agrāk un vēlāk. Piemēram, rakstā „Politiskas skolas trūkums” (1915) Skalbe secina: *Viss mums vēl ir nākotnē. Kā mums vajadzīga liela nacionāla ideja, kas ved mūs uz priekšu! (..) Vai mums ir kāda ideja, kas paceļas nākotnē kā kalns, uz kura vistumšākās dienās nenodzies cerības zaļums? Mums ir tikai sēkliņa no šīs idejas. Tā slēpjas vārdā Latvija* (1, 147). Par latviešu valodu un tautas garīgajām vērtībām Skalbe izteicies arī rakstā „Edvartu Virzu pieminot” (1940). Vēl isi pirms nāves (1945.25. IV) Skalbe, būdams jau politiskais bēgļis Stokholmā, it kā turpina savas *Mazās piezīmes*, vaicādams: *Kas tad ir latviešu bēgļu vienīgais glābiņš svešatnē? – Ja negribam bojā iet, mums jāturas latviešu valodas un gara dzīvā, plūstošā strauvē* (5, 408).

Kārlis Skalbe nacionālisma jēdzienu saista ar ētiskām kategorijām, un viņam, neapšaubāmi demokrātiski noskaņotam cilvēkam, citāds šī jēdziena skaidrojums nemaz nebūtu pieņemams. Savās *Mazajās piezīmēs* (1921-1924) viņš raksta, ka nacionālisma spožo zvaigzni nedrīkst ne aptumšot, ne degradēt:

Nacionālisms, kurš tagad visur tiek daudz- nāts – ir vēl rūdas gabals, kurš labi jāapstrā- dā, lai dabūtu no viņa tiru un spožu metā- lu. (...) Kas nav cilvēciģi, tas nav arī nacionā- li. Jo nacionālais nav nekas cits, kā cilvēcī- gais, kam katra tauta atradusi savus īpatnē- jus vārdus (3,167).

Vairums Skalbes rakstu par nacionālo kul- tūru tapuši laikā, kad vienlaikus tika izcīnī- ta un aizstāvēta Latvijas valsts. Kā brīva, ne- atkarīga un demokrātiska republika. Jo tikai nacionāla valsts var būt nacionālas kultū- ras garants. Mēs necitēsim daudzās aizkus- tinošās lappuses, kas rakstnieka publicistikā veltītas latviešu strēlniekiem, tāpat Latvijas nacionālās armijas pirmajiem kareivjiem pulkveža Oskara Kalpaka vadībā, Rīgas sar- gjiem cīņā pret Bermontu (1919), tāpat kau- jām pret lieliniekiem Latgales frontē (1920). Rakstā „Republikas gadadienā (18.XI 1919)” dzejnieks atgādina saviem tautiešiem: *Nav neviena akmens neatkarīgās Latvijas pama- tos, kurš nebūtu tur iemūrēts ar viņu asinīm kā ar nesagraujamu cementu (3, 48).* Acis, ko izdzēsusi nāve, ir aizvērušās sapnī par brī- vu Latviju, un kultūras darbinieki nedrīkst būt šī smagā upura necienīgi. Tieši viņiem jāveido kultūra, kuras aizstāvēbai šie kareivji atdevuši savas jaunās dzīvības.

Vienlīdz ass Kārlis Skalbe ir gan pret Ber- monta avantūru, gan pret Pētera Stučkas sludināto „sarkano mesianismu.” Nevar jau no tautas prasīt lielu politisku gudrību, bet ābece patiesības gan tai vajadzētu zi- nāt. Pirmais burts šīnī ābecē skan: *Sargājiet Latviju no lieliniekiem! Mazajās piezīmēs* viņš 1919. gadā raksta: *Latvija ir kā dēlis, uz kura šūpojas – vienā galā lielinieks, otrā vā- cietis. Uzmaniet! Viņi abi ved vienu spēli. Cik ilgi viņi šūposies uz mūsu pleciem?* (3, 62).

Visumā iecietīgais rakstnieks var būt arī dzē- līgs un skarbs. Pēc viņa domām, kur Dievs ir staigājis, tur mājo cilvēki ar radošām do- mām, bet, kur velns spļāvis, tur uzdzīst lieli- nieks. Reizēm pat no visai nevainīgiem soci- ālisma pumpurīšiem izplaukst gaužām nejd- zīgi komunisma ziedi. Nacionālās kultūras izveidē šādi cilvēki nav jālaiž pat tuvumā, jo ko var gaidīt no tādiem, kuriem vienaldzi- ga pašas nacionālas valsts ideja. Latvieši ne- drīkst atkārtot krievu intelīģences kļūdu, kuri gadu desmitiem ilgi apbrīnāja savu mužiku, kamēr valsts nogrima komunisma mūklājā.

Ja pirms I Pasaules kara latvieši pieticīgi ru- nāja par kultūras autonomiju krievu ķei- zarvalsts ietvaros, tad pēc lielo impēriju, to- starp Krievijas, sabrukuma tā bija jau noie- ta attīstības fāze. *Lai skalda latviešus kā grib, mēs gribam redzēt viņus kā vienotu tautu. Tauta ir valsts. No šķiru skabargām mums jātop par apvienotu tautu, par valsti. Ja mēs to nepratīsim, mūsu tauta arī priekš nāko- šiem gadu desmitiem stāvēs satriekta un no- postīta kā koks bez galotnes (3, 8),* raksta Skalbe 1917. gada jūnijā. Un divus gadus vē- lāk tanī pašā darbā šo domu it kā turpina: *Mums nepietiek ar tiem dažādiem brīvības lakstiem, ko mēs bagātīgi esam plūkuši šī- nis gados. Mēs gribam vairāk. Mēs sniedzamies pēc paša zieda, mēs gribam mūsu ne- atkarību! Kas gan ir brīvība zem sveša jūga?* (3, 43). Un piezīmēs, kas rakstītas no 1917. līdz 1920. gadam, to autors ar pārliecību teic: *Tauta neizdzīvo savus vēsturiskos ide- ālus vienā gadā, ne vienā paaudzē. Latvijas republikai jābūt, ja ne šodien, tad rītu, pēc desmit, piecdesmit, vai simtu gadiem (3, 17).*

Skalbem sāp, ka īsi pirms I Pasaules kara Vilis Olavs nosaucis latviešu tautu par skaidienu, kur katrs sev paņem tādu lietas koku, kādu viņš grib. No šīs etnogrāfiskās skaidienas latviešiem jāklūst par nāciju, par valsti. *Pēc simts gadiem ir nākusi augšā jauna tauta ar stipru gribu dzīvot, bet dzīvot nozīmē: sevi izteikt, radīt savu vēsturi un kultūru (2, 91).*

Kultūra, protams, nav veidojama vienā dienā. Tā ir daudzu paaudžu neatlaidīgs darbs. Tā ir kā lāpa, ko cauri gadu krēslībai viena roka sniedz otrai. Kultūra ir sava veida cīņa, cen- šanās pēc kaut kā arvien labāka. Bez tām de- besīm, ko redzam katru dienu, vēl ir citas de- besis. Tās ir tautas garīgās debesis, kurām jā- klūst arvien augstākām un cildenākām. Līdz savu nacionālo vērtību apziņai var pacelties tikai politiski pilngadīga tauta. Latvieši ne vienmēr jau tādi ir. *Latviskā kultūras slānis vēl ir plāns. Mazo tautu lielākā nelaime ir tā, ka viņas spiestas sekot svešiem paraugiem. Viņām nav īstas drosmes atbalstīties uz sa- vām tradīcijām, tāpēc viņas arī nevar izaugt par patstāvīgu garīgu lielumu. Viņas nerada laikmetus, bet tiek viņos ierautas, tāpēc viņ- ņas bieži ir spiestas kalpot svešiem elkiem (3, 15),* raksta K. Skalbe savās vasaras piezīmēs *Dabā un dzīvē (1934).*

Rakstnieks noraida apgalvojumu, ka tāda na- cionāla kultūra varbūt vispār nav vajadzīga,

Ansis Dobičins. *Process*. Granīts, tērauds. 2,7 m. 2009. Mārupītes Dabas parkā, Rīgā

Par tēlnieku skat. 38.-44. lpp.

Pārnesums no 10. lpp.

it īpaši mazām tautām. Lielākām tautām ir senākas kultūras tradīcijas, un vajag tikai pārņemt jau citu radīto. Skalbe, kurš pats kā autodidakts daudz guvis no lielo tautu kultūras mantojuma, nebūt nenoliedz to svētīgo ietekmi. Bet ar to ir par maz. Tauta bez savām kultūras īpatnībām nav interesanta citām nācijām, tāpat kā cilvēks bez īpatnībām nevar ilgstoši patikt citiem. Cilvēkam ir kauns, ja viņu dēvē par Dieva pērtiķi – atdarinātāju. Arī tautām ir kauns tikai ķēmoties citām pakaļ. Nacionālā kultūra nevar būt tāds steigšus sadiegts lupatu dekis, kas darināts no citu tautu kultūru pārpalikumiem. Tur ir jāizpaužas tautas nacionālo īpatnību dziļākajiem slāņiem. Ne bez ironijas Skalbe rakstā „Republikas gadadienā (1919.18.XI)” drošina: *Nebaidies, vecā Eiropa! Mēs esam mācījušies pie taviem filozofiem un dzejniekiem, mēs viņiem ticam ar jaunības ideālistu un nedomājam, ka viņi par velti būtu pacēlušī savu lāpu, aizstāvēdami brīvību un cilvēka tiesības. Mēs negribam nekā cita mūsu zemē kā demokrātisku Eiropu* (3, 52).

Tāpat kā pieaudzis cilvēks nevar visu mūžu turēties mātes brunčos, latviešiem jāklūst garīgi patstāvīgākiem. Viņi bieži kā palsie kārklu krūmi locījušies katram vējam, navi sekojuši nepārbaudītām dogmām, nereti staigājuši it kā uz augstām idejiskām koka kājām, no kurām tad sāpīgi krituši un sadauzījušies. Arī rakstnieki pārāk pakļāvušies dzīvi noliedzošām destruktīvām tendencēm. Bet jācenšas to vienīgo dzīvi, ko Dievs mums devis, atzīt un piepildīt. Latvieši reizēm bijuši pārāk mīksti raksturā; lai lielie mūs nesamītu, mums jābūt ar cietāku čaulu.

Savā publicistikā Kārlis Skalbe ne vienmēr ir tas lēnprātīgais, visu piedodošais, kādu to pazīstam, piemēram, pasakā *Kaķīša dzirnavas*, kur cietējs stāstījuma noslēgumā nepiemin ar ļaunu pat savus nežēlīgos pāri darītājus. Piedot var personīgu aizskārumu, bet nevar piedot pāri darījumus visai mūsu tautai. Skalbem ir virkne pamatotu jautājumu. Kādēļ topošā latviešu turīgā pilsonība ir tik vienaldzīga pret latviešu kultūru? Kādēļ lielniecisma sērga izplatījās pat starp bagātajiem Zemgales saimniekdēliem un saimniekmeitām, bet nabadzībā auguši cilvēki saglabājuši lielāku cieņu pret savu valsti un tās kultūru? *Pat labākie ļaudis, uz kuriem mēs skatījāmies kā uz mūsu revolucionārās kultūras nesējiem, ir gatavi pieticīgi izkaisīties gar krievu vai vācu saknēm kā internacionāls superfosfāts* (3, 13), ar nožēlu konstatēts *Mazajās piezīmēs* (1917-1920).

Daudzi cilvēki vēl dzīvo kā bez apvāršņa atjautas. Izgājuši klajā laukā, tie nezina, kurp doties, vai arī dodas pavisam aplanā virzienā. Jau Rūdolfs Blaumanis kādreiz zobojās, ka latvieši nevar iztikt bez *Dūna Zeitung* kā bērns bez knupja. Tagad, kad izveidota Latvijas valsts, nav jābāž galva bailīgi kārtējos vācu vai krievu krūmos, bet droši jāiet pa pašu izvēlēto latviskās kultūras ceļu. Arī maza tauta spēj veikt lielus kultūras darbus. Bet šo nacionālo kultūru neviens mums vezumā neatvedīs, tā mums pašiem jāveido, reizēm pat zaudējot savu mazo personīgo dzīvi, toties emantojot ko lielāku – Latviju. No savas šaurās ielas pilsoņiem mums jāklūst par topošās republikas dēliem. Iesācēju pulks jau nekad nav liels, bet katra zvaigzne dzimst no sava kodola. Bieži jābrīnās, cik mazi un pieticīgi līdz šim bijuši tautas kultūras centieni. Bet laika devīzei būtu jābūt: sevi izteikti, sevi atrast. Kultūras centieni nav kādu atsevišķu fantastu sapņojums. Kultūras centieniem jāklūst par visas tautas centieniem. Tikai izkopjot nacionālo garu, Latvija būs stipra un dzīvotspējīga valsts. *Mazajās piezīmēs* (1921-1924) Skalbe raksta: *Mūsu valoda, rakstniecība un māksla – tā ir tā vienojošā uguns, pie kuras mēs sildāmies, kas mūs tura kopā, kas mūs glābj no pazušanas starp citām lielākām un stiprākām tautām* (3, 145).

Vairākos emocionāli spēcīgos rakstos kā pozitīvs paraugs Latvijai minēta Somija. Somi savu nacionālo neatkarību un kultūru kaldinājuši gadsimtiem ilgi. No somiem arī latviešiem nākuši rosinājumi gan brīvības cīņām, gan kultūras izveidei. Eiropas uzmanību ar savu lielo brīvības mīlestību un īpatnējo nacionālo kultūru Somija sev pievērsusi jau carisma valdīšanas gados. *Un, kad Somijai nāca grūtas dienas, kad viņas brīvība bija apdraudēta, viņa vispirmo un visdziļāko atbalstu meklēja savā kultūrā* (3, 141) – tā Skalbe savā aicinājumā 1930. gadā „Mācīsimies no somiem.” Somijā visa sabiedrība un tauta ir organizēta ap savu kultūru. Gan sabiedrība, gan valsts irdina zemi, lai ieaugtos sākumā vēl vārgais kultūras stādīņš, lai to nenopostītu vēji un salnas. Turīgs somu pilsonis cenšas iegādāties ikvienu somiski iznākušū grāmatu. Tādam turīgam somu pilsonim, kurš, iegājis somu gleznu izstādē, tā arī iziet, nevienu gleznu nenopircis, somi nelabprāt sniedz roku. Šādu cilvēku sabiedrība nicina. Bet kā tad pie mums Latvijā? Vārdos gan mēs daudzīnām Somiju kā paraugu, bet somiem piemītošās pienākuma sajūtas pret savu nacionālo kultūru mums vēl nav. Pie mums vispirms rūpējas par veco cara ģenerāļu un iz-

bijušo žandarmu pensijām nekā par kultūras veicināšanu, Skalbe raksta ar rūgtumu.

Rakstnieks izteicies par dažādiem nacionālās kultūras aspektiem. Kādi tad ir galvenie mezgla jautājumi, ko viņš cenšas risināt? – Vispirms tās ir rūpes par latviešu valodas tīrību. Sevišķi gados jauniem runātājiem šķiet, ka mūsu valodas straume ir pārāk rāma un vienmuļa. Tie cenšas to „izdaiļot” ar nevajadzīgiem svešvārdiem, ielas žargona vārdiem, pat rupjībām. Ielu uzraksti dažviet Rīgā saglabājušies pat no cara laikiem, kur blakus krieviskajam un vāciskajam kaut kā pavirši un šķībi uzšņāpts arī latviskais, viņš raksta *Mazajās piezīmēs*. Nav pat vēl latviskas Eiropas kartes, kur būtu iezīmētas no jauna tapušo valstu robežas. Trūkst mācību grāmatu latviešu valodā ģeogrāfijā, vēsturē, arī dabaszinībās. 1905. gada revolūcijas dienās daudzi nacionāli noskaņoti latvieši (tostarp Kārlis Skalbe) iesaistījās šai kustībā, jo tā aizstāvēja latviešu valodas tiesības, vērsās arī pret brutālo pārkrievošanu. Tagad, jau brīvvalsts laikā, daži tā saucamie reālpolitiķi pragmatisku apsvērumu dēļ gatavi upurēt latviešu valodas prioritātes principu. Tā nedrīkst, jo Rīga jau tā ir kā internacionāls gadatirgus, kur katrs runā, kā tam tik, tikai latvietim vienam visus vajadzīgs tolerantī un saprast.

Skalbe ir sašutis, ieraugot Rīgas Jūrmalā, Bulduros, uz kādas piena bodītes durvīm uzrakstu: *Krievu dzelzceļnieki*. Rakstnieka komentārā skan dzelzceļa ironija: *Tik piekāpīgi mēs esam pret ārzemniekiem, ka pat rūguspienu vairs nedrīkstam nosaukt savā valodā! Lai nu viens vēl pārmet mums šovinismu!* (3, 102). Bet tiem, kas aizbildinās ar latviešu valodas pietiekamu nezināšanu, ieteikta recepte, kas būtu noderīga arī šodien: *Ja jūs gribat skatīties uz Latviju kā uz mūsu kopīgo dzimteni, mācieties latviešu valodu un ieņemiet vietas mums blakus* (3, 128).

Skalbe daudz rakstījis par dziesmām un dziedāšanu, par tradicionālajiem vispārējiem Dziesmu svētkiem Rīgā un par sava veida nelieliem dziedāšanas svētkiem ik lauku sētā Jāņos. Par latvju dainām un to leģendāro vācēju Krišjāni Baronu, par tautas meldiju čaklo pierakstītāju Emili Melngaili. Latvijas brīvība un neatkarība jau daļēji ir sadziedāta septiņos gadsimtos, un tā jāturpina arī turpmāk. Latviešiem vēl maz liela mēroga gara darbinieku, bet visa tauta kopumā vēl ir garīgs lielums. Ar savu valodu, ar savu pašā tautā salasīto gara bagātību – folkloru, kas vērtējama kā nacionālās kultūras pamats. Bet

runāt par nacionālo kultūru ir par maz, tā jāturpina vērtīgos kultūras darbos.

Vairākus rakstus Skalbe veltījis Krišjāņa Barona aiziešanai mūžībā 1923. gadā. Savā runā, kas teikta, izvadot Barontēvu no Māras baznīcas, viņš ar lielu pārliecību teica: *Agri tu izgāji cīņas laukā. Tautas spēki vēl bija vāji. Tu nevarēji tautai atdot brīvu viņas zemi. Bet tu sakrāji un apvienoji tautas dvēseli* Latvju Dainās un atdevi viņai atpakaļ viņas garīgo tēvzemi (2, 99). Latvju dainas devušas pamatu nacionālajai rakstniecībai, domāšanai, dzīves uztverei, latviskai dievatziņai. Kā koks, kas ar zariem iesniedz debēs, Krišjānis Barons ar savu mūža darbu jau ieaudzis nemirstībā.

Līdzīga sirsnība izskan arī Skalbes rakstā „Krišjāņa Barona bērnu dienā”: *Krišjānis Barons mums ir atracis tautas gara aizbērtos avotus. Tur vēl ilgi būs ko smelt mūsu dzejniekiem, māksliniekiem un domātājiem, jo tautas dvēsele nevienam visā pilnībā savus noslēpumus neizdod* (2, 102).

Bieži un ar lielu pacilātību Skalbe rakstījis par Jāņiem, ko rakstnieks uzskata par latviskākajiem mūsu tautas svētkiem. Kamēr latvieši pratīs svinēt Jāņus, tie arī nezaudēs savu nacionālo īpatnību. Jāņi, protams, nav neapvaldīta kļūgāšana un apdzēršanās Jāņu vakarā. Visa Jāņu nakts ir kā priecīgs dievkalpojums, kur šo vasaras saulgriežu liturģiju vislabāk spēj vadīt saimnieks un saimiece lauku sētā ar Jāņu vainagu galvā. Jāņu naktī kāda dievišķa dzirkstelīte iekrit vai ikviena latvieša sirdī. Rakstā „Līgo!” (1923) lasām: *Mūsu tauta ir pirmreiz atmodusies Jāņu naktī. Jāņu naktī ir izplaucis un uzdziedējis tautas dvēseles papardes zieds, jo Jāņu dziesmās atveras tautas dziļākie reliģiskie uzskati* (3, 174). Zāļu vakarā, Jāņu vakarā pat ne visai latviskā Rīga, liekas, tiešām atgādina Latvijas galvaspilsētu. Vēl jo vairāk Jāņu izjūta rodama laukos. Jāņos latvieši it kā paceļas īstas, latviskas apgarotības kalngalā. Jo tauta, Skalbes izpratnē, ir kā vienota garīga celtne. Reizēm Jāņi ir it kā tilts no pirms tiem rīkotajiem Dziesmu svētkiem Rīgā. Apcerē „Jāņu vainagi” (1933) viņš raksta: *Šogad ielīgoja Jāņus dziesmu svētki. Tūkstoši dziedātāju svieda tautā mūsu brīnišķīgās dziesmas kā smaržīgas Jāņu zāles. (..) Dziesmu svētki savija visai Latvijai kuplāko un krāšņāko Jāņu vainagu. (..) Jāņu naktī viss top dzīvs, tad atveras tautas dvēseles apslēptie dziļumi. Kas sirsnīgi mīl savu zemi, tam vīstošā zāļu dvašā atvērsies Jāņu nakts noslēpums* (4, 7-8). Jāņu naktī nedzied no nošu lapas, bet dziesma skan no tautas mūžsenās atmiņas.

1934. gada rakstā arī ar nosaukumu „Līgo!” dzejnieks teic: *Kā liesmojošu pagali no Jāņu ugunskura, mūsu senči mums nodevuši gaišo latvisko prieku, ar kuru mēs esam uzvarējuši verdzības nakti un uzveikuši visas dzīves grūtības* (4, 11).

Samērā daudz Skalbe rakstījis par grāmatu un grāmatniekiem, par Kultūras fonda veidotajām tautas bibliotēkām, par regulāri organizētajām grāmatu nedēļām, kad grāmatas iespējams iegūt par mazāku cenu. Viņš rakstījis par grāmatu lasīšanu savā bērībā, tāpat visai trūcīgajā jaunībā, par atsevišķiem sev sevišķi tuviem grāmatizdevējiem, kādreiz populāro Jāni Ozolu Cēsis, tāpat Jāni Rozi – savu *Kopoto rakstu* izdevēju Rīgā. Arī par spalvas brāļiem, rakstniekiem un žurnālistiem, sevišķi tiem, kas rakstniekam garīgi tuvi.

Lai gan grāmatu gudrība, pēc Skalbes teiciena, reizēm stostās, grāmata ir izcils kultūras faktors, stiprākais patvērumš nedienās, it kā zelta laipa, ko autors pasviež, lai mēs sastaptos ar dažādiem cilvēkiem un laikmeitiem. Reizēm, kad sirds pārāk smaga, viņš vakarā palasās *Latvju Dainās*. Nevis, lai labāk iemigtu, bet lai dotos naktsmierā ar labām, gaišām domām.

Nav gandrīz neviena kultūras aspekta, ko Skalbe retāk vai biežāk nebūtu pieminējis. Viņš sūrojas par Kultūras fonda nepietiekamo finansējumu no valsts puses, uzsver, ka tā dēvētās kultūras nedēļas ir tikai mudinājums, atgādinājums, bet kultūrai kā tādai arī sadzīvē jāfunkcionē visu cauru gadu. Viņš jau agri sāk rakstīt par Brāļu kapu izkopšanu un Brīvības pieminekļa celšanu, kur arī tauta iesaistītos ar saviem ziedojumiem. Tieši Kārlis Skalbe rosinājis devīzi: *Tēvzemei un brīvībai*, kas iekalta Brīvības pieminekli. Viņa dzejas rindas izmantotas daudzās piemīņas zīmēs un pieminekļos, kas tapuši Atmodas gados padomju laikā represēto atcerei.

Vai gan pieminekļus nebūtu pelnījuši arī Krišjānis Barons, Krišjānis Valdemārs, Rūdolfs Blaumanis, Jānis Poruks un vēl daudzi citi jau aizsaulē aizgājušie? Vai gan arī maza tauta nevar radīt monumentālus arhitektūras un tēlniecības paraugus? Var gan, ja vien grib. Pat ciemojoties ārzemēs un vērojot izcilus mākslas pieminekļus, Skalbe savu vērtējumu izteic ar latvisku skatījumu. Tā varenais Milānas domš tam atgādinā marmorā sastingušu Latvijas bērzu birzi. Nav jau tā, ka viņš būtu stāvējis tikai konvencionālās mākslas aizstāvju pozīcijās. Viņam nav iebildumu

arī pret moderniem strāvojumiem, bet tiem jāveidojas evolūcijas ceļā, organiski. Rakstā „Lietuva” (1930) secināts: *Neviena tauta nevar uz reizi ielēkt modernismā, tai jānoiet papriekšu zināms attīstības ceļš. Bet katras tautas pirmais pienākums ir atrast pašai sevi, nākt pie nacionālās apziņas* (3, 281).

Skalbem ir raksti par tautas izglītību dažādās tās attīstības pakāpēs. Jau 1910. gadā publikācijā „Mūsu tautskola” viņš raksta par zemnieku bērniem laukos, kam parasti jāsamierinās ar 3 pagastskolas klasēm. Tās ir tikai izglītības druskas, pie tam brutālas pārkrievošanas apstākļos. Kurš negrib nodzīvot mūžu it kā garīgā aizkrāsnē, tas meklē turpinājumu pašmācībā. Paldies Dievam, latviešiem vienmēr bijis dzīves instinkts – veidot savu inteligenci, kurai vēlāk bija izšķiroša nozīme Latvijas valsts tapšanā. Arī neatkarīgās Latvijas pirmajos gados skolās ne viss jau ir kārtībā. Zināms, Skalbe priecājas par Tautas augstskolas atvēršanu 1920. gada rudenī un *Mazajās piezīmēs* par to raksta: *Vakar atklāja tautas augstskolu. Ko mēs no viņas gaidām? Brīvas domas un garā brīvus cilvēkus. (..) Mums nav bijis tīras gara kultūras. Mēs esam barojušies pa ceļmalām. Dodiet mums humānu gara skolu. Iznīciniet nokaujošo dogmu. Dodiet mums brīvus garus, kas drīkst šaubīties, jautāt, pieņemt un atmest, spriest un atzīt. Māciet dzīves atzišanu* (3, 91). Skalbe bijis Saeimas Izglītības komisijas priekšsēdis. Vēl lielāks priekš viņam ir par jau 1919. gadā atklāto Latvijas Universitāti, par kuru viņš rakstā „Latvijas augstskola” ar neviltotu savilņojumu saka: *Rakstniecība un māksla ir pirmās, kas atvēra mums logu uz gaišo gara pasauli. Tagad nāk zinātne un atver mums durvis. (..) Dzeja bija pirmā, kas rādīja, cik skaista ir latviešu valoda. Tagad nāks zinātne un sauks vārdā visdziļākos jēdzienus un nokrāsas, nu redzēsim, cik bagāta ir latviešu valoda* (1, 387).

Lai gan Skalbe savā būtībā nav pesimists, bet dzīves apliecinātājs, viņam nav ilūziju par savu personīgo likteni, un jau 1920. gadā viņš raksta: *Es paredzu, ka tie, kas jau no Latviju garīgi iznesuši uz saviem pleciem, drīz vairs nebūs vajadzīgi. Tad nāks cienījami kungi, kuri pa kara laiku bij kaut kur nozuduši un ieņems „cienījamas” vietas* (3, 68). Bet tāds liktenis jau ir ne vienam vien ideālistam un inteligences pārstāvim. Īsajā fragmentā „Par sevi” (1924) nepārprotami teikts: *Es esmu dzīvojis kādai rītdienai, es esmu sities kā putns gar dienu stiklu un glabājis sevi tikai kādas dedzinošas ilgas priekš rītdienas* (2, 106).

Šīs dedzinošās domas par rītdienu, nemiers par rītdienu Skalbi neatstāj arī tad, kad Latvijas neatkarība šķiet izkarota, militāri nodrošināta un juridiski atzīta: *Mūsu nacionālā brīvība, – jā, tā ir puse no dzīvības. Ja viņu mums ņemtu, mūsu prieka avoti aizdarītos, mēs paliktu atkal par bāra bērniem un baru kungu klausītājiem. Tikai tagad mēs jūtam, ka sākam dzīvot. Tāpēc brīvība mums sargājama tāpat kā dzīvība* (3, 139).

Paies nepilni 20 gadi, un šis pareģojums, diemžēl, piepildīsies. Jau 1940. gada 17. jūnijā. Bet *Mazajās piezīmēs* rodams arī optimistisks tālākas nākotnes redzējums: *Mūsu kultūras centieni ir tautas pamata centieni. Ja valsts ies bojā, mūsu kultūras centieni vēl paliks, viņi būs mūsu vienīgais atbalsts, viņos turēsies mūsu nacionālās pašapziņas saknes. Tāpēc tagad, kur mēs valdām pār savu zemi, mums vajag darīt visu, lai viņi plaši un dziļi iesakņojas tautā. Tas ir mūsu nacionālās politikas pirmais uzdevums* (3, 76). Tieši šādas domas palīdzēja izdzīvot latviešu trimdai pēc 1945. gada un arī tiem tūkstošiem, kas aizvadīja ilgus gadus Gulaga noietnēs. Skalbe vienmēr uzsvēris domu, ka pazaudēt garīgu neatkarību nozīmē pazaudēt visu. Katras brīvas valsts pamats ir nacionāla kultūra.

Kārļa Skalbes uzskati mūsdienās, vispārējās globalizācijas un garīgo struktūru deformāciju laikmetā, daļai cilvēku var šķist novecojuši un vecmodīgi. Bet varbūt ka šie uzskati ir gluži mūsdienīgi. Ja vienmēr prastu uzmanīgāk lasīt un iegaumēt dzejnieka teikto. Katrā ziņā šos uzskatus paudis cienijams cilvēks, kurš jau 1919. gada rudenī, īsi pirms Bermonta uzbrukuma Rīgai sacīja: *Mums ir tikai vienas domas, domas par Latviju un, diemžēl, arī tikai viena dzīve, ko mēs par viņu varam atdot* (3, 36).

VĒRES

1. Kārlis Skalbe. *Kopotī raksti*. Rīgā, 1939. 7. sēj.
2. *ib.*, 8. sēj.
3. *ib.*, 9. sēj.
4. *ib.*, 10. sēj.
5. Kārlis Skalbe. *Mazās piezīmes*. Rīgā, 1990.

Eva Eglāja-Kristšone

OKUPĒTĀS LATVIJAS UN LATVIEŠU TRIMDAS SASKARSMĒ UN TĀS DINAMIKA – VI DAĻA

Sākums JG254:15, 255:28, 256:18, 257:29, 258:12, 259:21, 260:20

PĀRBŪVES UN ATMODAS LAIKS

1987-1991

No 20. gs. 80. gadu vidus sākās PSRS vadītāja PSKP CK ģenerāļsekretāra Mihaila Gorbačova jaunās politikas laiks, ko raksturo vārds *perestroika* (kas nozīmēja valsts iekārtas politisku, ekonomisku un ideoloģisku pārbūvi demokrātijas virzienā) un *glasnost* (atklātību, vārda un preses brīvību, politiskās un ideoloģiskās cenzūras atcelšanu). Iesākumā tas izpaudās kā staļinisma noziegumu atmakošanas atjaunošana, ko intensīvi veica valsts propagandas aparāts „pārbūves arhitekta” Aleksandra Jakovļeva tiešā vadībā. Gorbačova jaunā ārpolitika izpaudās kā tuvināšanās ar ASV, kopīgi īstenojot vērienīgu bruņojuma samazināšanu un paplašinot padomju cilvēkiem pieejamo informācijas telpu.

1986. gada septembrī Jūrmalā notika viens no pārbūves un atklātuma eksperimentiem, proti, PSRS un ASV pārstāvju tikšanās – Čatokvas (Chautauqua) konference, kurā notika nepieredzēti atklāta padomju – amerikāņu diskusija TV un preses klātbūtnē. Šis notikums pievērsa LPSR sabiedrības uzmanību ASV pārstāvju viedoklim, ka ASV *de iure* neatzīst Baltijas valstis par likumīgu PSRS sastāvdaļu. Izmantojot jauno vārda brīvību, disidentiskā grupa *Helsinki-86* atklātās akcijās pieprasīja okupācijas izbeigšanu. LPSR VDK un propagandas aparāts vajāja, nomelnoja un šķēla disidentisko kustību. 1987.14.VI sabiedrības un preses uzmanību piesaistīja disidentisko aprindu veiktā akcija – ziedu nolikšana pie Brīvības pieminekļa, pieminot 1941.14.VI masu deportāciju upurus. Laikrakstā *Cīņa* tika publicēts Jāņa Petera dzejolis „Jūnijā balāde”, kas radies šī ziedu nolikšanas notikuma iespaidā. Ar šā dzejoļa parādīšanos oficiālā laikrakstā tika psiholoģiski legalizēta ziedu likšana pie Brīvības pieminekļa. Liberalizāciju sociālajā dzīvē sekmēja tautas kampaņas, kas bija vērstas pret Daugavpils HES celtniecību un Rīgas metro būvi, lai nepieļautu, ka Latvijā ieludina jaunu svešautiešu migrācijas vilni. 1987. gadu Lat-

vijā var uzskatīt par lūzuma gadu nacionālajā kustībā pret okupācijas režīmu¹.

1988.1.VI notika Radošo savienību plēnums, kur latviešu inteliģence izvirzīja padomju okupācijas varai prasības, kuras faktiski sakrita ar *Helsinki-86* prasībām. Pēc Jāņa Petera scenārija, plēnuma prezidijā bija nosēdināti LPSR un LKP nomenklatūras vadītāji, kuri bija spiesti nesagatavoti TV kameru priekšā paciest intelektuālu pazemojumu, noklausoties, piemēram, kādreizējā nacionālkomunistu līdera Eduarda Berklava atmaskojošo runu par Latvijas okupāciju 1940. gadā un Mavrika Vulfsona norādes par Molotova-Rībentropa pakta slepeno vienošanos. Plēnuma ietekmē 1988. gadā Latvijas bibliotēkās atgriezās aizliegtās grāmatas.

1987. gada rudenī notika kārtējais KKS plēnums, un pirms šī plēnuma komitejas priekšsēdētājs Dainis Goldberģis intervijā laikrakstā *Cīņa* apgalvo, ka jaunā politiskā domāšana jau paspējusi ienest jaunas vēsmas arī KKS darbā, tāpēc līdzšinējā Kultūras sakaru komitejas vizītkarte kļuvusi vecmodīga. Uzsverot, ka komitejas pastāvēšanas un darbības jēga (tāpat kā līdz šim) būs humāna – ar kultūras sakaru starpniecību tuvināt Latviju ārzemēs dzīvojošajiem latviešiem² un ka pārkārtošanās laikā kritika ir labākais palīgs, Goldberģis min piemēru: *...mūs sāk kritizēt, sak, arī pie mums ārzemēs ir rakstnieki, gleznotāji, pianisti, diriģenti, viņiem arī ir ko rādīt un stāstīt tautai Latvijā. Jāatzīst, ka mēs šo kritiku uzņēmām diezgan augstprātīgi, viņu radīto kultūras vērtību mērojam ar to pašu olekti, ko lietojam pie mums, un izdarījām Zālamanas spriedumu: „Tur nav vajadzīgā līmeņa. (...) Pamazām viņi sāk pārvarēt savu mazvērtības kompleksu un mēs – savu augstprātību.”³ Kā ironizē Dr. Ulafs Jāņsons, Goldberģis aicināja savus darbiniekus elastīgi pārkārtoties, neiztēlojot lojālos patriotus tūlīt par padomju varas apoloģētiem, bet, pacietīgi strādājot, panākt, lai ārzemju latvieši saprastu, ka pastāvošo iekārtu Latvijā nespēj uzveikt ne *Helsinki-86* grupa, ne arī spekulācijas ap 14. jūniju, 23. augustu vai 18. novembri⁴. Savukārt*

1. *Latvija likteņa gaitās 1918-1991*. Pārskats, kā dzīve ritēja Latvijā, kopš neatkarības pasludināšanas 1918. gadā līdz šodienai. [autoru kolektīvs]. Rīga: Preses Nams, 2006.

2. „Ar jaunu vērienu un domāšanu. Ar KKS priekšsēdētāju Daini Goldberģi sarunājas *Cīņas* ārzemju informācijas nodaļas vadītājs Edvīns Berķis.” *Cīņa* 1987.23.X., 4. lpp.

3. „Ar jaunu vērienu un domāšanu. Ar D. Goldberģi sarunājas E. Berķis.” *Cīņa* 1987.23.X.

4. Ulafs Jāņsons. „Kultkomam jauna izkārtne.”

1988. gadā *Literatūrā un Mākslā* Ilgonis Bērsons mudinājis izbeigt feļetonisko emigrantu kritizēšanu, mēģinot saskatīt, ka latvieši ārzemēs atstājuši kultūras vērtības.

1988. gada oktobrī tika dibināta Latvijas Tautas fronte (turpmāk – LTF), tā savu darbību uzsāka laikā, kad strauji pieauga tautas pašapziņa. Šis process ieguva latviešu tautas „trešās atmodas” apzīmējumu. LTF avīze *Atmoda* drīz kļuva par vispopulārāko preses izdevumu Latvijā. 1988.15.XII Kinonama zālē Rīgā sanāca KKS 4. konference, un par konferences ievadījumu *Dzimtenes Balsī* teikts, ka jaunatnes koris „Sindi puķu dārz”, konferences dalībniekiem svinīgi kājās stāvot, dziedāja „Dievs, svētī Latviju!”. Konference nolēma Latvijas Komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs saukt par „Tēvzemi”, *tādējādi aptverot visus, kuriem Latvija paaudzū paaudzēs bijusi un ir mājas*.⁵ Šī pārbūve nav sevišķi oriģināla, jo lietuvieši jau agrāk bija pabeigušies savu KKS pārdēvēt par „Tēvišķe”. „Tēvzemes” prezidijā ievēlēti – Māris Čaklais, Dainis Goldberģis, Nellija Janaus, Arnolds Klotiņš, Džemma Skulme, Jānis Stradiņš u.c.

Savā ziņojumā Goldberģis paškritiski atzinis, ka ilgus gadus Latvijā ārzemju latviešus ignorējuši kā latviešu tautai piederīgus, atsevišķu cilvēku grēku dēļ saukājuši gandrīz viņus visus kā kopīgu masu par fašistiem, nacistiem, reakcionāriem un klaidoņiem. Visi izlikušies nezinām, ka pie trimdas latviešiem attīstās latviska kultūra, kuras labākā daļa ir pieņēma tautai Latvijā. Un tikai pavisam nesen kultūras vērtību apmaiņai pavērts arī otrs virziens – no svešatnes uz Latviju. Nobeigumā Goldberģis apliecina: *Šodien mums ir pilnīgi skaidrs, ka sadarbība ar ārzemju latviešiem veidojama uz pilnīgas līdztiesības pamatiem vispārcilvēcisko principu augsne*.⁶ Lai arī Daiņa Goldberģa paustās idejas ir pielāgotas vispārējai tautas noskaņai, tomēr jūtams, ka gadu gaitā izkoptās frāzes un kultūras sakaru stereotipi saglabājušies iepriekšējie.

Šajā KKS 4. konferencē tiek atzīts, ka strauji paplašinās kontakti pa nozarēm: rakstnieki ar rakstniekiem, kinoļaudis ar saviem domubiedriem, tāpat arī zinātnieki, ārsti un skolotāji meklē kontaktus. Kultūras sakari jau paspējuši tā sazartoties pa dažādām Latvijas organizācijām, radošajām savienībām un iestādēm, ka savstarpēji sāk traucēt cits citam. Literātu sekcijas sanāksmē par to runājis arī

Brīvība 1989, 1(405):2.

5. *Dzimtenes Balss* 1988, 51

6. Turpat

Māris Čaklais. Kopīgā doma nobriedusi tāda, ka ir jāizveido koordinējošs centrs, kur būtu iegūstama informācija par visu, ko iecerējušas tuvākā vai tālākā nākotnē ārējo kultūras sakaru jomā mūsu radošās savienības, organizācijas, iestādes.⁷

Nožēla un labas gribas apliecinājumi nāk arī no trimdas puses. 1988. gadā laikrakstā *Laiks* Ilgvars Spilners raksta, ka līdz šim trimdas organizācijas Latvijā par izciliem latviešiem ir atzinušas tikai tos, kas iet nacionālo mocekļu ceļu, bet ne tos, kas okupācijas apstākļos mēģina darīt ikdienas latvieša darbu, lai tautas gars un kultūra dzīvotu. Secinot, ka pieeja jautājumiem par Latviju bijusi aizspriedumaina un dogmatiska, jo trimdnieki lielākoties neievēroja, ka tauta Latvijā balsoja par rakstniekiem un dzejniekiem, stāvot rindās pie grāmatu veikaliem un izķerot viņu jaunās publikācijas stundu laikā, Spilners ar prieku atzīst: *Paldies Dievam, ar laiku šeit, trimdā, sabiedrisko namu un dievnamu durvis atveras arī mūsu labākajiem cilvēkiem no Latvijas, jo – vai drīkst tikai aizlūgt par tautu okupētajā dzimtenē, bet, kad tauta pie durvīm, tad tās turēt aizslēgtas.*⁸

Jānis Peters savā runā LKP CK plēnumā 1989.5.1 uzsver: *...sarunās ar cilvēkiem Rietumos galvenais vadmotīvs ir – nepazudiniet perestroiku, esiet droši, bet uzmanīgi! Pazudinot perestroiku, jūs izdarīsiet daudz ļauna ne tikai sev, bet visai pasaulei. Perestroikas bojāeja var nopietni apdraudēt cilvēci. (..) Savu sadarbību piesola latviešu izcelsmes biznesmeņi ASV, Kanādā, Lielbritānijā, VFR, Skandināvijā. Vai mēs esam gatavi sadarboties, vai mēs esam gatavi atzīt, ka latviešu emigrantu vai trimdnieku pozīcija ir mainījusies tieši proporcionāli atdzimšanas procesiem Latvijā? Un tikai stagnātie spēki abās pusēs joprojām baidās zaudēt tradicionālo ienaidnieka tēlu, kurš, visu zemju konservatoriem savienojoties, viņiem nodrošina maizi un darbu.*⁹

Tieši tajā pašā dienā, kad publicēta Petera runa, 1989.7.1 Anšlavs Eglītis vilies raksta Valentīnam Pelēcim, ka *no mīļās dzimtenes nekādas labās ziņas vis nenāk. Krievus stūķējot iekšā tieši pastiprināti. Brīvo runāšanu Peters sauc par politisku kosmētiku un trimdniekus par „kraķiem”. Pats grib stingri turēties*

7. Dainis Goldberģis. „Par līdztiesību un atsaucību labos darbos.” *Dzimtenes Balss* 1988, 51:4.-5.

8. Ilgvars Spilners. „Ceļā no ideoloģiskas stājas uz praktisku nacionālu darbu.” *Laiks* 1988.28.XII.

9. Jānis Peters. „Iesim droši, bet uzmanīgi!” *Literatūra un Māksla* 1989.7.1, 2. lpp.

pie Maskavas un saviem amatiem un veikalu apmeklēšanas kartēm – kādas tagad izdala labākiem cilvēkiem, jo bodes esot tukšākas nekā jelkad. Totiesu viņš stingri pieprasa, lai trimdas kraķi ziedo dzimtenei. Pirmo devu, kas domāta trūcīgiem bērniem, gan esot pārņēmuši krievi, lai nodotu tur „kur vajag”.¹⁰

1989. gada noskaņojumu Latvijā precīzi raksturojis Dr. Ulafs Jāņsons: *Pašlaik modē ārzemju latvieši.*¹¹ To apliecina gan Jāņa Petera jau iepriekšpieminētā runa LKP CK plēnumā, tāpat bijušais diplomāts un KKS priekšsēdis Alberts Liepa kritizējis līdzšinējo pārcensoniņo padomju robežu apsardzību un dokumentu kontroli un sakāpināto aizdomīgumu pret iebraucējiem un izbraucējiem. Vajagot mēģināt labāk iepazīt ārzemju latviešu kopētēlu, meklējot atbildi agrāk noklusētiem vai piesardzīgi apietiem jautājumiem.¹²

1989. gadā Imants Ziedonis ir sarakstījis scenāriju filmai par latviešiem ārzemēs (*Es, latvietis*), ko veido Ansis Epners. Par šo filmu Ziedonis paskaidro: *Svešatnes latviešu gaišākie prāti mums ir ļoti vajadzīgi – viņiem ir ne tikai latviskā dzīves ziņa, latviskā darba prasme, inteliģence, bet arī pasaules izglītības potenciāls, pasaules sakarību liela izpratne. Mani interesē tā svešatnes latviešu daļa – ar savu izcilību, ar mūsu nacionālo izcilību, ar to, kā viņi pārstāv mūsu tautu kādā izcilā spējā. Varbūt šī būs pirmā filma, kas slavēs latviešus. Mēs visu laiku nihilistiski un bikli esam attiekušies pret savām vērtībām. Esmu vienmēr pārsteigts, ka latviešiem piedēvē aprobežotu nacionālismu. Manuprāt, latvieši ir izcili internacionāla tauta, tāpēc viņi vienmēr ir mocījušies, cietuši mazspējīgākā vidē, kas līdz internacionālei nav izaugusi. Ja kāds šodien latviešiem pārmet nacionālismu, tad tas ir muļķis vai draņķīgs, bezkaunīgs cilvēks, kas, nezinot kontekstu, atļaujas ņemt šādus vārdus mutē.¹³*

1989. gada sākumā Imants Ziedonis kā dzejnieks un arī kā Latvijas Kultūras fonda vadītājs kopā ar dēlu Rimantu Ziedoni, dziedātāju solisti levu Akurateri un fotogrāfu Guņāru Janaiti pabijis ASV, piedalījies vairā-

10. Anšlavs Eglītis vēstulē Valentīnam Pelēcim 1989.7.1. RTMM 554978

11. Ulafs Jāņsons. „Pašlaik modē ārzemju latvieši.” *Brīvā Latvija* 1989.30.1, 3. lpp.

12. Alberts Liepa. „Svešā zemē, svešu tautu vidū.” *Padomju Jaunatne* 1988.28.XII, 2. lpp.

13. „Visi vienā varavīksnē. G.Zvirbule intervē I. Ziedoni un A. Epneru.” *Literatūra un Māksla* 1989,1.: 15.

kos sarīkojumos¹⁴ deviņās pilsētās (Ņujorkā, Bostonā, Filadelfijā, Čikāgā, Kalamazū, Miņneapolisā, Klīvlendē, Sanfrancisko, Losandželosā), kur uzstājušies gan ar dzeju, gan stāstot par Kultūras fondu un atbildot uz jautājumiem. Birutas Sūrmanes rakstā par šo sarīkojumu „Lai neviens mūs nesalauž!” Imants Ziedonis dēvēts par labieti, nelokāmu latvieti, kas jau *vairākus desmitus gadu savu intelekta un talanta sveci dedzina ne tikai no abiem galiem, bet arī no paša vidus, no „dziļām siržu rētiņām*.”¹⁵ Imants Ziedonis centies kļiedēt izskanējušo neizpratni, skaidrojot, ka Latvijas Kultūras fonds nekonkurē ar Latvijas Tautas fronti savā starpā un, lai arī LKF tika nodibināts agrāk, tas pilnīgi iekļaujas TF darbībā un mērķos, tās ietvaros darbojoties kultūras jautājumos. Uz jautājumu, ko LKF sagaida no trimdas latviešiem, *Imanta Ziedoņa atbilde ir skarba un lepna – naudu ubagot LKF nav nācis, ar atpirkšanos naudā vien nav līdzēts*.¹⁶

Par Atmosdas laikam raksturīgajiem lūgumiem trimdas latviešiem pēc finansiālas palīdzības savu viedokli pauž arī Anšlavs Eglītis: *Vēl atrakstījies kriminālrakstnieks Kolbergs, kas kļuvis par atjaunotās Latviešu Biedrības priekšnieku. Biedrība laikam dabūšot atpakaļ arī savu slaveno Merķeļa ielas namu, kur šobrīd ietaisījis sarkanarmijas virsnieku klubs. Viņš arī cerē uz trimdas ziedotājiem un saka, kurmet no ziedojumiem Ziedoņa fondam un Tautas fronteī jāmaksājot nodevas krieviem, Latbiedrība esot privātiestāde un visa nauda un mantas tikšot pašiem. Viņš visvairāk raizēšoties par jaunatni un vispirms lūdz pēc elektriska vai motorzāga, ko darbināt jauniešu nometnēs. Kolbergs, pēc romāniem spriežot, ir praktisks cilvēks un viņa mērķi man likās jēdzīgāki nekā Ziedoņa priekšlikums pret mērenu samaksu apkopt trimdas tuvinieku kapu kopiņas un nofotografēt sirdij mīļas dzimtenes vietas, un celt Dņepras augštecē Spīdolaī pieminekli par zīmi, ka tur gājīs Dzintara ceļš uz Romu*.¹⁷

Par viesošanos ASV Imants Ziedonis sniedzis interviju laikrakstam *Dzimtenes Balss*, tās nosaukums – „Sastikēšanās”, kas labi atspoguļo Atmosdas laika centienus tuvināt nošķirtās tautas daļas. Ziedoņa pamatsecinājums

14. Skat. atsauksmes rakstos M. Austriņa *Laiks* 1988, 21; Ilga Dinberga. „Latvijas kultūras atspoguļojums Bostonā.” *Laiks* 1989.1.II, 4. lpp.

15. Biruta Sūrmane. „Lai neviens mūs nesalauž!” *Laiks* 1989.15.II, 4. lpp.

16. Turpat.

17. Anšlavs Eglītis vēstulē Valentīnam Pelēcim 1989.1.IV. RTMM 554980

par sadarbības iespējām ir: *...tāpat kā mēs, izrādās, arī viņi strādā tajos pašos virzienos, jo kultūra jau ir tā pati, cilvēki un vēsturiskie notikumi arī tie paši, var runāt vienīgi par izvērtes principiem, taču pagaidām viss notiek stihiski un neorganizēti. Nav sistēmiskuma latviskās kultūras savienošanas nolūkos*.¹⁸

1989. gada vasarā uz Rietumkrasta XI Dziesmu svētku Rakstnieku cēlienu Kalifornijā pirmo reizi ielūgti viesi no Latvijas – rakstnieki Māra Zālīte, Alberts Bels un Māris Čaklais. Māra Zālīte teikusi uzrunu, kur uzsvērusi domu: *Mums vēl ir jāpārvar attālumi, kas radušies pretēji mūsu gribai, mums vēl jāpārvar neuzticība, kas radusies pretēji mūsu gribai, un brūces, kas mums visiem ir cirstas, vēl jāsadziedē*.¹⁹ 1989. gada žurnālā *Karogs*, kura redaktore tolaik ir Māra Zālīte, publicē ievērojamu skaitu trimdas autoru.

Iespējams, ka svarīgākais šī Dzelzs priekšskara beigu posma notikums ir Vispasaules latviešu rakstnieku kongress *Sagaīta*. Pasaules latviešu rakstnieku tikšanās, kas pirmo reizi notiek Stokholmā 1989. gadā, bet vēl kuplākā skaitā Rīgā 1990.26.-27.XII. Kā neatsverama liecība par šī Latvijā notikušā kongresa gaitu, apspriestajiem jautājumiem, viedokļiem ir Latvijas Rakstnieku savienības sagatavotais krājums, kur atšifrētas *Sagaīta* teiktās runas, ko magnetofona lentē ierakstīja Latvijas Radio darbinieki²⁰. Andris Kolbergs iepriekšējo kongresu, kas risinājies Stokholmā 1989. gadā, salīdzina ar Berlīnes mūra nojaukšanu²¹, savukārt Rīgas kongresa, t.i., *Sagaītas* pamatmērķis, kā runu krājuma ievadā raksta Imants Auziņš, bijis paātrināt trimdas literatūras bagātības atguvi Latvijā, kā arī palīdzēt tālumā dzīvojošajiem kolēģiem labāk saprast Latvijā tapušo literatūru, tautas šodienas situāciju un vēl kopīgi veicamo, jo *galu galā runa nav tikai par profesiju un aicinājumu, bet par spēku, bez kura nevienas tautas un valodas dzīvīgums nav iedomājams*.²²

Šis kongress ir svarīgs saskarsmes punkts ar kopīgas valodas un iespēju meklējumiem,

18. „Sastikēšanās. Aivara Bērziņa saruna ar Imantu Ziedoni.” *Dzimtenes Balss*. 1989, 9:7.

19. Māra Zālīte. „Viena mēle, viena dvēsele, viena zeme mūsu! Uzruna Rietumkrasta XI Dziesmu svētkos 1989. gada 4. jūlijā Longbičā, Kalifornijā.” *No: Kas ticībā sēts. Runas un raksti Latvijas Atmosdai. 1979.-1997*. Rīga: Karogs, 1997. 164. lpp.

20. *Sagaīta*. Pasaules latviešu rakstnieku tikšanās 1990. gada 26. un 27. decembrī. Redaktors Alberts Ločmelis. Rīga: Rakstnieks, 1991. 143. lpp.

21. Turpat, 59. lpp.

22. Turpat, 4. lpp.

līdz ar to spriegs un dažādiem viedokļiem piepildīts, kaut ne izteikti polemisks. Runātāji – gan Latvijas (Imants Auziņš, Viktors Hausmanis, Ilgonis Bērsons, Māra Zālīte, Amanda Aizpuriete, Jānis Ramba, izdevniecības „Zinātne” direktors Ivars Riekstiņš, Knuts Skujenieks, Harijs Hiršs, Aleksandrs Pelēcis, Viesturs Vecgrāvis, Janīna Kursīte, Jāzeps Osmanis kā izdevniecības „Sprīdītis” direktors, Lija Bridaka, tulkotāja Solveiga Elsberga, izdevniecības „Liesma” vadītājs Uldis Norietis, Mišaņa bibliotēkas pārstāve Anna Šmite, Anna Rancāne, Anda Lice, Reinis Ādmidiņš, Leons Briedis, Jānis Mauliņš u.c.), gan trimdas rakstnieki un grāmatizdevēji (Veronika Strēlerte, Andrejs Irbe, Olafs Stumbrs, Aina Kraujiete, Sarma Muižniece, Aivars Ruņģis, Irēne Avena, Kārlis Zvejnieks). Runu tematika ir daudzveidīga, brīžam pārāk saraibināta un specifiska, jo kāds runātājs centies aptvert šīs *Sagaitas* emocionālo, cits racionālo jēgu, ir filoloģiskas konkrētu tekstu analīzes (piemēram, Irēne Avena analizē Ilzes Šķipsnas *Aiz septītā tilta*), tiek runāts par katras atsevišķās literatūras ipatnībām, ieskicēta latgališu literatūras nozīmība. Taču galvenā ievirze – risināt grāmatizdošanas problēmas, panākt intensīvāku trimdas grāmatu un periodikas iepļūšanu Latvijas bibliotēkās (piemēram, Nacionālā bibliotēka ir uzrakstījusi aicinājumu latviešu rakstnieku apvienības jeb LaRAS biedriem un citiem trimdas latviešiem dāvināt savas grāmatas Nacionālajai bibliotēkai, apzināta nepieciešamība rakstīt jaunu literatūras vēsturi (Valters Nollendorfs, Viktors Hausmanis), savukārt Harijs Hiršs rosina uzrakstīt divus pētījumus – vienu par Latvijas, otru par trimdas literatūru, kur kāds Latvijas literatūrzinātnieks izvērtētu trimdā 45 gados radīto, bet trimdas zinātnieks – Latvijas literāros procesus padomju gados.

Latvijas literatūrzinātnieku izjūtas šajā jaunajā situācijā Viesturs Vecgrāvis skarbi raksturo kā *atrašanos diezgan idiotiskā stāvoklī, (...) jo ko gan dod divarpus gadī, kopš mēs esam ieguvuši atļauju sākt, es uzsveru, atļauju sākt lasīt trimdas literatūru, ja mēs esam šo literatūru tik tā aptaustījuši. Es pats lasu gan lekcijas universitātē, gan arī cenšos periodikā publicēt trimdas autoru darbus. Taču mums visiem ir gaužām fragmentārs ieskaits trimdas literatūrā kopumā. Un es nevaru pašpārlicināti paziņot, ka mēs šeit gan Zinātņu akadēmijā, gan Rakstnieku savienībā, gan izdevniecībā redzētu tā frontāli to visu, kas ir 45 gados radīts.*²³ Šī apjaušana

23. *Sagaita*. Pasaules latviešu rakstnieku tikšanās 1990. gada 26.un 27.decembrī. Redaktors Alberts Ločmelis. Rīga: Rakstnieks, 1991. 84. lpp.

dzelzs priekškara norieta periodā spilgti raksturo atšķirīgās politiskās telpas: trimdas literatūrzinātnieki visus šos gadus bija sekojuši literatūras procesiem Latvijā, tos apcerējuši, savukārt jaunākā literatūrzinātnieku paaudze Latvijā atklāj sev jaunu latviešu literatūras daļu, ar kuru iepriekšējos gados nācies sastapties minimāli un fragmentāri, bet kas sevī ietver kvantitatīvi un kvalitatīvi bagātu informāciju un vēstījumu par laikmetu.

Atsauksmes par kongresu lasāmas arī vēstulēs, piemēram, Anšlavs Eglītis apsauca Valentīnu Pelēci: *Vai Tu negavilē mūsu dūžiem L.[Latvijā – E.E.K.] balsis par strauju? Viņi ir lieli likmuguras. Rakstnieku kongresā bēga no trimdiniekiem kā spītāļiem. Ka tikai ko nepiesien, ka nepazaudē dāčas un valsts algas. Cik nesen Ziedonis vēl dziedāja, ka Ļeņins ir pasaules sirds? Un dziedās atkal, ja vajadzēs. Peterim ir kantoris Maskavā un laba alga – tas tikai brīdina: „Atšķirties no Krievijas būtu drausmīga kļūda.” Cik vēl nesen Čaklā lit. avīze rakstīja, ka pie Brīvības pieminekļa pulcējušies huligāni? Nav jau viegli dzīvot despotijā. Kādu laiku visi rādījuši drusku dūšu, bet – ko gavilēt arī tur nav.*²⁴

1990. gada janvārī *Dzimtenes Balss* pārtapa par *Tēvzemes Avīzi*, kuras pēdējais numurs iznāca 1992.23.X ar prezidenta Jāņa Čakstes attēlu uz pirmā vāka un līdzstrādnieka Valda Krāslavieša dzejoli „Tavs prāts lai notiek!”. Avīzes redaktors Voldemārs Hermanis savā uzrunā teicis: „*Tēvzemes Avīzes*” 1. numurs iznāca 1990. gada janvārī. Līdz tam bija „*Dzimtenes Balss*”. Bija tendencioza pieeja visām norisēm Latvijā un tās slejās „bezsaules norieta” sludināšanai trimdai, bija latviešu tautas skaldīšanas negods. Bet, atmodas laikiem sākoties, šī pati „*Tēvzemes Avīzes*” priekšgājēja vēl pirms „*Atmodas*” iznākšanas atklāti vēstīja par dziļajām pārmaiņām ceļā uz nacionālo atdzimšanu.” Kā raksta Uldis Gērmanis rakstā „*Atvadu vārdi kādai nelietībai*”, „*mūsu preses vēsturē nekad nav bijis tik neķītra, nodevīga un latviešu tautas eksistencei kaitnieciska izdevuma kā šīs okupantu rupors.*”²⁵

Lai veicinātu izpratni par trimdas literatūras attīstību, šodienīgumu, tiek pārpublicēti raksti, piemēram, žurnālā *Avots*²⁶ Valijas Ruņģes „*Literatūra trimdā, modernās trimdas literatūras definīcijas, piemēri, analīze*”

24. Anšlavs Eglītis vēstulē Valentīnam Pelēcim 1990.10.II. RTMM 554988

25. Ulafs Jāņsons. „*Atvadu vārdi kādai nelietībai.*” *Latvija Amerikā* 1993.16.1, 6. lpp.

26. *Avots*. 1989, 7:22-27.

(no JG167, 1988), *Literatūrā un Mākslā* – Ruņģes apcere „Uz tilta, ceļā vai stacijā: trimdas piedzīvojuma atspoguļojums 20. gadsimta literatūrā”,²⁷ arī Ilgvara Spilnera pētījums „Latviešu trimdas preses pārskats”.

80. gadu nogalē sākas strauja pirmās brīvvalsts laika un trimdas literatūras pārpublicēšana. Piemēram, apgāds „Artava” par vienu no saviem mērķiem bija izvirzījis trimdas literatūras izdošanu – ne antoloģiju un izlašu veidā, bet gan kā atsevišķas grāmatas. Trimdas literatūras sēriju aizsāka Andreja Egliša dzeju krājums *Svešais cirvis cērt un cērt* (1990), seko Eduarda Freimaņa īsromāns *Dieva joks* (1990), Anšlava Egliša novele *Gīmetne* (1991), Andreja Gunāra Irbes dzeja – *tad kādu patiesību?* (1991), Veltas Sņiķeres dzejas izlase *Lietu mutes* (1991), Valdas Dreimanis dzejoļu krājums *Tam neaizsargātam namam, kas sirds* (1993) u.c. Kā pamatīgāks ieskaits atsevišķā žanrā (jau kopš 80. gadu vidus kārtota) 1990. gadā iznāk divsējumu trimdas prozas antoloģija *Pasaules spoguļi*,²⁸ ko sastādījis, komentējis un bibliogrāfiskās ziņas apkopojis Jānis Anerauds.

Šajā laikposmā braucieni uz ārzemēm pie trimdas latviešiem vairs neizraisa tādu ažiotažu kā pirms desmit gadiem, jo aizbraukt ir arvien vienkāršāk, jau vairākus gadus braucieni ir nevis kādas PSRS tūristu grupas ietvaros, bet gan uz personīgu izsaukumu pamata. KKS loma mazinās. Daudzi rakstnieki aktīvi iesaistās sabiedriskajos un politiskajos procesos, tos virzot. Tas ir politizēts laiks, kad vēstulēs un publikācijās presē literatūras vietā tiek apspriesta Latvijas rakstnieku iesaistīšanās Tautas frontē, Latvijas Kultūras fonda darbībā. Galvenā tendence KKS darbībā ir iztēlot, ka noticis nelāgs pārpratums, kura dēļ trimdas literatūra tik maz ienākusi Latvijā kopš II Pasaules kara beigām, tiek uzsvērts, ka tieši šajā pārbūves un Atmosfēras laikā ir īstais brīdis strauji iepazīstināt ar labāko, kas radies šajos gados ārpus Latvijas.

Turpinājums sekos

27. *Literatūra un Māksla* 1991.26.VII, 8.-9. lpp. (tas pats arī *Zinātņu Akadēmijas Vēstis* 1992,1:11-18).

28. *Pasaules spoguļi*. [Ārzemju latviešu rakstnieku īsās] prozas antoloģija divos sējumos. Sastādījis, komentējis un kompilējis bibliogrāfiju Jānis Anerauds. Rīga: Liesma, 1990.

Sniedze Ruņģe

ZILĀ ISTABIŅA & TORNIS

If a tree falls in the forest and there is nobody around, does it make a sound?
(metafizisks jautājums)

Kad mūsu tautas mežā krita mūsu dižais ozols Valdis Muižnieks, tad zeme nodunēja zem mūsu kājām un caur mūsu globālo latviešu saimi izskrēja tāda kā zemestrīce, un Valža krišanas atbalss bija manāma daudzajās satrauktajās telefona sarunās: *Vai dzirdēji...? Vai tu jau zini...?* Kad Valža krišanas skaņa nonāca līdz manīm, tā manī izskanēja kā: *Virsaitis ir kritis, Lai saules mūžu dzīvo mūsu virsaitis!* Un: *Viens no mūsu 'torņiem' ir grīlojies un kritis...* Un man jāatzīstas, es mazliet vaimanāju. Divas stundas klaiņoju pa Kalamazū ielām, gauži raudādama... Kāpēc? – tāpēc, ka likās, ka zeme kļuvusi maķenīt nestabilāka, tāpēc, ka likās, ka no mūsu tautas ēkas ir ticis izrauts svarīgs pamatakmens.

Valdis bija no tās paaudzes – apbrīnojami elektrizētas, enerģētiskas un vizionāras paaudzes, kura audzināja manu paaudzi. Valdis un viņa līdzgaitnieki Trimdā – vecāki, skolotāji, sabiedriskie darbinieki – mācīja mums (nepārprotami, un tā lai tas paliktu uz visu mūžu) par „neredzamajām vērtībām”: uzticību, lojalitāti un cieņu pret mūsu tautas garīgo mantojumu, izpratni par tās savdabīgo dvēseli, mīlestību pret Latvijas zemi, un, ja tas tiek no mums prasīts, uzpurēšanas šīs zemes un tautas labā. Viņi, Valdi ieskaitot, nosprauda mums šos ne vienmēr viegli sasniedzamos iekšējos mērķus, it sevišķi mītot tā sauktajā *Svešumā* un neizmērojami tālu no mīstiskajām *Mājām*. Bet vienu mēs sapratām: tiekšanās pēc dvēseles cildenuma skaitījās par lielāku panākumu, nekā veiksmīga un neierobežota vāļšanās pa leiputriju.

Kļīstot pa Kalamazū klusajām svētdienas ielām, centos atsaukt Valdi vēl pēdējo reizi no Veļu valstības sliekšņa. Viņš māja man ardievas: *Es dodos Mājās!* – un pārkāpa Aizsaulē, atstājot mani skaudras ilgas pēc *Mājām*.

Kādreiz, pirms gadu desmitiem, kad kļīdu pa pasauli, *Mājas* meklējot, īsti nezinādama, kas es esmu un kurp es eju, Valdis ar Lalitu mani pieņēma pie sevis, un es dzīvoju kā Dieva ausī. Lalitiņas Zilajā istabiņā. Zilā istabiņa bija viņas privātā pasaule, viņas dvēseles *Sanctum Sanctorum*, un man bija tas gods un laime tur patverties. Šis atgadījums spilgti atspoguļo Valža un Lalitas dzīvošanu neredzamo vērtību pasaulē – ikdienā – un ne tikai svētkos vai starmeša priekšā vai uz žurnāla vāka.

Filma. *Flash forward*. Svētdiena. Saņēmu Valža nāves ziņu. Dvēsele tā pa īstam satrūkstas. Mēs visi zinājām, ka Valdis dzīvos vismaz līdz simts. Sāku staigāt uz *Aizej tur, nezin kur...* Valdis mums bija ceļrādis uz *Mājām*. Vienmēr tik drošs, vienmēr tik pārliecināts. Kamēr dvēsele pārstrādā Lielo Sāpi, prātā kā atelpa iešaujas maza grāmata/buklets *MĀJA*, kuru sakopoja radoši ļaudis Latvijā, vairums arhitekti īsi pēc *Atmodas*. Tad, kad Latvijas kopdvēsele vēl virmoja gaišās cerībās un kad „parastie” cilvēki eksultēja tik tikko uzplaukušajā garīgajā brīvībā. Valdis bija *Tornis*. Tātad citēšu no *MĀJA* (kuras novilkumu, it kā zinādama, nesen biju lūgusi, lai man atsūta Valters Nollendorfs – vēl viens no mūsu dižozoliem); citēšu, ko saka mūsu tautas brāļi un māsas par *Māju* un *Torni*. Citēšu jums šos skaistos vārdus kā mierinājumu un kā ceļrādi uz turieni, kur aizgāja mūsu Valdis. Es nolieku šos vārdus kā ziedu uz Tava kapa, Valdi.

TORNIS varbūt nav īstais vārds, tas neietver visu. Es gribu runāt par „viens virs otra”, par īpašu kārtību vai kārtojumu, par – pacelšanu vai *PACELŠANOS PĀRI*.

Tas ir jumts virs mājas, tas ir manteļskurstenis virs pavarda. Tā ir Saule virs lauka. Tie ir Jāņi. Tas ir zārks bēniņos. Vārds ‘tornis’ šeit var tikt lietots tikai atslēgas vietā. Tikpat labi (vai slikti) varētu teikt „vertikāle”. Ap mums ir kustība, viļņojumi un strāvojumi. Mēs esam liecinieki notikumu plūsmai, visdažādākiem materiālu priekšmetu, formu kārtojumiem, bet fikšējam tikai tos, kas liekas būtiski. Tas var notikt domās un atziņās, tas realizējas darbos – konkrētos apjomos. Man liekas, ka šobrīd mums (vismaz man) ir nepieciešams noskaidrot, kur mēs stāvam un kas ir virs mums. UN TAD NĀK ATKLĀSME, ka tas ir bijis svarīgi arī cilvēkiem, kas šeit dzīvojuši senāk. Tiem, kas jau pirms tūkstošiem gadu mācējuši izsekot saules gaitai visa gada garumā. Iezīmējot saulgriežu brīžus. Viņi ir domās izsekojuši arī saules gaitai tās neredzamā ceļa posmā – aizsaulē. Cilvēks ZEM SAULES, cilvēks aizsaulē. Es, tu, mēs un – Saule. Pacelt galvu, ieraudzīt to, kas ir PĀRI un mēģināt saprast.

UN TAD SĀK LIKTIES, ka latviešu lauku māju tradicionāla jumta forma nav tikai lietderības noteikta, bet ka tā atspoguļo gadu simtos apjausto un veidoto priekšstatu par pasaules uzbūvi un velēšanos dzīvot saskaņā ar tās likumiem un kārtību. Ēkas izaug no apkārtnes ainavas, nevis kontrastējot, bet papildinot to. Lauku sētas centrā dzīvojamā māja. Tās centrs ir pavarda vieta. Ap to kārtojas visas norises un grupējas telpas. Senā pavarda vieta atradusies āderu krustojumā. Līdz ar to

centrs kļūst par asi, par vertikāli – par torni ar kosmiskām dimensijām.

Tādā gadījumā TORNĪ IR ANTENAS SAKARU NODĪBINĀŠANAI AR GARĪGO METROPOLI – AUGSTĀKO SAPRĀTU.

Mīļais Valdi, es ceru, ka GARĪGĀ METROPOLE arī tiek spēlēts Pingpongs.

Bēgļu laikā Vācijā dzimušā Sniedze Ruņģe (pseudonīms Dīna Rauna), dzejniece, teātra darbiniece un māksliniece, publicē pirmo dzejoļu žurnālā *Mēs*, kam seko publikācijas ASV un Eiropas izdevumos, arī *Literatūrā un Mākslā*, krājumā *Dzejas diena* (1990, 1991). Iznākuši dzejkrājumi *Pusnakts negatīvi* (1971), *Klauna āda* (1974), *Ķekars* (1985).

Jānis Krēsliņš, Sr.

SIGURDS GRAVA – ARHITEKTS, VALODNIEKS, KARTOGRĀFS

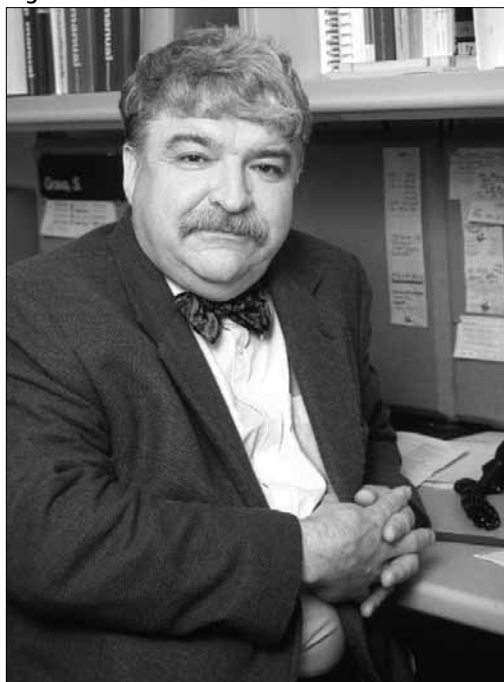
JG259:77 īsumā pieminēts, ka mūžības lapusi pavēris starptautiski pazīstamais pilsēt-būvniecības speciālists, profesors Sigurds Grava (1934.25.IX-2009.25.IX), ilgus gadus Kolumbijas (Columbia) U. arhitektūras fakultātes profesors un tās pilsētplānošanas programmas vadītājs. Līdztekus tam bijis arī firmas *Parsons Brinckerhoff* viceprezidents un tehniskās plānošanas direktors. Darbojies par konsultantu Apvienoto Nāciju organizācijas transporta un plānošanas lietās vismaz 25 valstīs visos kontinentos. 70. un 80. gados vadījis *USA/USSR Technical Exchange* vizītes uz PSRS. Bijis arī Fulbraita lektors (*Fulbright Lecturer*) Rīgas Tehniskajā U. (1994), piedalījies Rīgas attīstības plāna veidošanā (1995., 2004./2005), publicējis vairākas nozīmīgas grāmatas, no kurām izceļama *Urban Transportation Systems* (2003), daudzus rakstus profesionālos žurnālos, arī izdevumā *Latvijas Arhitektūra*, iecelts par Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekli un apbalvots ar TZO. Sevišķi nozīmīga ir Gravas loma organizācijas *Association for the Advancement of Baltic Studies* (AABS) izveidošanā.

Arī JG publicēti Sigurda Gravas raksti, piemēram, „Kāda būs Rīga 2000. gadā” [JG71 (1968)]. Maz zināmas ir vairākas viņa publikācijas par latviešu valodu un arī vēsturi, to vidū *Angļu-latviešu pilsētvides terminu vārdnīca* (Rīgā: Jāņa Rozes apgāds, 2006. 320

lpp.). Šīs vārdnīcas nolūks ir palīdzēt latviešu lasītājiem ne tikai tulkot urbānistikas un plānošanas literatūru, bet arī saprast, kādā nozīmē dažādi jēdzieni un apzīmējumi tiek lietoti Rietumu praksē. Jācer, ka šī auditorija ietver ne tikai profesionālos plānotājus, bet it visus, kuri vēlas lasīt par šiem tematiem – tā autors ievadvārdos. Viņš darinājis arī daudzus jaunus apzīmējumus svešvārdiem, allaž mēģinot atrast īstos latviskos vārdus un dot tiem priekšroku – ja arī tas kādreiz izklausīsies neparasti (veidols, telpne, reizulis utt). Starptautiskie vārdi iezīmēti tikai tad, kad citas iespējas nav atrodamas vai ja tie ir jau pilnīgi iegājuši ikdienas lietošanā. Un: lai izvairītos no valodnieku strīda par h vai ch lietošanu, šīs vārdnīcas autors sekos savas izglītības zināšanām, kas ir gūtas vecos laikos un trimdas ceļos. Tādēļ šeit parādīsies ch tehniskos vārdos, nevis padomju laika h. Vārdnīcu papildina daži nozīmīgi pielikumi, piemēram, Edgara Dunsdorfa „Svešvārdu sindroms (latviski: indeve)”, kur profesors apcerējis bij. prezidenta Gunša Ulmaņa akadēmisko runu Latvijas U. gadaspētkos Ņujorkā (1993.25.IX), kas iespiesta *Laikā* (1993.27.XI) un kur lietoti gandrīz simts svešvārdu, un pievienojis tiem latviskos tulkojumus. Tad vēl Prof. Aleksa Dreimaņa raksts par svešvārdiem un to atvietotajiem latviešu valodā.

Vārdnīcas noslēgumā ir pagara Gundegas Blumbergas intervija „No vienas izdevīgas vagas citā”. Atbildot uz jautājumu, kā vienkāršs Liepājā dzimis puika kļūst par Kolumbijas universitātes profesoru, turklāt uz mūžu, Grava asprātīgi slavina savu dzimto Liepāju, apraksta trimdas gadus Vācijas DP nometnēs

Sigurds Grava

un dzīvi, skološanos, darbu viņa dievinātājā Ņujorkā un citur pasaulē. Nobeigumā: *Tā kā mēs esam maza tauta, kam jāuztur un jāsauglabā sava identitāte, uzskatu par lielu nolaidību un neatbildību lietot pārņemtus svešvārdus (kaut visi tos saprot), ja ir labi latviski vārdi vai ir iespējams tos jaunradīt. Mana personīgā (paša) kampaņa (pasākums) popularizēt (atbalstīt) „spēkratu” un „slodzes stundas” utilizāciju (lietošanu) ir devusi zināmas rezultātus (sekmes).* Grava bija arī nopietns latviešu, lietuviešu un igauņu pagātnē apdzīvoto teritoriju ģeogrāfisko karšu pētnieks un krājējs. Isi pirms nāves viņš sagatavoja ļoti precīzu pārskatu *Metrology and Scales for Antique Maps of the Balticum: Distance and Area Measurements Used in the Baltic Region from the 15th to the 20th Century*. Visiem izmēriem pievienoti sākotnējie nosaukumi un to atbilstošie tulkojumi angļu un latviešu valodā. □

Gundars Ķeniņš Kings

KĀPT ZINĀTNES KALNGALOS – II

Vjačeslavs Dombrovskis, Baltijas Starptautiskās ekonomiskās politikas centra un Rīgas Ekonomiskās augstskolas (REA) pētnieks, jau 2009. gada rudenī izteica domu, ka angļu valodai jākļūst par Latvijas akadēmisko aprindu galveno saziņas valodu augstākās izglītības un pētniecības kvalitātes pacelšanai – tā kā tas ir Igaunijā, Somijā un Skandināvijas valstīs. Zīmīgi, ka ārpus Latvijas REA pazīstama kā *Stockholm School of Economics, Riga Branch* (SSER). Šī dubultā identitāte palīdz REA izmantot minētās Stokholmas augstskolas augsto reputāciju – tā atrodas Eiropas tautsaimniecības augstskolu pirmajā desmitniekā. Dombrovskis norāde par angļu valodu kā dominējošo zinātnes pasaulē ir neapšaubāmi pareiza un ir vienīgais ceļš, kā mūsu zinātnieku darbi var kļūt pieejami plašai auditorijai.

Latvijas pētnieki visumā angļu valodā lasa maz un raksta vēl mazāk. Iepazīstoties ar viņu darbiem, jākonstatē, ka tā viņiem patiešām ir svešvaloda. Tūdaļ gan jāpiebilst, ka mani vērojumi saistās tikai ar zinātnisko veikumu saimnieciskās disciplīnās. Ieskatoties, piemēram, doktorandu darbu avotu uzskaitē, maz tur var atrast angļu valodā publicētu rakstu vai grāmatu. Piedevām bibliogrāfiskie avoti bieži vien ir novecojuši. Disertācijām pievienotie kopsavilkumi jeb „anotācijas”

angļu valodā liecina par tieksmi tulkot burtiski, vārdu pa vārdam, kas nav labākais veids interesentu iepazīstināšanai ar darba saturu, turklāt to parasti nedara autori paši, bet gan tulkotāji, kuri nav ne valodnieki, nedz arī lietpratēji dotajā zinātniskajā disciplīnā. Rezultāts nereti ir itin kroplīgs. Šis novērojums īpaši attiecas uz nozarēm, kur jauna, kaut arī ne vienmēr precīza terminoloģija, sasniedz vārdu sastādītājus ar novēlošanos.

Satura ziņā pētniecība saimniecības jomā vēl joprojām atgādina padomju laikā rakstītās disertācijas, kādas man nācās vērtēt nostrifikācijai 1990. gadu sākumā Rīgā. Tās raksturo ļoti pamatīga iepazīšanās ar uzkrātām zināšanām un informāciju izvēlētajā tematikā. Tās parasti nav analītiskas, bet galvenokārt aprakstošas. Interesanti, ka nesenā pagātnē Rietumos smēlās informāciju par padomju praksi no šādām ar faktiem ļoti bagātām *sui generis* disertācijām.

Kamēr Rietumos konsultācijas ar padomniekiem un fakultātes nozīmīgiem pārraugiem ir biežas un neformālas, Latvijā disertācijas sijā vairākās instancēs, kas tām dod īpatnēju piemilumu garšu un stipri konservatīvu, ja ne arhaisku raksturu. Joprojām kultivētā zinātniskā valoda ir smaga vārdu izvēlē, gari teikumi un garas rindkopas, kas darbu padara grūti lasāmu.

Noslēgumā daži vārdi par baltiešu žurnāliem angļu valodā, galvenokārt ekonomikas jomā. *Baltic Journal of Management* ir jauns žurnāls ar izteikti akadēmisku ievirzi. To vada trīs baltiešu redaktori (no latviešiem Banku koledžas rektore Tatjana Volkova), kas vēl mācās sastrādāties. Izdevējs: Emeraldgrupa Anglijā. Iznāk

Glebs Pantelejevs. Pieminējam makets Jānim Endzelīnam un Kārlim Milenbaham iepreti LU galvenajai ieejai

četras reizes gadā. Tematiski centrā ir pētniecības darba metodika. *Estonian Business School Review* (EBSR) – neregulārs izdevums, kas nāk klajā tad, kad redaktorei ir sakrājušies pietiekami daudz labi izredīgētu rakstu – gan praktiska satura, gan arī par jaunākiem teorētiskiem atzinumiem. Redakcija par paraugu izmanto *Harvard Business Review*. Lieklis angļu valodas redaktors. Latviešu autoru raksti parādās paretī. Redaktore Mari Kōskora (Mari.Kooskora@ebs.ee) ir ieinteresēta uzņemumu vadības ētiskas dabas jautājumos. *Journal of Baltic Studies*, ko četras reizes gadā izdod angļu akadēmisko rakstu krājumu un grāmatu izdevējs Rutledge, jaunajiem latviešu zinātniekiem, šķiet, ir vispiemērotākais. Redakcija (s.lennon@lbs.gla.ac.uk) daudz sadarbojas ar igaunjiem, kas žurnālā dominē ar ļoti kompetentiem rakstiem. Latviešiem lielākas iespējas publicēties ir speciālizdevumos ar ierobežotu tematiku. Redakcija ir ieinteresēta arī doktoru disertācijās. □

Jānis Krēsliņš, jun.

LABAIS GANS AR BRĪVU GARU

Nav ne mazāko šaubu – mūsu atmiņa kļūst arvien sadrumstalotāka un īsāka. Tādēļ mūsu sabiedrības varoņiem un zvaigznēm jāstrādā vaiga sviedros, lai tikai mēs tos neaizmirstu. Kur tie laiki, kad atmiņas gluži nepiespīti pārslīdēja no vienas paaudzes pie nākošās! Stāstus par varoņiem, kas nav meklējuši starpešu gaismu, uzklusām ar neuzticību un neapmierinātību. Man bija jāpabrīnās par paša īso atmiņu saistībā ar īpatnēju varoņa tēlu. Pirms vairāk nekā 20 gadiem bija iespēja iepazīt gluži neaprostāmu darba rūķi. Viņš šaudījās kā dzīvsudrabs, vienmēr šķīta savu uzdevumu pārņemts un nekad nesūdzējās par likteni un likstām.

Jo vairāk viņš paveica, jo mazāk dzirdējām par viņa panākumiem. Tikpat ātri kā uzpeldējis, viņš arī nozuda. Taču mūsu vide pēc šādām īsām viesizrādēm krasi izmainījās. Galvas nesaprašanā grozīdami, iekšēji smaidījām. Viss ap šī cilvēka būtību bija tik neparasts un netradicionāls. Viņš neatbilda tikpat kā nevienam priekšstatam. Tikai pavadot viņu pēdējā gaitā, atklāju, ka nebiju vienīgais, kas bija viņa iekšējās dzirksts pārņemts. Pilniem autobusiem devāmies uz kapsētu.

Ar šo kluso darboni iepazīnos caur Veronikas Strēlertes nostāstiem. Tiklīdz kā pieminēja

Rolfs Ekmanis

**STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI
LATVIEŠU VALODĀ 20. GS.
OTRĀ PUSĒ**Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004),
248(2007), 250(2007)-256(2009).**RADIO BRĪVĀ EIROPA /
RADIO BRĪVĪBA (RBE/RB) – I**

Tāpat kā latviešu radiatoraidījumi no Madrides (1955-1965; 1969-1972) un Frankfortes (1965-1972), gandrīz nemaz nav pētīta latviešu 27 gadus ilgstošā piedalīšanās vispirms deviņus gadus (1975-1984) *Radio Brīvība (Radio Liberty)*, pēcāk *Radio Brīvā Eiropa (Radio Free Europe)* sastāvā līdz pat raidījumu norietam pēc Igaunijas, Latvijas un Lietuvas neatkarības atjaunošanas 1991. gada augustā un raidījumu izbeigšanai 2004. gada pašā sākumā. Ja periodikā paretam ir parādījusies pa vienu vai otra apskatnieka slejai, tad parasti tās raksturo ne visai informatīva leksika, saparota ar visai paviršiem priekšstatiem, pat faktoloģiskām aplamībām, mītiem un leģendām. Līdz šim visvairāk informācijas var atrast rakstu sērijā „Lai izbeigtu

baltiešu diskriminēšanu” (*Laiks* 2004, 19-26), kur Dr. Ilgvars Spilners stāsta par savu pieredzi un lomu RB latviešu raidījumu uzsākšanā. Ievērojams vērta ir arī viņa sērija „Lai latvieši Latvijā mūs sadzirdētu” par Madrides un Frankfortes gadiem (*Laiks* 2004,13-16), kaut arī rindu apgalvojumu, šķiet, noteikuši pārāk personiski ieskati, kas ne gluži saskan, piemēram, ar Viļa Skultāna arhīvā (kas tagad atrodams Latvijas Valsts arhīvā, Rīgā) atrastajiem dokumentārajiem avotiem, uz kuriem, citu vidū, atsaucos savos iepriekšējos JG rakstos par starptautiskajiem raidījumiem latviešu valodā. Lai nu kā, gan Ilgvara Spilnera, gan arī manas piezīmes, cerams, rosinās nākotnes zinātniekus un pētniekus izsekot

Raksta autors, paralēli darbam Arizonas Valsts universitātē, ASV, kļūst par RBE/RB jeb RFE/RL ārštata darbinieku (segvārds Māris Rauda) jau latviešu raidījumu pašā sākumā 1975. gada vasarā, visvairāk komentējot iezīmes Latvijas kultūras dzīvē, arī t.s. nacionālo jautājumu Padomju Savienībā. No 1986. gada (neilgi pēc Černobiļas katastrofas un pirms Satakvas konferences Jūrmalā) strādā pilnu laiku RBE/RB centrā Bavārijas metropolē Minhenē, sākumā par vecāko redaktoru, kopš 1990. gada – par RBE latviešu redakcijas vadītāju. 1993. gada augustā atgriežas zinātniski pētnieciskā un pedagoģiskā darbā Arizonas Valsts universitātē.

Pārnesums no iepriekšējās lpp.

viņa vārdu, Strēlertes sejā parādījās nelielkuļots smaidis. Tam visbiežāk sekoja kāds gluži neticams stāsts par viņu sadarbību, gatavojot izdevumu, kas ar pārtraukumiem vairāk nekā 45 gadus pulcināja ap sevi daudz nozīmīgu autoru un kas satur vērtīgus pētījumus par mūsu kultūras vēsturi. No 1944. līdz 1956. gadam šis izdevums bija pazīstams kā *Dzimtenes Balss*, nesajaucams ar padomju laikā propagandas izdevumu Kultūras sakaru komitejas paspārnē. Pēdējā posmā tas bija pārtapis par *Dzimtenes Kalendāru* [kas iegūst KF atzinību. Red.].

Kaut arī klusais varonis bija šī izdevuma dvēsele, viņa vārds parādās ļoti neuzkrītoši. Par savu dzīvi viņš mēdza stāstīt maz. Dzimis 1907. gadā Nautrēnos, 24 gadu vecumā viņš savu dzīves sūtību saistīja ar katoļu baznīcu. Tās paspārnē attīstījās viņa īpašais talants – kur vien viņš nonāca, tur uzcēla baznīcu. Pirmo – Kristus Karaļa baznīcu Rīgā 1943. gadā. 1944. gada rudenī viņš bija spiests Latviju atstāt. Zviedrijā nonācis, viņš tūlīt sāka kalpot apvidos, kur pirms kara katoļu baznīca bija bijusi skaitliski maza, bet, pateicoties kara bēgļiem, strauji pieaugusi. Prazdams neaprustāmi daudz valodu

un bieži runādams tās tikpat kā vienlaikus ar savu jauko latgalisko pieskaņu, viņš bija pareizais cilvēks pareizā vietā. 1948. gadā uzcēla krusta kapelu Eskilstūnā, 1973. gadā Labā Gana baznīcu Fālunā un 1978. gadā pārvērtā Dālarnas apvidus pamesto Sogmīras vilcienstaciju par jaunatnes atpūtas mītni, uz kurieni plūda bari no visām Eiropas malām, jo augstu vērtēja tās nepiespiesto garu un ne-tradicionālo pārvaldnieku.

Īsi pirms nāves atklājās, ka šis sava ceļa gājējs bija glābis daudz dzīvību okupācijas gados, paslēpdams tos gan savā baznīcā, gan tai piederošos šķūnišos. Baznīca ar bīskapu priekšgalā, izrādījās, neko par to nezināja.

Vairāk nekā 20 gadu pēc nāves, viņam piešķirts Izraēlas valsts goda tituls *Taisnīgais starp tautām* – varbūt visaugstākā atzinība, ko var piešķirt par šādu varonību.

Prāvests Kazimirs Vilnis bija uzticīgs līdz nāvei (1988). Par to viņam piešķīra dzīvības kroni. Zēl, ka bija jāpaiet vairāk nekā 20 gadiem, pirms aptvēru, ka viņš man un daudziem citiem bijis labais gans. □

Kultūrvēsturnieks Dr. Jānis Krēslīņš, jun. strādā Zviedrijas Karaliskajā bibliotēkā.

gadu garumā vienai no aizraujošākām Aukstā kara nodaļām, ko dažbrīd raksturo visai spraigs sižets un aizraujoši tēli. Lai no Minhenes 1975. gadā ēterā palaistās latviešu radiobalsis, tā teikt, nekarātos gaisā, ielūkosimies nereti kontroversālajā un bieži neizprastajā raidstacijā RBE/RB ģenēzē.

KONFRONTĀCIJA BRIEST

Galvenās II Pasaules karu uzvarētājas trīs lielvalstis jau 1943. gadā Teherānas konferencē un 1945. gadā Jaltā un Potsdamā sadala Vidus- un Austrumeiropu anglo-amerikāņu un padomju ietekmes sfērās. Ignorēdams veidu kā noris Padomju Savienības „ietekmes nostiprināšanās” Baltijas valstīs, Besarābijā un Austrumpolijā neilgi pēc Molotova-Ribentropa Pakta noslēgšanas (1939.23.VIII), arī Somijā trīs mēnešus pēc vācu iebrukuma Polijā, Lielbritānijas premjerministrs Čerčils (Winston Churchill), bet īpaši līdz pat savai nāvei (1945) ASV prezidents Rūzvelts (Franklin Delano Roosevelt) vairākus vai mazāk notic, ka Padomju armijas „atbrīvotajās” valstīs notiks demokrātiskas vēlēšanas, kurās tautas izvēlēsies savus vadītājus, pieņems demokrātiskas konstitūcijas un izveidos visādā ziņā demokrātiskas valstis. Bet jau tūlīt pēc Polijas, Čehoslovākijas, Ungārijas, Rumānijas, Bulgārijas un Vācijas austrumu daļas okupācijas Maskava sāk mērķtiecīgi un vardarbīgi īstenot tādu valsts politiku, kuras noteicošā īpašība ir slēgta un represīva pārvaldes sistēma, kurā citāda domāšana tiek bez žēlastības apspiesta un politiskie pretinieki represēti, kur ekonomisko dzīvi stingri vada totalitārās varas iestādes, nacionalizējot uzņēmumus un privātīpašumus, un rūpīgi cenzētie mediji tiek izmantoti kā propagandas instrumenti valsts rokās. Jau deviņus mēnešus pēc kara beigām Eiropā Staļins savā runā Maskavas Lielajā (*Boļšoj*) teātrī (1946.9.II) visu vainu par kara izcelšanos uzvelj Rietumvalstīm, īpaši kapitālistiskajām ASV. Nepilnu mēnesi vēlāk Čerčils savā vēsturiskajā runā (1946.5.III) Fultonā, Mizūrī (Missouri) štatā, ASV, iezīmē neaizmirstami drūmu ainu ar *Dzelzs priekškaru*, ko pār Eiropu nolaidusi Padomju Savienība no *Sčecinas pie Baltijas jūras līdz Tries-tai pie Adrijas jūras*. (...) *Aiz šīs līnijas atrodas visas senās Vidus- un Austrumeiropas valstu galvaspilsētas. Varšava, Berlīne, Prāga, Vīne¹, Budapešta, Belgrada², Bukareste, Sofija*

1. Kara laika sabiedroto okupācijas spēki atstāj Austriju 1955. gadā.

2. Tito, kurš padzen vāciešus no Dienvidslāvijas pats ar savām, lielā mērā angļu apgādātām partizānu vienībām, 1948. gadā noraida satelītvalsts statusu un deklarē pilnīgu neatkarību no Maskavas.

– *visas šīs slavenās pilsētas un to iedzīvotāji atrodas tā sauktajā Padomju zonā. Premjerministram nākas atzīt: tā noteikti nav tā atbrīvotā Eiropa, par kuru mēs cīnījāmies.*

Kamēr, II Pasaules karam beidzoties, Padomju Savienība iegūst kontroli pār Viduseiropu un Balkāniem, Francijas un arī Lielbritānijas ietekmei ievērojami samazinoties rietumos no Elbas, varas vakuumu ne tikai Rietumeiropas, bet pasaules politikā arvien vairāk sāk aizpildīt ASV. Saspilējums starp Austrumiem un Rietumiem pieaug. Pretēji norunām „lielās trijotnes” konferencēs, Vācija tiek sadalīta Austrumvācijā (oficiāli Vācijas Demokrātiskā Republika jeb VDR) un Rietumvācijā (Vācijas Federatīvā Republika jeb VFR). Itālijā un Francijā komunistiskās partijas ir kļuvušas tik spēcīgas, ka varētu iegūt majoritāti. Piedevām Maskava gluži atklāti atbalsta kara laikā pretvācu cīņā aktīvos grieķu komunistu partizānus pret eksistējošo valdību Atēnās, bet no Turcijas pieprasa brīvu kuģniecību caur Bosforu un Dardaneļiem, un pat piedāvā savu armijas vienību izvietojumu abu jūras šaurumu it kā apsargāšanai, uz ko turki neielaižas. Jau aptuveni pusgadu pirms kara beigām (1944.XII) Čerčils pavēl angļu vienībām apspiest grieķu komunistu sacelšanos Atēnās, jo pēc tolaik slepenās „procentuālās vienošanās” (*percentages agreement*) starp Čerčilu un Staļinu (1944.X) Grieķija iedalīta angļu iespaida sfērā, toties Bulgārija, Rumānija un Ungārija ar vieglu roku tiek piešķirtas Maskavai. Zīmīgi, ka Staļinam naivi vēlīgais Rūzvelts angļu „iejaukšanos” Grieķijā visai nīgri nosaucis par britiem tipisku „imperīālisma izpausmi”. 1946. gada beigās, 1947. gada sākumā Lielbritānijas bēdīgais finansiālais stāvoklis spiež angļus uzdot cīņu pret grieķu komunistu partizāniem. Grieķu monarhistu u.c. pretkomunistu nogrupējumu atbalstīšanu pārņem amerikāņi ar miljoniem dolāru un saviem „militārajiem padomdevējiem”.

ASV prezidents Trumens (Harry S. Truman) uzrunā 80. kongresam (1947.12.III) pārliecina amerikāņu likumdevējus piešķirt Grieķijai un Turcijai 400 miljonus dolāru lielu ekonomisku un militāru palīdzību, un vienlaikus paziņo atklātībai jaunu ārpolitikas doktrīnu, t.s. Trumena doktrīnu – pacelt valsts politikas līmeni konfrontāciju ar padomju totalitārisma – ideoloģijā, politikā, ekonomikā, tirdzniecībā, kultūras un zinātņu jomās, bruņošanās sacensībā u.c. Pretējā gadījumā apdraudēts būšot pasaules miers un, galvenais, *arī mūsu pašu nācijas labklājībai draud nonākšana bīstamā stāvoklī*. Saspilējums jeb Aukstais karš abu lielvaru starpā pastiprinās. Sākot ar 1949. gadu, t.s. Rietumu pasaule

Juris Kornets. *Pie Dzintara jūras.*

Par fotogrāfu skat. JG259 (2009): 67

ir spiesta rēķināties ar PSRS kodolpotenciālu, ar kodolraķešu kara iespējamām sekām, kas Savienotajās Valstīs rada brīžiem histērisku reakciju. Situāciju vēl sarežģītāku padara Korejas karš (1950-1953) (kad amerikāņu bruņotajos spēkos tiek iesaukti arī daudzi, pavisam nesen no kuģa nokāpuši baltiešu bēgļi, arī šo rindīņu rakstītājs).

IEROBEŽOŠANAS PIEKRITĒJI PRET ATPAKAĻRULLĒTĀJIEM

Viena no vadošajām lomām Aukstā kara stratēģijas veidošanā ir tolaik ASV Valsts sekretāra (Secretary of State) jeb ārlietu ministra politikas plānošanas pārvaldes direktoram, I Pasaules kara laikā augsta ranga diplomātam ASV vēstniecībā Maskavā, Džordžam Kenanam (George Kennan, 1904-2005), vēlāk vairāku godalgotu, ASV ārpolitikai vēltītu grāmatu autoram. Reālās situācijas teicams izpratējs, kura pieredze liek viņam raksturot Kremļa vadītājus kā *neuzticamus, zvērīgus, neprognozējamus un neizdibināmus*, jau 1946. gadā savā no PSRS izsūtītājā, no 8 000 vārdiem sastāvošajā *Garajā telegrammā (Long Telegram)* un vēlāk rakstā ietekmīgā amerikāņu izdevuma *Foreign Affairs* 1947. gada jūlija numurā Kenans, slēpdamies aiz segvārda „Mr. X”, nāk klajā ar t.s. *Containment* jeb Maskavas ietekmes „ierobežošanas” jeb „apturēšanas” doktrīnu, kas visnotaļ ir pamatā Trumena doktrīnai, proti, Padomju Savienības agresīvi ekspansionistiskās tieksmes visbeidzīgāk „savaldāmas” ar politisku un ekonomisku spiedienu, ar ideoloģiska rakstura ieročiem, arī ar saprātīgi izvērstām slepenām aktivitātēm un, varbūt vissvarīgāk, ar parādīšanu, ka valsts iekārtas ārpus Padomju Savienības orbītas, īpaši Rietumeiropā, ir visādā ziņā pārākas un tādēļ imūnas pret Maskavas komunisma variantu.³

3. Vēlāk, lielā mērā nostumtam pie malas, Džordžam Kenanam ar sarūgātājumu nākas vērot sava plāna pārspīlētu militarizēšanu un arī globalizēšanu, t.i., paplašināšanu ārpus Eiropas, par ko, citu vidū, iestājas viens no Valsts departamenta (State Department) jeb Ārlietu ministrijas politikas galvenajiem plānotājiem Pauls Nice (Paul Henry Nitze, 1907-2005), kura 1950. gadā sacerētā nacionālās drošības memorandā *NSC-68* norādīts, ka ASV militārās aizsardzības izdevumus jātriskāršo vai pat jācetrkāršo, lai *glābtu civilizāciju no Maskavas tirānijas*. Cikstešanos starp abiem amerikāņu augsta ranga valsts darbiniekiem labi apraksta vēsturnieks Tompsons (Nicholas Thompson) grāmatā *The Hawk and the Dove: Paul Nitze, George Kennan and the History of the Cold War* (New York: Henry Holt, 2009).

ASV izvēršas spraigas debates starp Kenana ierobežošanas doktrīnas un „padomju komunisma atpakaļvelšanas” (*rollback of communism*), t.i., Vidus- un Austrumeiropas atbrīvošanas, sludinātājiem. Pie pēdējiem pieder ASV delegāts ANO un viens no tās Hartas līdzveidotājiem, Džons Fosters Dales (John Foster Dulles, 1888-1959), kurš Dvaita Eizenhauera (Dwight Eisenhower, 1890-1969) prezidentūras laikā kļūst par Valsts sekretāru. 1948. gadā Dalesam gan negribīgi nākas atzīt, ka *bruņota cīņa pret PSRS būtu tikpat nepiemērota kā Mažinō linija [Maginot Line jeb Ligne Maginot] cīņā pret vācu armiju*. Viens no tā laika konkrētiem ieteikumiem ir ietekmēt ar visiem iespējamajiem līdzekļiem vēlēšanu procesu valstīs ar spēcīgām komunistu partijām.

POLITISKO BĒGĻU IESAISTE

Aukstajam karam izvēršoties plašumā, Kenans kopā ar savu tikpat liberāli tendēto Valsts sekretāra vietnieku Džosefu Grū (Joseph Clark Grew, 1880-1965), Versaļas miera sarunu dalībnieku pēc I Pasaules kara un ASV vēstnieku Japānā 30. gados līdz pat uzbrukumam (1941) Perlharborai (Pearl Harbor), vienojas, ka cīņā pret padomju izplešanos Savienotās Valstis varētu gūt lielu atbalstu no noņemtnēs Rietumvācijā jeb tolaik angļu, amerikāņu un franču okupācijas zonās patvērumu atradušajiem politiskiem bēgļiem. Seko ierosinājums izveidot amerikāņu vadītu pretboļševistisku organizāciju, kas lielā mērā sastāvētu no politiski ievirzītiem un sabiedrībā pazīstamiem bēgļu intelīģences pārstāvjiem. Dzīvu interesi šajā jautājumā izrāda arī ASV Aizsardzības sekretārs (Secretary of Defense) Forestals (James V. Forrestal), viņa padomdevējs Džoiss (Robert Joyce) un īpaši Franks Vaizners (Frank Wisener, 1909-1966), kara laikā leģendārā ģenerāļa Donovana (William „Wild Bill” Donovan) izveidotā un vadītā amerikāņu Stratēģiskā resora (*Office of Strategic Services* – OSS) Dienvidaustrumeiropas un Balkānu nodaļas vadītājs. Tūlīt pēc kara Vaizners, kuram kā ASV vēstniecības darbiniekam Bukarestē acu priekšā atklājas krievu okupācijas spēku vardarbība, ieskaitot „neērto” vietējo iedzīvotāju likvidēšana un deportācijas, kļūst par Forestala pilnvaroto padomju satelīvalstu jautājumos.

Lai dotu pretsparu Maskavas ietekmes sfēras paplašināšanai, sākas drudžaina un vienlaikus visai haotiska, brīžiem pat amizanti komiska dažādu administratīvu struktūru

veidošana, ko raksturo mulsinoši bieža, grūti izsekojama nosaukumu mainīšana un vēl biežāka vadošo posteņu nomainīšana. Naivi iedomāties, ka pēc vienošanās ar Kremli Teherānā, Jaltā un Potsdamā par Eiropas sadalīšanu amerikāņi pēkšņi būti iedegušies par Čehoslovākijas, Polijas, Bulgārijas, Rumānijas un Ungārijas (nemaz nerunājot par Baltijas valstīm) izņemšanu brīvībā. Pirmām kārtām ASV pašas vitālās intereses un nevis citu tautu brīvības un neatkarības aizstāvēšana spiež Vašingtonu visai steidzīgi veidot vairogu pret padomju inerci un propagandas rulli pēckara gados. Cīņā par savām Maskavas jūgā nonākušajām valstīm, zemēm un tautām šo amerikāņu ārpolitikas stratēģiju un taktiku savukārt savā labā cenšas izmantot politisko bēgļu pārstāvji, kuru vairākums – ar saucienu *Todo por la Patria* uz lūpām – ir par savu valstu tūlītēju atbrīvošanu.

1947.14.XII ASV Nacionālā drošības padome (*National Security Council* – NSC) uzdod tajā pat gadā nodibinātajai, kara laika Centrālās izlūkošanas grupas (*Central Intelligence Group*) un OSS pēcniekorganizācijai CIA (*Central Intelligence Agency* jeb Centrālai izlūkošanas pārvaldei) izveidot slepenu „psiholoģisko operāciju” daļu – *Special Procedures Group* (SPG) jeb Speciālu pasākumu grupu, kuras viens no pirmajiem uzdevumiem ir ievirzīt vēlēšanas Itālijā tā, lai tur uzvaru noteikti gūtu *Democrazia Cristiana* (Kristīgie demokrāti), nevis *Partito Comunista Italiano*.

1948. gada janvārī ASV kongress pieņem Smita-Munta likumprojektu (*Smith-Mundt Act*) par iespējami plaša proietumu, īpaši proamerikāņu, propagandas darba izvēšanu aizrobežu ārvalstīs kā daļu no ASV ārpolitikas stratēģijas.

1948.18.VI Trumens paraksta Kenana izstrādāto NSC *Direktīvu 10/2* par *Office of Special Projects* (Specprojektu birojs) izveidošanu. Drīz vien šo superslepeno un no Valsts departamenta un arī CIA visumā neatkarīgo iestādi pārdēvē par *Office of Policy Coordination* (OPC) – Akciju koordinācijas biroju – ar mērķi veicināt slepenas aktivitātes Aukstā kara ietvaros, to vidū *ekonomiskas diversijas, sabotāžu, spridzināšanas, apvērsumus pret naidīgām valdībām, sakarus ar pagrīdes pretestības kustībām, ar sacelšanās dalībniekiem, partizānu un citāda veida pretboļševiku grupējumiem*, kā arī īstenot citus visnotaļ riskantus pasākumus. Kādā citā superslepenā direktīvā (NSC/20) atrodams norādījums *mēģināt gāzt padomju varu visiem līdzekļiem, izņemot atklātu kara darbību*. Straujāku un krāsaināku dzīves ritmu

No ASV žurnāla *Time*, 1948.V.

alkstošais Franks Vaizners, kurš nav jāaicina divreiz iesaistīties dažādos slepenos pretpadomju projektos, kļūst par OPC vadītāju. Jau pirms tam, pēc iepazīšanās 1947. gadā ar DP (*Displaced Persons*) nometnēm Rietumvācijā, viņš secina, ka tur rodams bagātīgs materiāls Aukstajam karam. Grupa bijušo OSS karabiedru, kuri tagad vairāk vai mazāk cieši saistīti ar CIA, slepenās apspriedēs 1948. gada otrā pusē, apzinādamies masu mediju lielo varu un ietekmi, arvien nopietnāk pārcilā jautājumu par iespējamiem isviļņu radio raidījumiem ar mērķauditoriju Vidus- un Austrumeiropā.

Turpinājums sekos

Laimonis Purs

RADIO BALSIS

Kā 1922. gadā dzimušu mani var ieskaitīt radiofona dzimšanas paaudzē. Latvijā radio balsis ierunājās 1925. gadā, klausītāju skaits pieauga lēni palēnām, un manās ausīs pirmo reizi ieskanējās tikai 1935. gada vasarā Jelgavas apriņķa Lielvircavas pagasta „Akotos”, kuros aizvadīju skolas brīvlaiku kā zemiņu saimniecības pilnvērtīga darbaspēka neatņemama sastāvdaļa. Atbrauca ciemiņš, mātes jaunākās māsas klasesbiedrs pamatskolā. Nācis no daudz bērnu ģimenes, viņam Pirmais pasaules karš aprāva izglītību, tomēr turpinājis iet pašmācības ceļu, bija apguvis prasmi rīkoties pat ar logaritmisko lineālu, un šoreiz mums atveda pārsteidzošu dāvanu – ārēji mazu, no finiera izgatavotu kastīti, kurā iestiprināts ar diviem pirkstiem pierēgulējams – kā viņš skaidroja – kristāldetektors, stieplu ritulīši un, turot rokā austiņas, apsolīja: *Tajās dzirdēsīm, ko runā Rīgā!*

Pašgatavotais detektora uztvērējs darbojās lieliski. Tira, dzidra skaņa, bez blakustrokšņiem, vienīgi zibinim zibinot sprakšķēja. Tā aizsākās mans radioklausītāja mūžs. Dienas lielāko daļu paņēma lauku darbi, radio tikai vakaros, sestdienās līdz pusnaktij raidīja deju mūziku, un ne reizi vien biju aizmidzis ar nenoņemtām austiņām.

Rīgas dzīvoklī 1939. gadā ierunājās lietots spuldžu uztvērējs. To 1940. gadā nomainīja VEF jaunais iepaļīgais modelis. Tas nokalpoja kara un ilgus pēc-kara gadus.

Vācu okupācijas laikā radioaparātus neatņēma, vienīgi, piedraudot ar bargiem kriminālsodiem, aizliedza klausīties „ienaidnieku”. Biju starp nepaklausīgajiem. Iesēju vefiņu lakatā, aizvedu uz Jelgavu, kur strādāju cukurfabrikā, un klausījos katru vakaru; kā krievu valodu neprotošam, Maskava mani neinteresēja, objektīvāku informāciju par norisēm frontē sniedza raidītājs *Atlantic*, no BBC raidījumiem centos neizlaist piektdienās stundu pirms pusnakts slavenā Silvestra orķestra tiešraidi.

Padzinuši no Rīgas hitleriskos okupantus, staļiniskie okupanti pret radio individuālu klausīšanos bija bargāki: pavēlēja uztvērējus aiznest valsts glabāšanā. Manam vefiņam „palaimējās”, to savā lietošanā paņēma laikraksta *Cīņa* ārņemju nodaļas vadītājs, starptautisko notikumu komentētājs, SMERSH-a uztības virsnieks Mavriks Vulfsons. Viņš dīrkstēja dzirdēt „ienaidnieka balsis”; cieši jo cieši piekļāvis ausi pieklusinātām skaļrunītim, lai ne vārds nenokļūtu „nevēlamās ausīs”, viņš centās būt zinošāks par padomju noklusēšanas un melu mucā pa spundi barotiem darbaļaudīm.

Pēckara gados neklausījos ne Rīgas, ne Maskavas pliekani uzbāzīgo agitāciju un Kremļa slavinājumus. Dzīvodams komunālos dzīvokļos, neriskēju uztvert ārzemes, tā sargājot ne vien sevi un ģimeni, bet būtībā arī ziņotājus, kam uzdots kaimiņu „pieskatīt”.

Jauns, krasi atšķirīgs pavērsiens notika 1960. gados, kad VEF izvērsa portatīvā uztvērēja *Spīdola*

ražošanu, eksportam ar uzlabotu kvalitāti un papildus īsviļņiem, nopērkamu „pa blatu”. Radās iespēja lauku un mežu vientulībā pameklēt labākas dzirdamības zonas. „Aukstam karam” saasinoties, ar tā sauktiem „zāģiem” visciešāk slāpēja lielākās pilsētas, Rīgu un Latviju jo īpaši.

Pagājis jau pusgadsimts, tomēr atmiņā saglabājies 1968. gads un dramatiskie notikumi Čehoslovākijā. Šis gads arī man bija sācies – var sacīt – dramatiski: pēc 13 izrādēm Drāmas (Nacionālā) un Krievu drāmas teātros manu lugu *Redzēt jūru*, skatītāju līdz pēdējai iespējai pārpildītās zālēs, aizliedza. Luga esot dramaturģiski vāja, nesaprotams nosaukums, divdomīgas replikas. Patiesību rakstīt nedrīkstēja. Jau ar to vien, ka lugas darbība noris Sibīrijā, starp latviešiem (viens krievu tautības sieviete), un vienā no centrālām lomām redzams vecs boļševiks, padomju režimā aiz bailēm pataisīts par vientiesi, – ar to vien biju iespējāvis Krievijas sarkanā imperiālistu atbaidošajā sejā. Apzinājos, ka ne kompartija, ne tās iztapīgie censoņi nekad nepiedos manu apgrēcību. Nospiedošās sajūtas māks, pārtraucis darba attiecības ar žurnālu *Zvaigzne*, – aizbraucu uz Lejasciema pagastu, apmetos Gaujās krastā dzīvošanai pārbūvētā pirtīnā. Klusums, vientulība, brīvs laiks radio balsīm. Nemierojās Polijā, tur aizliedza poļu 19. gadsimta dzejnieka Adama Mickeviča (Mickiewicz) lugu *Dziady* (Veļi), nemiens Čehoslovākijā, pie tam valsts vadošajās aprindās, komunistiskās partijas CK pirmā sekretāra uzvārds Dubčeks tulkojumā latviski sabalsojas ar mūsu nacionālkomunista Kārļa Ozoliņa uzvārdu. Vai tiešām notiks totalitārā režīma izmaiņa un būs „sociālisms ar cilvēcisku seju”? Šķīta uzspīdam cerība nopietnākām izmaiņām. Lai līdzsekotu notiekošajam, Rietumu radio balsis kļuva tikpat neatņemama ikdienas sastāvdaļa kā brokastis, pusdienas, vakariņas. No Lejasciema uz Alūksnes pusi padomju armija bija izbūvējusī pazemes pilsētu, par tās apmēriem liecināja izraktie kubikmetri, ar kuriem likločainais Rankas-Alūksnes lieceļš bija pārtapis platā, iztaisnotā šosejā, no neredzamas starta ierīces kā no lielgabala tika izšauta lidmašīna, un, pārvarot skaņas ātrumu, nogranda otrs sprādziens. Armijas radiosakariem jādarbojas nevainojami, Rietumu raidstaciju traucējošie „zāģi” pieklusināti un, ekranizējot *Spīdolu* ar metāla plāksni, izdevās pietiekami skaidri sadzirdēt arī raidījumus latviešu valodā. Togad kopā ar radio balsīm aizvadīju stundas, dienas, vasaru.

Iepīnies literārās norisēs, diendienā ieelpojot tā sauktā sociālistiskā reālisma smacējošo gaisotni, – kā spīrgta gaisa vēsma atplūda *Brīvās Eiropas* apskatnieka Māra Raudas latviešu padomju literatūras vērtējumi. Tos klausījās. Reiz saņēmu pat tiešu un atklātu apliecinājumu: izvērtējot manu īsomānu *Karuselis*, Māris Rauda pievērsa klausītāju uzmanību autora uzkrītošai izvairībai ieskatīties padomju sadzīvē, ir tikai gados vecāka vīrieša pārdzīvojumi, iemilot gados jaunāku sievieti, tātad tos laikus pie mums kaut kas neatļauts, aizliegts. Nākamajā dienā iegriezies Preses namā, iespiedos braucēju pārpilnā liftā, un pēkšņi atskan skaļš uzsauciens: *Dzirdēji vakar Māri Raudu runājam par Karuseli?* Saucējs – dzejnieks Jānis Rokpelnis, kādu laiku strādājām

kopā Rīgas kinostudijā. – *Dzirdēju. Neko pielikt, ne atņemt. Trāpīgi*, – atbildēju.

Bija jau pagājušā gadsimta astoņdesmitie gadi. Tuvojāties pārmaiņu laikmetam. Rietumu radio balsis gadu desmitiem bija kā atbalss latviešu cerībām dzīvot neatkarīgā Latvijā.

Vecumā, atceroties jaunību, mēdz apgalvot: sniegs bija baltāks, saule siltāka, zāle zaļāka. Arī Rīgas radiofons sensenos laikos tomēr bija vismaz man patīkamāks, piemēram, pauzes aizpildīja akordi no *Rīga dimd...* vai *Pūt, vējiņi...* Klusināti, rimti, bez steigas, var sacīt, nomierinoši. Kas tagad notiek? Kā baidoties no dažām klusuma sekundēm, klausītāju ausis ietriecas biedējoši uzbāzīgs troksnis, šķiet, kāds tīcis pie koka āmura un dauza pa skārdu, cits aprauti kaut ko pikstina, vienvārd, ļembasts. Reklāma un informācija par turpmākiem raidījumiem arī notiek uz trokšņa fona, itin kā tīši traucējot sadzirdēt sacīto.

Runas kultūra zūd gan TV, gan radio. Ja TV ziņās runā viens diktors, – ir iespēja skaļumu pastiprināt vai pieklusināt, bet ja divi – sieviete un vīrietis, un viņas balss spalgums trīsreiz spēcīgāks par vīrieša samtaino aizsmakumu, tad... Protams, vainojams arī klausītāja un skatītāja vecums, kad redze un dzirde pasliktinās. Acīm spēj palīdzēt brilles, diemžēl dzirdējiem nepalīdz pat vismodernākie digitālie pastiprinātāji; vaina nav ausīs, bungādiņā vai trijos dzirdes kauliņos, bet gan smadzenēs, kam ārējo nervu kairinājums jāpārvērš balsienos, jāatfiltrē no liekā. Ātrrunātājus viņiem nesaprast. Vecumā aizvien vairāk un vairāk jāatsakās no TV un radio raidījumiem ar dabisku, tomēr pazeminātu runas kultūru. Ja pasaules jaunumus gribas uzzināt, ieslēdzu Latvijas Radio1, kur nevainojamu saprotamību nodrošina Lauris Zvejnieks, Tālis Eipurs, Jānis Zariņš, Agnese Kārklīna, Dace Simanoviča. Viņi runā dabiski un dabas došu talantu izkopuši tā, lai radio balss nokļūtu arī līdz vecāka gadagājuma klausītājiem. □

Laimonis Pūrs ir stāstu grāmatu, lugu un vismaz desmit romānu autors, ieskaitot vēsturisko romānu tetraloģijas *Degošais pilskalns* (1962), *Krusts virs pilskalna* (1979), *Tālais pilskalns* (1981) un *Sūrābele pilskalnā* (1986). Viņa divsējumu literārās atmiņas *Aizejot atskaties* (2006) pazudušas no grāmatnicu plauktiem gandrīz vai momentāni. Punkts pielikts arī 3. un 4. sēj., kas vēl nav publicēti.

ERRATA

Rīgas Doma kora skolas meiteņu kora diriģente ir Aira Birziņa (JG260:49, nevis Bērziņa) un Džordža Orvela romāna *Toreiz Birmā* tulkotāja (48. lpp.) ir Maija Andersone (nevis Andresone). Ilgoņa Bērsona norādītās neprecizitātes atsevišķos JG260 rakstos atrodamas avīzē *Laiks* (2010.27.II-5.III) un arī vietnē <http://zagarins.net/JG>.

Uldis Siliņš

ATSKATĪTIES, PASMAIDĪT

DP CAMP ALT-GARGE (1945) III

BALLES, MEITAS, CIGARETES. Nometnē liela balle. Atbraukuši angļu karavīri izdancoties un apčamdīt baltiešu meitas. Es blandos pa ārpusi. Pie durvīm stāv kāds anglis vai kanādietis un smēķē. Saņemu dūšu, pieeju klāt un prasu pēc cigaretetes. (To sauc par bičošanu). Šis dod arī. *Thank you, Sir!* Augstsiirdības uzplūduma vilni uzdāvinu to vienam no draugiem. Amerikāņu cigaretes *Chesterfield* un *Camel* ir lielā cieņā. Tā ir valūta. Vēl ir *Pall-Mall*, sarkanā paciņā, tikpat garas kā vācu *Nordfront* kara gados. Drīz mums sāk izsniegt turku cigaretes jeb turcenes, kas ir pa pusei izbīrušas. Absolūts mēsls. Bet velns bada laikos nevien ēd mušas, bet smēķē arī turku cigaretes. Kāds UNRRAs augstākā ešalona darbonis ir sev uz mūsu rēķina nodrošinājis vecumdienas – iepircis Turcijā zaļu tabaku. „Štopēšana” notiek turpat, kur tabakas izbīršana – Vācijā. UNRRA ir blēžu pilna. Kur palika *Liberty* tipa kuģis, piekrauts pilns ar bēgļiem domātiem tītariem? Viss nonāca melnajā tirgū. Un tītariem ne gailis pakal nedziedāja. Vēl jāpiemin beļģu presētā, nesagrieztā tabaka. Dievs, kas par stiprumu! Pēc pāris ierautām „cukām” zeme un debesis iet uz riņķi. Jāapsēžas. Dieva dāvana plaušu vēzim. Reiz nosmēķēju vienu amerikāņu „kamieli” un arī dabūju apsēsties. Sāka reibt galva.

Bet sāku runāt par ballēm. Bez nometņu ballēm, mūsu sievieši tiek vesti armijas mašīnās arī uz angļu armijas rīkotajām ballēm. Uz nometni atsūta smago mašīnu un visas laipni lūgtas. Pirmajā reizē visā nevainībā aizbrauca arī viena otra kundzīte. K. kundze otrā dienā stāstījusi, ka angļu virsnieki ir ļoti kultūrāli, bijušas ārkārtīgi interesantas sarunas. Vairāk gan kundzītes uz kulturālām sarunām netika aicinātas. Kultūras sakariem ar angļiem bija seksuāls tonis, ja neskaita pāris kora koncertus, kur mūsējie atradās uz skatuves, bet angļi zālē. Kad angļiem atļāva draudzēties ar fricenēm, nometnē neviens *tomjiss* (tā sauca britu karavīrus; amerikāņi bija *amiji*) vairs nerādījās. Viņu vidū bija arī daudz kanādiešu aviatoru.

Ka pa visu nometni brēcošas sekas bija tikai divas, patiesībā bija brīnums. Abas brēkuļu mammas bija draudzenes, abas bija bijušas tai pašā angļu ballē, abas pat nebija izskatīgas. Protestā pret letiņu sieviešu izdarībām pie angļu draudzeņu baraku durvīm tika piekārti sarkani lukturi. Lukturu kāršanu organizēja kāda slepena puīšu kopība, par kuru nekas tuvāk nav zināms. Iepriekš tika palaista pa nometni ziņa: šonakt atkal pie angļu brūšu barakām karāsies lukturi. Un karājās arī. Ciešās draudzenes varēja pazīt pēc raibajiem govšādas kažocīņiem.

Viens no kara laika upuriem ir morāle. Tas ir likumsakarīgi. Pārmērīgu populācijas pieaugumu pasaulē kontrolē sērgas, populācijas zudumu – dzimumdzīve. Visa Vācija bija liela meitu māja. Jaunās vācietes bariem apsēda karavīru kazarmju vārtus. Sekss pret kaut ko ēdamu, pret pāri neilona zeķu. Bēgļu no-

metnes iedzīvotāji bija labākā situācijā nekā daudzi vācieši.

Puslatvieši auga arī dorfos (vācu ciemos) viņpus un šimpus Elbas, kur mūsu puīši gāja uz ballītēm uzdancot un drīz sameklēja sev vācu draudzenes, kurām vīri vai brūtgani vēl nebija atgriezušies no gūsta. Mūsu donžuāni ar laivu pat irās pāri Elbai. Krievi visu laiku upes otrā krastā nebija un par patruļu kustību tika laicīgi paziņots. Kautiņi bija neizbēgami, jo, pretēji vācietēm, pie vācu vīriešu dzimuma mūsu vīriešu dzimums vieninieku kategorijā nekādu mīlestību nebaudīja. Arī holandieši, kas bija atsūtīti, lai vāktu kopā savu nolauptā mašīnēriju un vestu ar prāmjiem atpakaļ uz Holandi, rīkoja ballītes – gandrīz katru vakaru, ko apmeklēja ir mūsu čalji, ir igaunietes. Holandiešiem netrūka ne ko dzert, ne ēst.

Visumā, ja neskaita ballīšu puiku sakarus, nometnes iedzīvotāju saskarsme ar vāciešiem bija minimāla. Bija no dīpišu puses pa kartupeļu zādzībai, pa uzbrukumam vācu bauera augļu dārzēm. Ķiršus UNRRA nedeļa, bet vai tāpēc puikas paliks neēduši! Divi mani vēlākie skolas biedri bija tikuši pie angļu frenčiem un ēda vācu ķiršus uz velna paraušanu. Vācieši baidījās kaut ko teikt, jo domāja, ka darišana ar angļiem. Citiem, kam frenču nebija, tik viegli negāja. Vienu ķiršu ēdāju vācietis bija pārsteidzis savā augļu dārzā sēdam ķiršu kokā. Vācietis apsēdies zem koka un abi gaidījuši, kuram pirmajam apniks. Kā *status quo* tika atrisināts, neatceros.

Ar laiku mūsu vieninieki izceļoja uz Angliju vai iestājās sardžu dienestā. Arī dzīve dorfos normalizējās, kad lielais vairums friču atgriezās no gūsta. Mūsu pie angļiem strādājošie *Timber Control* „mežinieki“, kas diezgan labi nopelnīja, pie vācietēm bija lielā cieņā. Šīs draudzības reizēm pārvērtās laulībās, kas bija laimīgas un noturīgas. Daudzas vācietes aizbrauca vīriem līdzī uz citiem kontinentiem un labi iemācījās latviešu valodu. Bet tas bija vēlākos gados. Pirmais Alt-Garges latvietis, kas apprecēja vācu meiteni (no Barskampa), bija Jānis Āķis. Viņš tur arī palika uz pastāvīgu dzīvi. Arī no angļu *Timber Control* darbiniekiem viens apprecēja latvieti, otrs – igauņieti, un aizveda sev līdzī uz Angliju.

Tas, ka pats nedejoju, ēda manu mūžu. Ne jau, ka galīgi nemācēju – Stepiņš mani ezermalā bija apmācījis fokstrotāt, bet vienkārši nebija dūšas. Viens otrs caur krūmiem bija noskatījies, un informētas aprindas gaidīja, kad tad nu es iešu tautās. Vienā ballē saņēmu dūšu. Uzlūdzu vecāku dāmu uz danci. Nodancoju, bet neteiksim, ka tas bija milzīgs panākums. Es nemācēju partneri vadīt. Turpmāko dancošanu uzdevu. Uz ballēm negāju. Visi amizieri ar meitenēm man nogāja gar degunu! (Tikai Austrālijā nobeidzu dejas kursus un pamazām ieguvu laba dejojāja vārdu).

Turpinājums sekos

Par *Atskatīties, pasmaidīt* autoru, dramaturgu, režisoru, vairāku grāmatu autoru Uldi Siliņu skat. JG252:36 un 255:72. Autobiogrāfisko piezīmju pirmais turpinājums „Vācijā kara pēdējos mēnešos“ iespiests JG257.

2010. gada martā Brēmenes pilsētas organizētāajā starptautiskajā dzejas konkursā no latviešu autoru darbiem uzvaru gūst Laumas Zvidriņas vāciskotais Leona Brieža dzejolis. Attēlā dzejas plakāts tiek piestiprināts pie kāda Brēmenes nama mūra sienas

SARUNA AR JURI ŽAGARIŅU, JĀŅA BIERIŅA (JBPF) UN ĒRIKA RAISTERA (ĒRPF) PIEMIŅAS FONDU LAUREĀTU

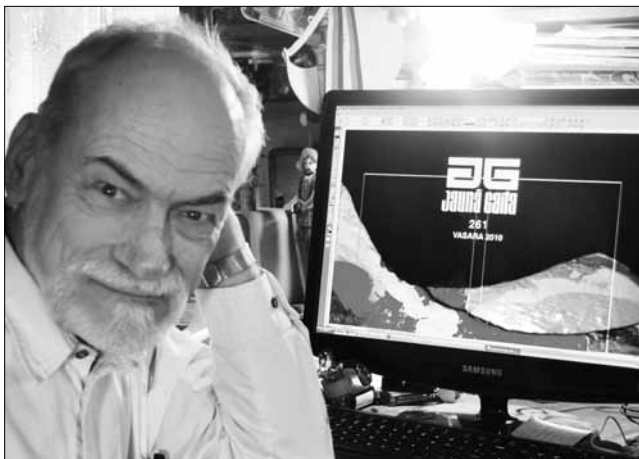
Sveicam JG redaktora vietnieku, datormaketētāju, mājas lapas izveidotāju un vadītāju Juri Žagariņu kā šī gada divkāršu laureātu! JBPF, ko apsaimnieko Latviešu Fonds, ietilpst ziedojumi ilggadējā JG galvenā redaktora vietnieka Jāņa Bierīņa (1908-1987), pēcāk arī galvenā redaktora Laimoņa Zandberga (1932-1997) piemiņai. JBPF mērķis, citējot pašu Bierīņu: veicināt latviešu kultūras jaunradi un pastāvēšanu trimdā. Līdzšinējie JBPF balvas saņēmēji: Dace Ape-rāne, Baiba Bredovska, Pēteris Cedriņš, Juris Dreifelds, Elīsa Freimane, Māra Gulēna, Maija Hinkle, Sarma Muižniece Liepiņa, Vizma Maksiņa, Valters Nollendorfs, Niks Ozoliņš, Guntis Šmidchens, Jānis Valdmānis. JBPF balvu \$1500 apmērā Juris atvēl mūsu rakstu krājuma sekmīgai turpināšanai. Par to kvēli pateicības vārdi no visas jaungaitnieku saimes. Rakstnieka un žurnālista Ērika Raistera (1905-1967) fonda mērķis – apliecināt atzinību par nozīmīgu devumu latviešu kultūras jomā. Līdzšinējie ĒRPF saņēmēji: Vilnis Baumanis, Baiba Bičole, Ojārs Celle, Anšlavs Eglītis, Rolfs Ekmanis, Rīta Gāle, Jānis Gorsvāns, Ervīns Grīns, Lolīta Gulbe, Uldis Ģermanis, Benjamiņš Jēgers, Nikolajs Kalniņš, Jānis Krēslīņš, Nora Kūla, Elza Kezbera, Rīta Liepa, Viktors Neimanis, Maija Meirāne, Juris Silenīks, Biruta Sūrmane, Mārtiņš Štauers, Dagmāra Vallena, Ingrida Viksna, Teodors Zeltiņš. Jurim abas prēmijas piešķirtas par entuziasmu un veiksmi „nozīmīgā kultūras rakstu krājuma Jaunā Gaita veidošanā” (red.).

Juris Zommers: Iesāksim ar tavas dzīves īsu pārskatu.

Juris Žagariņš: Vispirms, paldies! Atceros, ka reiz kāds viņa līdzstrādnieks Jāni Bierīņu raksturoja nevis kā runātāju vai rakstītāju, bet gan kā Darītāju ar lielo „D”. Ēriks Raisters bija žurnālists un dzejnieks kas saprata humoru. Esmu ļoti lepins par saņemto atzinību! Piedzimu Rīgā 1944.2.I, ASV ierados 1950.3.III. Esmu skolējies Tuftsā (Tufts) Universitātē un Masačuzetas Tehnoloģijas institūtā (MIT), kur ieguvu Materiālo zinātņu inženiera (*Materials Engineer*) grādu. No 1975. gada līdz šā gada janvārim biju inženierzinātņu profesors Springfildas Tehniskajā Apkaimes koledžā (*Springfield Technical Community College*) Masačuzetā, kur pasniedzu ievadkursus materiālu zinātnē, elektroinženierzinātnē, datora pielietošanā un fizikā. 1978. gadā apprecējos un ieguvu divas meitas. Kamēr dažus gadus savas meitas vedu uz Bostonas Latviešu skolu, biju arī tur skolotājs, bet vasarās Piesaulē bērnu nometnē (Nuhempšīrā) zēnu vadītājs.

Tavas intereses?

Latvijas aktualitātes. Tāpēc kādus 10 gadus izdevu pašdarinātu nedēļas avīzīti *Kas Jauns Latvijā?* – ziņu izlasi no informācijas, ko varēju atrast Latvijas dienas avīžu mājas lapās internetā jeb tīmeklī, ko nodrukāju un izsūtīju dažiem ļoļiem abonentiem. Kopš pagājušā gada beigām to esmu pārtraucis darīt, galvenokārt tāpēc, ka mana starnieciņa šo ziņu izplatīšanā nevienam nebija īsti vajadzīga. Turpinu uzturēt mājas lapu *Kas Jauns Latvijā?* (<zagarins.net/kjl>), kur

Juris Žagariņš pie JG261 maketa

ziņas automātiski sakopo *Google Reader*, bet pats vairāk nododos *Jaunajai Gaitai*.

Kā iesākās Kiberkambaris? Kā tas tiek veidots?

Laikam tas bija 1994. gads, kad gadījās būt vienam no pirmajiem līdzdalībniekiem interneta „plāpu kanālā” jeb vēstkopā *Sveiks*, kad to nodibināja prof. Guntis Bārziņš pie LU Matemātikas un Informātikas institūta. Sarunām *Sveiks* kopā esmu sekojis vairāk vai mazāk lojāli visus šos gadus, šad un tad arī aktīvi piedalījies. Vairākus gadus ik nedēļas izmeklēju interesantākās sarunas, sakopāju tās un saliku mājas lapā *Kas Jauns Latvijā?* Daži no „sveikotājiem” manus sakopojumus novērtēja tik augsti, ka pierunāja Laimoni Zandbergu man piedāvāt pašam savu sleju *Jaunajā Gaitā*. To tad nosaucu *Kiberkambaris: Ziņas un neziņas no tīkliem un tīmekļiem*. Manuprāt, latviešiem pārplīnām pietiek izvērstu, slīpētu domrakstu, ko lasīt par pilsonisko atbildību un politisko pareizību, bet, izkaisītiem pa visu pasauli, pietrūkst iespējas vieniem otru iedienas satiksmē iepazīt un baudīt nepārdomātu debašu un pārrunu siltumu, asumu un humoru – ar vārdu sakot, ieklausīties tautas balsī – un mācīties no tādās, kā sacīt jāsaka, brīvas dialektikas un, jeb kaut vai, labi pelnītas apsaukšanās.

Pastāsti par JG tīmekļa mājas lapas izveidošanu. Kāda ir bijusi atsaucība?

JG mājas lapu sāku veidot apmēram tad pat, kad *Kiberkambari*. Man personīgā īpašumā ir gandrīz pilns rakstu krājuma komplekts. Salikt un ieskenēt JG skaistos krāšņos vāku attēlus bija tīrais izpriecās darbiņš. Tad lēnām, pa brīviem brīžiem saliku pie katra vāka attēla arī satura rādītāju un pēcāk arī pašus rakstus. Patlaban esmu jau salicis visus satura kop-savilkumus angļu valodā (*In This Issue*), gandrīz visus dzejoļus un daiļprozu. Arhīva saturs ir visā pilnībā salikts no 1955. līdz 1969. gadam, un turpinu to veidot bez apnikas. Protams, ieskenēšana un salikšana ir lēns un ilgstošs darbs, taču katru rakstu izlasīt, lai to pareizi saliktu – ir arī ļoti interesants darbs. Tu jautā par atsaucību. Tā ir iepriecinoša. Par to liecina *Google Analytics* mērītājs, kas saskaita ik darba dienu ap 1000 apmeklētāju, nedēļas nogālēs ap 500. Lielāko tiesu apmeklētāji pieiet JG arhīvam no

tīmekļa meklētājiem, ar „atslēgas vārdiem” meklējot specifisku informāciju. Var manīt, ka visvairāk šo arhīvu apmeklēja Latvijas skolnieki un studenti. Būtu jāpiemin arī, ka vāku attēlu klāsts JG mājas lapā ir izpelnījies starptautisku ievēribu dizaineru aprindās. Par to var pārliecināties vienkārši ierakstot vārdus „Jaunā Gaita” tīmekļa meklētājā un izlasot jūsmīgos komentārus, kas uz ekrāna parādās atrasto vietņu sarakstā.

Cik daudz darba jāpieliek, izveidojot vienu JG numuru? Un kā tas tiek īstenots?

Kārtējo JG numura maketu veidoju ar Adobe firmas programmu *InDesign*. Arī tas nav nekāds grūtais darbs, bet prasa daudzas stundas. Rolfs Ekmanis protams ir galvenais darītājs, un ja man dienā būtu desmitreiz vairāk stundu nekā viņam, es viņa darbu nespētu izdarīt. Pēc kārtējā JG numura pabeigšanas ir atelpas brīdis, kad krāju Rolfa piesūtītos materiālus nākamajam numuram, – kad tos ir pārlasījuši un izlabojuši mūsu darbinieki Tija Kārkle, Uldis Matīss un Andris Priedītis. Tad tos salieku elektroniskā maketā saskaņā ar Rolfa sastādīto aptuveno satura rādītāju kopā ar attēliem, ko mēs ar Rolfu un Ingridu Bulmani esam sarūpējuši. Maketu pa e-pastu nosūtu apskatīšanai Rolfam, kurš tad uz karstām pēdām atsūta garu labojumu / ieteikumu sarakstu. Cik ātri vien varu, uztaisu jaunu variantu, un tā turp un atpakaļ sešas vai septiņas reizes. Kad pēdējos divos maketos ne Uldis, ne Andris, ne Rolfs ne es, un pat ne Vita Gaiķe kā pati pēdējā pārlasītāja vairs nevienu kļūdu nevar atrast, makets tiek nosūtīts uz spiestuvi Toronto.

Kādus pienākumus galvenais redaktors Rolfs Ekmanis Tev ir uzticējies?

Uzticējies man Rolfs ir datormaketētāja pienākumu un goda pilno galvenā redaktora vietnieka tituli, kas izteic varbūt vairāk viņa cerības uz manu eventuālu ieaugšanu amatā, nevis kādu vēl citu konkrētu pienākumu. Taču manus padomus Rolfs ņem nopietni. Par katru JG sagatavoju informatīvu rakstu latviešu diasporas avīzēm, kā arī nu jau vairākus gadus gatavoju kopsavilkumu angļu valodā.

Kādas ir Tavas domas par apstākļiem Latvijā?

Neviens pesimists nepriecājās piedzīvot pareģoto postu, un es skumstu kopā ar vilušāmiem optimistiem. Bet par latviešu tautu es turpinu būt optimists par tik, par cik es pats esmu latvietis, un absolūti nosodu katru, kas runā, ka latviešu tauta nav nobriedusi demokrātijai.

Kādas ir tavas domas par tagadējiem trimdas / kļaid latviešiem, latviešu sabiedrību Kanādā un ASV?

Jāatzīstas, ka neesmu sabiedrīks cilvēks. Sen neesmu bijis netālajā Bostonā uz kādu latviešu sarīkojumu. Par trimdas/kļaid latviešiem esmu tik pat labās domās kā par Latvijas latviešiem, un satikšanās reālā veidā notiek, kaut reti, vienmēr kā ar veciem draugiem, vai, varbūt pareizāk teikt, kā ar ģimenes radiem.

Ko tu lasi prieka pēc?

Patlaban JG e-arhīvā salieku Ulda Ģērmaņa „Zemgaļiešu komandieri”, tātad lielā nopietnībā bet arī ar

baudu lasu to. Bet, līdz ar pensionēšanos, pietiek laika arī palasīt citus tekstus. Visvairāk prieks lasīt grāmatu, kas meistarīgā valodā atklāj kaut ko jaunu. Nesen izlasīju Daglasa Prestona (Douglas Preston) *Cities of Gold* – par 16. gs. spāņu invāziju Ziemeļamerikas dienvidrietumos un par šī reģiona vēsturi līdz pat mūsu laikiem. Nesen izlasīju arī Roberta Kramba (Robert Crumb) ilustrēto Bībeles Veco Derību, *The Book of Genesis*. Tā arī bija vesela atklāsmē! Cenšos informēties par jaunumiem tehnoloģijā un zinātnē...

Kādi ir tavi mīļākie autori un kāpēc?

Nav man neviena īsti mīļākā autora. No latviešiem mīļākie būs sestdienas skolā „ieborētie” klasiķi – Brāļi Kaudzītes, Jānis Jaunsudrabiņš, Kārlis Skalbe, Jānis Veselis. Vienmēr ir patīcis Anšlavs Eglītis. Studenta gados ar sajūsmu lasīju Alberta Bela īststāstus un romānus. Tagad ļoti patīk Laima Muktupāvela. No dzejniekiem – Uldis Bērziņš. Žēl minēt vārdā, jo īstenībā man mīļi visi rakstnieki, kam netrūkst dūšas sevi atklāt valodas rotaļās! Tu pats tāds esi. Dzejas grāmatas man mājās diezgan daudz. Tās turu pa rokai pie darba galda un labprāt pašķirstu, kad rodas vajadzība kaut ko īpaši nopietnu (vai arī īpaši smieklīgu) kādam pateikt. Laiku pa laikam uzņāk trakums, un mēģinu kaut ko pārtulkot no vienas valodas otrā. Tas ir pats vislabākais veids kā iedziļināties dzejā. Reiz pat biju apņēmies mēģināt pārlatviskot kādus no Emīlijas Dikinsones (Dickinson) dzejoļiem, bet nekur tālu netiku. (Zinu, ka pirms dažiem gadiem bija Rīgā uzvedums „Skaistā no Amherstas”, jeb *Belle of Amherst*, bet nezinu, vai ir bijis kāds atdzejojumu krājums...)

Kādu lomu latviešu grāmatas spēlēja tavā jaunībā un tagad.

Manā jaunībā grāmatas spēlēja daudz lielāku lomu nekā tagad. Tās veidoja manu personību, kamēr tā man bija dikti nedroša. Protams, lasīju arī „mēslus”, jo citādi nekad nezinātu starpību starp labu un sliktu lasāmvielu. Vismaz tagad, kad esmu kļuvis vecāks, mēsli vairs nav jālasa. Nelasu arī tikai, lai izklaidētos. Taču, lai gan gudrāks esmu, nekā biju jaunībā, pats savu balsi vēl joprojām nepārvaldu tik labi, lai no manis iznāktu ievērojams rakstītājs...

Vēl kādi angļu valodas autori tevi interesē? Kāda tematika?

Angļu valodā reti kad izlasu kādu romānu vai romānu. Ja lasu, tad diezgan eklektiski, t.i., vadoties no patstāvīgas atziņas trūkuma. Lai nepagrīmtu tumsongā analfabētismā, regulāri pārlasu *The New York Review of Books*. Jā – nupat izlasīju Tima Obraiena (Tim O'Brien) *The Things They Carried* – par Vjetnamas karu. Visvairāk mani pievelk tematika, kas saistīta ar patiesības meklēšanu, nevis pārliecināšanu un pierunāšanu. Nevis izklaidēšanos. Lai izklaidētos, meklēju interesantas vietas, kur pastaigāties ar sievu, un visur nesu līdz pasmagu fotoaparātu. □

Publikāciju sagatavoja Juris Zommers.

Nākošais JBPF piešķirums paredzēts 2011. gada janvārī. Iespējamu kandidātu vārdus un motivāciju lūdzam sūtīt uz sekojošo adresi: Juris Zommers, 250 Homewood Ave., Hamilton, Ontario, L8P 2M8, Canada.

reforma 200:1, reformēju savus 1000 rubļus piecos latos. Tad no sliedēm izsita iekļūšana autoavārijā, par ko tiesa nekādu kompensāciju man nepiešķīra. Mira mamma, visai smagi. Vajadzēja operācijas, kuras tāpat arī nelīdzēja. Kad kā vienīgais pelnītājs vairs nevarēju nodrošināt savas ģimenītes ierasto dzīves līmeni, tā mani pameta. Nedaudz padzēros sīvā, pagulēju pa slimnīcām, pametu augstskolas studijas. Tad atkal saņēmos. Saskaldīju ar cirvi visas mēbeles, pārējo iedzīvi izdalīju bomžiem, dzīvokli pārdevu un sāku jaunu skaistu dzīvi. Apņēmu sievu pārdesmit gadus jaunāku par mani, iekārtojām viņas dzīvokli, nopirkām lietotu *Kraiseri*. Cepām un cepām projektus un darām visu, kas pa rokai gadās un padodas. Tagad esmu profesionāls „bezdarbnieks”. Pabalstus nesaņemu, bet mazo darbiņu par dažiem latiem jau netrūkst. Kādam vajag grāvi izrakt, kādam malku saskaldīt, kādam ko salabot, vēl kādam kādu projektu, līgumu uzrakstīt, kādu finanšu darījumu „apgrozīt”, bērniem noņemni novadīt, pasākumu pafilmēt un pafotografēt. Tāpat kaut ko ar datoru un interneta palīdzību izdarīt. Tāpat par anketētāju, kas pa mājām staigā un anketē cilvēkus. Tas gan man ne visai patīk, taču lats par anketu dod iespēju dažu simtiņu nedēļā nopelnīt, lai zobi vadzī nav jākar. Totāls bezdarbs vēl mani nav piemeklējis. Uzveriet bezdarbu, trūkumu, ciešanas, sāpes kā dzīvā organisma dabīgu reakciju krīzes apstākļiem, un būsiet jau daļēji gatavi tikt ar tiem galā. Uzveriet minēto kā kaut ko nepieņemamu, neiespējamu, nepieļaujamu, un ir liela iespēja krīzes apstākļos iet bojā.

Vilnis

Vilni, esmu ar tevi vienisprātis – jāpriecājas par to, kas ir, nevis jābēdājas par to, kā nav. Bet par darbiem labāk būtu paklusējis! Tevi var aizstiept uz VIDu [Valsts ieņēmumu dienestu] un likt par katru reģistrēties kā pašnodarbinātai personai. Nodokļus par tiem līdz 90 gadu vecumam nespēs samaksāt. Vai tad nezini jaunus likumus – paauglē kaimiņiem bērnu, skaities pašnodarbinātais un maksā nodokļus. Aiznes groziņu ar ogām uz tirgu – pašnodarbinātais. Apgriez draudzenei nagus vai uztaisi frizūru – pašnodarbinātais. Totāls bezdarbs ir tad, ja apkārt

vien tādi pašnodarbinātie! Pašlaik ienākumu sadalē visā pasaulē valda pilnīga anarhija, sākusies iznīcība. Tie, kas nebūs tikpat veikli kā tu pielāgojušies anarhijai, taisīs revolūciju, bet tās iznākums nav paredzams. Sistēmu, lai tā būtu taisnīga, saremontēt būtu lētāk, tikai neredzu vēlēšanos no tiem, kas to varētu izdarīt.

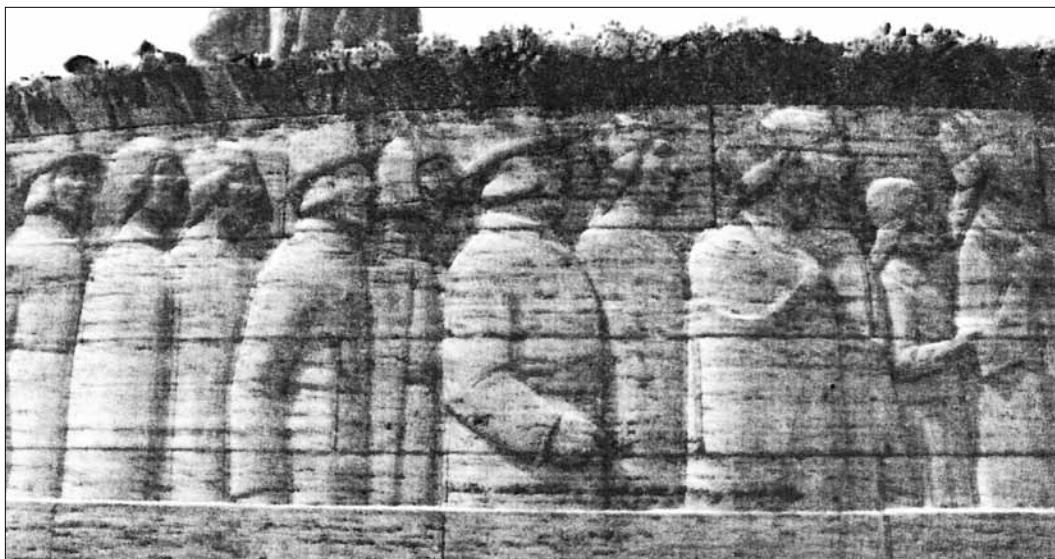
Ausma

VID man var atņemt salasītās ogas, ja tās centīšos pārdot, bet ne vairāk. Ogas gan labāk ietaisu sulā un zaptēs, lai nav jāpērk visādi surogāti veikalos, kad vēlos ko gardāku par krāna ūdeni padzert. Tas pats arī ar sēnēm. Bet pieļauju, ka dažam čaklākam tas ir rūpals. Jāsaka gan, ka pazīstamie nav žēlojušies par kādām represijām, anelējot savas sēnes vai ogas. Man apkārt ir daudz darbīgu ļautiņu, tāpēc bezdarbu tā īsti nejūtu. Sistēmas maiņai nav nepieciešama revolūcija. Demokrātiskās iekārtas paspārnē var veidoties sistēma, kas sabiedrību īsā laika posmā spētu nodrošināt ar labklājību, drošību un ilgtspējas garantijām, bet arī var, gluži pretēji, visu to ātri atņemt. Tāpēc sabiedrībai demokrātiskajā iekārtā jābūt sevišķi modrai un aktīvai, jo tieši no katra tās dalībnieka izvēles un līdzdarbības vai pasivitātes ir atkarīgs visas sabiedrības stāvoklis. Oligarhu elitāro demokrātisko sistēmu remontē kā vēlies, tā tik un tā paliks tāda, kāda ir – pirmām kārtām vērsta uz elites un oligarhu interešu aizstāvēšanu, tās labklājības, drošības un ilgtspējas garantēšanu. Viss pārējais tai ir otršķirīgs. Ja ir līdzekļu pārpalikums pēc sistēmas primāro interešu nodrošināšanas, tiek nodrošinātas arī sekundārās intereses. Ja sāk aprūkt līdzekļu, notiek gluži otrādi: elites, oligarhu vajadzībām tiek atņemti arī līdzekļi no iepriekš otršķirīgajām vajadzībām atvēlētajiem.

Sistēma jāmaina, nevis jāgāž. Un mainīt varam tikai un vienīgi mēs, kuriem, atbilstoši Satversmei, pieder suverenā vara valstī.

Vilnis

Atlasi no sarakstes vēstkopā SVEIKS izdarīja Juris Žagariņš

Ruta Čaupova

KRĪZES LAIKA IESPĒJAS UN PARADOKSI

DAŽI IDEJU UN KONTAKTU ZAROJUMI TĒLNICĪBĀ

Tēlniecība ir dārgs, darbietilpīgs, turklāt noteiktu uzstādījuma vietu telpā prasošs mākslas veids. Iespaidīgu līdzekļu, laika un fiziskas piepūles ieguldījumu prasa ne tikai tradicionālos materiālos akmenī un kokā izpildīti vai bronzā atlieti darbi. Arī radot dažādus objektus vai instalācijas un izmantojot lētākus materiālus, bieži vien gatavus priekšmetus, gaisu, skaņu un citus elementus, šādas ievirzes telpiski darinājumi prasa prāvu finansiālu ieguldījumu un darba apjomu. Tāpēc karu, nemieru un ekonomisku grūtību periodos tēlniecībai pat lielākā mērā nekā citām vizuālās mākslas sfērām nākas piedzīvot pasūtījumu, resursu un apertes iespēju dramatisku sarukumu. Lai gan var būt arī tā, ka grūtos apstākļos, visādiem blakusdarbiem samazinoties vai izpaliekot, māksliniekam rodas vairāk

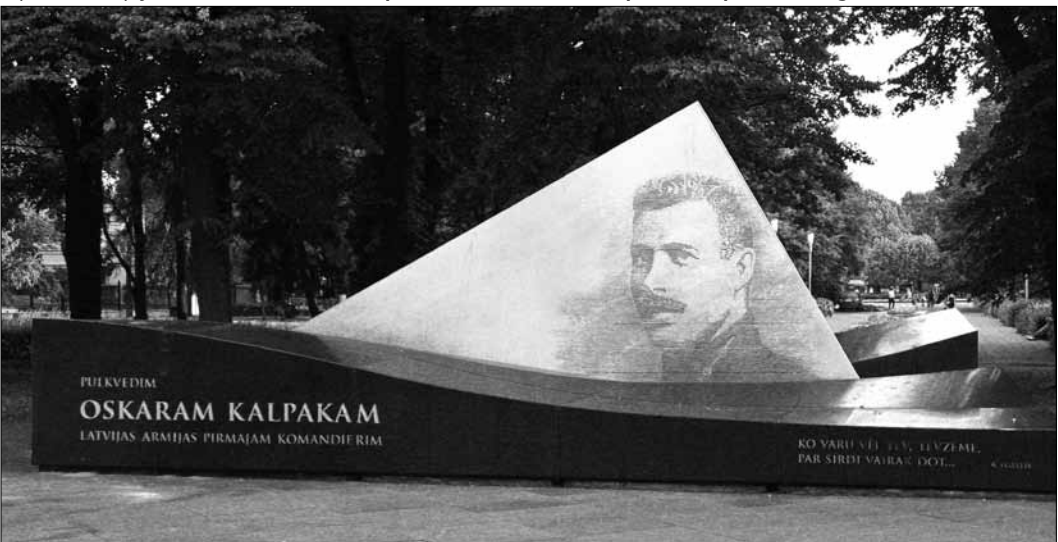
Mākslas zinātnju doktore Ruta Čaupova, Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūta vecākā pētniece, sarakstījusi grāmatas *Portrets latviešu tēlniecībā* (1981), *Latviešu tēlotāja māksla 1860-1940* (1986, līdzautore), *Marta Skulme. Tēlniecība* (1992), monogrāfiju krievu valodā par tēlnieci L. Davidovu-Medeni (1973) un T. Zajkalnu (1991), kam pievienojas vairāk nekā 300 zinātnisku un populārzinātnisku rakstu, galvenokārt par latviešu tēlniecību, keramiku, akvareļglezniecību un mākslas zinātnes teorētiskiem jautājumiem. Žurnālā *Mākslas Vēsture un Teorija* (2009, 12:27-37) ievietots zinātnieces raksts „Pilsētvides un pieminekļu uztvere. Iespēju un semantikas plānu mainīgums”. Šeit ievietotais raksts ir viens no Borisa Vīpera piemiņas lasījumiem *Krīze un māksla* (Rīgā, 2009) LMA un Mākslas vēstures institūta paspārnē. Paldies autorei arī par ilustratīvo materiālu.

iespēju pievērsties gan personiskāk izjustu ideju īstenošanai, gan jaunu formveides paņēmienu un materiālu apgūšanai. Ielūkojoties Eiropas tēlniecības vēsturē, kā piemēru šai ziņā varētu minēt Parīzē strādājušo spāņu izcelsmes tēlnieku Hulio Gonsalesu (*Julio González*, 1876–1942), kurš, trūcumā dzīvodams, izejmateriālus savām oriģinālā metālu metinājuma tehnikā izpildītajām kompozīcijām sameklēja metāllūžņu kaudzēs un spēja kļūt par 20. gs. turpmākajos cēlienos tēlniecībā plaši izmantotu metālapstrādes paņēmienu iedibinātāju.

Vērtējot radošo potenciālu, paradoksālā kārtā var izrādīties, ka krīzes apstākļi, kas ierobežo mākslinieku spēju patērēšanu vai nu oficiāliem, vai arī sīkiem, dažkārt gandrīz lietišķiem uzdevumiem, ļauj brīvāk nodoties refleksijai un iekšēji uzkrājumu papildināšanai. Tas var veicināt tēlniecības bagātināšanos intelektuālāk apsvērtu radošo priekšlikumu īstenojumiem.

Ja abstrahējamies no situācijām atsevišķu mākslas jomu ietvaros un domājam par radošumu kā vispārēju katras attīstības resursu, varbūt ir vērts pievērst uzmanību tam, ka krīzes ietekmētajos ekonomisko, finansiālo un citu struktūru nogruvumos izteikti parādās krasais atšķirīgums starp trafareti un tuvredzīgi būvētām valsts pārvaldes, daļēji arī likumdošanas un nodokļu politikas nostādņēm un daudz elastīgākām radošo priekšlikumu un stratēģisko manevru izpausmēm. Iespējams, tieši radošuma un kultūras vērtību izpratnes deficīts Latvijas politiskajā vidē un daļā sabiedrības ir viens no tiem faktoriem, kas visiem pašreizējiem sarežģījumiem mūsu valstī piešķir tik nomācoša, grūti panesama bezjēdzīguma iezīmes. Mehāniski veiktie no valsts budžeta piešķirto līdzekļu samazinājumi kultūras institūcijām un Kultūrkapitāla

Gļebs Panteļejevs. Piemineklis (2006) pulkvedim Oskaram Kalpakam Esplanādē, Rīgā

fonda ietvaros pieejamā atbalsta sašaurināšanās arī mākslinieku radošajiem projektiem patiesībā anulē jebkurus demokrātiskā valstī akceptētus kultūrpolitikas standartus, kas nedrīkstētu pieļaut tik drakonisku administratīvu iejaukšanos kultūras un mākslas virzībā. Tas krīzes apstākļos liek māksliniekiem meklēt un īstenot savas personīgās izdzīvošanas un nodomāto uzdevumu veikšanas stratēģijas.

Tēlniecība turklāt salīdzinājumā ar citām vizuālās mākslas nozarēm ir daudz tiešāk atkarīga no tā, kā sabiedrība, pašvaldību un valdības institūcijas novērtē publiskās telpas iekārtojuma principu saistību ar laikmeta gara un identitātes apzināšanos. Pēc vairākus gadu desmitus ilgušās okupācijas varas ideoloģijai pakļautu pieminekļu un tēlu izpildīšanas, tēlniecības prestižs bija un zināmā mērā joprojām ir pamatīgi iedragāts. Gan šis apstāklis, gan vienā tradicionālos formveides paņēmienus praktizējošo tēlnieku daļā ielgusi ierastu motīvu un paņēmienu atkārtošana tik tiešām ir noteikusi 20. gs. 60. gadus atdzīvinātā latviešu tēlniecības skolas atzara atvirzīšanos visai marginālā pozīcijā. Tradicionālo formveides paņēmienu kopēji, apvienojušies biedrībā „Latvijas tēlnieku centrs”, ir regulāri rīkojuši gan simpozijus, gan dažādas izstādes, arī vairākas ekspozīcijas Sv. Pētera baznīcā, kur demonstrēti skulpturālu tēlu un objektu piedāvājumi pilsētvidei. Tomēr viņu panākumi bija un krīzes apstākļos vēl lielākā mērā ir pieticīgi.

Kopumā jau kopš 20. gs. 90. gadu sākuma tēlniecībā, tāpat kā, piemēram, kino un vēl dažās ar lieliem izdevumiem saistītās nozarēs, darbs noritējis salīdzinoši ierobežotā iespēju un pieejamo resursu amplitūdā. Visā šai periodā pastāvējusi disproporcija starp privātajām iniciatīvām, kas nākušas gan no mākslinieku, gan no pasūtītāju puses, un tiem atbalsta veidiem un resursiem, kurus nozarei vajadzētu saņemt objektīvi ievirzītas, sabiedrības interesēm atbilstošas valsts kultūrpolitikas ietvaros. Diezgan daudzi no publiskajā telpā uzstādītajiem pieminekļiem un objektiem tapuši dažu partiju un grupējumu centienos celt savus reitingus pirms vēlēšanām.

Par līdz šim apjomīgāko valsts līmenī iecerēto, Kultūras ministrijas virzīto un Rīgas centra vidē paredzēto projektu var uzskatīt Padomju okupācijas upuru piemiņas memoriālu, kas atradīsies tiešā Okupācijas muzeja tuvumā. Starptautisks šī objekta projektu konkurss tika sarīkots 2008. gadā. Iesniegtie daudzie projekti dokumentēti korekti iz-

Glebs Panteļejevs. *Kupols*. Metināts alumīnijs, 2009.

dotā katalogā.¹ Lai gan starp pieteikumiem bija arī īstenošanai tradicionālos materiālos paredzēti tēli un simboli, Žūrijas ievēribu un pirmo vietu ieguva neparastāks risinājums, kurā par emocionāli uzrunājošu akcentu kļūst attiecīgi telpiski transformēts pavisam reāls priekšmets – kādas represētās sievietes darināts ar izsūtīto līdzbiedru vārdiem izšūts kabatlakatiņš. Paredzēts izmantot arī skaņu partitūru. Šī projekta ar devīzi „Vēstures taktila” autori ir arhitekte Ilze Miķelsone, komponists, sonologs Voldemārs Johansons un mākslinieks Kristaps Ģelzis. Varbūt simptomātiski, ka viņu vidū nav neviena tēlnieka.

Ar Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas atbalstu, piesaistot arī privātpersonu ziedojumus, 2006. gadā Esplanādē tika atklāts tēlnieka Gleba Panteļejeva stilistiski pārlicenoši veidota un arhitekta Andra Veidemaņa veiksmīgi pilsētvīdē iesaistītais pieminekļis pirmajam Latvijas armijas virspavēlniekam Oskaram Kalpakam. Tas tapa ekonomisko apstākļu ziņā salīdzinoši labvēlīgā laikposmā. Savukārt isi pirms krīzes iestāšanās iecerēto Latvijas Zinātņu akadēmijas paspārnē iniciēto pieminekli pazīstamajiem valodniekiem Jānim Endzelīnam un Kārlim Miļēņam, kura konkursā pirmo vietu un realizēšanas tiesības arī ieguva Glebs Panteļejevs,

1. Padomju okupācijas upuru piemiņas memoriāls (projektu katalogs) / Sast. G. Cēbere. – Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2008.

pagaidām nav iespējams īstenot finansējuma trūkuma dēļ. Tomēr minētā objekta make-tēšana pierādīja, ka ar šo oriģināli projektēto pieminekli Rīgā varētu parādīties ievēlīgā, ar Latvijas Universitātes ēku kontekstuāli saistīts publiskās tēlniecības darbs.

Rēķinādamies ar tēlniecībai Latvijā pieejamo finansējuma avotu transformēšanos un samazināšanos jau kopš 20. gs. 90. gadu sākuma, kā arī ar visai fragmentārām un bieži vien nejaušām iespējām gūt kādus ienākumus, kas varētu nodarēt jaunu darbu un radošu iecerējumu īstenošanai, vairāki tēlnieki, sevišķi tie, kuriem šis periods bija viņu kruduma laiks, mēģināja attīstīt tādas stratēģijas un darbu izpildījuma paņēmienus, kas nodrošināja zināmu neatkarību no esošajiem apstākļiem. Dažiem no viņiem – piemēram, Gļebam Panteļevam, Aigaram Bikšem, Igoram Dobičīnam un Ivaram Drullem – zināmu nodrošinājumu devis pedagoģiskais darbs. Gan šie, gan vairāki citi tēlnieki izvēlējušies tādus formveides paņēmienus, kurus viņi spēj veikt paši, ieguldot savu fizisko spēju un enerģiju. Ir vērojami centieni pievērst lielāku uzmanību neparastām konceptuālām idejām, kuras iespējams īstenot ar neordināriem materiāliem un apstrādes veidiem. Ir mākslinieki, kuriem izdodas jau daudzu gadu garumā uzturēt veiksmīgus kontaktus ar citzemju kolēģiem un institūcijām.

Gatavojot pārskatu par apstākļiem, ar kādiem jau gandrīz divdesmit gadu garumā un jo īpaši krīzes periodā nākas sastapties māksliniekiem, kuri tā vai citādi iekļaujas mūsdienīgi saprastā tēlniecības ieviržu diapazonā, esmu aptaujājusi šobrīd radoši aktīvākos šajā jomā strādājošos autorus. Gandrīz visi tēlnieki, ar kuriem runāju, atzīst, ka jau labu laiku – faktiski kopš 20. gs. 90. gadu sākuma – centušies pašu spēkiem rast iespējas savu darbu un ideju īstenošanai.

„Tiem, kas izgājuši cauri 90. gadiem, nevarēja dzētū grimt pesimismā,” uzskata tēlnieks **Gļebs Panteļevs**, piebilstot, ka „tieksme uz labu rezultātu ļoti bieži rodas tieši krīzes vai kā citādi grūtos apstākļos”.² Lielāki projekti gan ir apstājušies. Gļebam Panteļevam, kā jau minēju, uz priekšu nevirzās veiksmīgi

ES “tautastērpā” (zils ar dzeltenām zvaigznēm) pozē projekta vadītājs Kristaps Gulbis.

uzsāktais valodniekiem Jānim Endzelīnam un Kārlim Mīlenbaham veltītā pieminekļa projekts, apstājies arī kāds lielāks privāts pasūtījuma darbs vienā no jaunbūvētajiem ciematiem. Pieņemdams, ka krīzes laikā var tikt pārtraukta to pasūtījumu realizēšana, kuri paredzēti uzstādīšanai āra vidē, tēlnieks uzsver, ka pielāgojas situācijai un gūst baudu, nododamies jaunū, patiesi radošu motīvu un formveides paņēmieni īstenošanai. Nevarēdams atļauties atliet darbus bronzā, Gļebs Panteļevs ir atgriezies pie metāla metinājumu tehnikas un atklājis iepriekš neizmantotus

formu traktējuma un izpildījuma principus. Agrākajos posmos, darinot kompozīcijas metāla metinājuma tehnikā, viņš varēja operēt galvenokārt tikai ar tēraudu, bet tagad ir apgūtas iespējas darboties ar visiem metāliem. Tas paver jaunu skatījumu gan uz formu raksturu, gan uz bagātīgāk izvērtiem asociāciju plāniem. Tēlnieks par saviem pavisam nesen tapušajiem, vēl nekur nerādītajiem darbiem stāsta aizrautīgi. Varu apļiecināt, ka tie patiešām iezīmē ne tikai jaunu, augšupvedošu pavērsieni Gļeba Panteļeva allaž intensīvo radošo veikumu kopumā, bet arī ir skaists un mūsu tēlniecības vispārējā līmeņa stiprināšanai vērtīgs perfekta mākslinieciskuma un formu tīrskanīguma apliecinājums.

2009. gadā tapušie un šobrīd aplūkošanai pieejamie tēlnieka jaundarbi ir „Kupols” (metināts nerūsējošs tērauds), „Antikupols” (metināts alumīnijs, krāsa) un simbolisks baloza atveidojums, kuram tēlnieks devis nosaukumu „Ledlauzis” (metināts alumīnijs). Tie veidoti, sevišķi delikāti abstrahējot sākotnēji it kā pat reāli uzskatāmas formas un to raksturā prasmīgi, kaut arī neuzkrītoši dāvājot skatītājam iespēju vērot asociāciju raisīšanos. Ar niansētu gaišas enerģijas starojumu apveltītie objekti darināti, vispirms izgatavojot māla pamatformu un tad to iepakojot metinātā metāla „garozā”, kas tādējādi apvienojas plastiski izteismīgā veselumā. Māls pēc tam tiek izņemts, un metāla metinājuma virsmā ir spraudziņš, pa kurām var saskatīt enerģētiski spēcīgam kodolam līdzīgo telpu formu iekšienē. Ir saistoši sajūst apkārtējās telpas un šajā objektā ieslēgtā telpiskā kodola sabalsošanos. Gļebs Panteļevs jau sācis gatavoties savai 2011. gadā Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Baltajā zālē paredzētajai izstādei. Arī

2. Autores saruna ar tēlnieku Gļebu Panteļevu 2009. gada 27. oktobrī.

tas liek koncentrēties un domāt par jaunām iecerēm.

Lai nodrošinātu zināmu neatkarību no vietējiem apstākļiem, tēlnieks **Kristaps Gulbis** jau kopš 20. gs. 90. gadu sākuma intensīvi attīstījis starptautiskos kontaktus, līdzdarbojies daudzos simpozijos, projektos un dažādos citos ārzemēs rīkotos notikumos. Pats viņš atzīst, ka visā šajā periodā vismaz 90% no viņa īstenotajiem darbiem tapuši ārvalstīs, tā vai citādi bijuši saistīti ar uzaicinājumiem strādāt dažādos citzemju kultūras un mākslas centros. „Objektīva valsts un iedzīvotāju interešu nolikšana priekšējā plānā Latvijā nekad nav notikusi,” saka tēlnieks.³ Šāda attieksme, protams, ietekmējusi arī mākslu un iespējas saņemt pārdomāti izsvērtus, attīstības kontekstā nozīmīgus pasūtījumus.

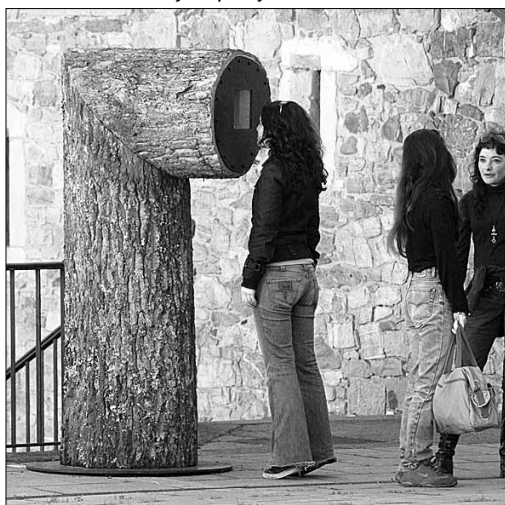
Kristaps Gulbis tēlnieka profesionālo izglītību ieguva Igaunijas Mākslas institūtā (tag. Mākslas akadēmijā) Tallinā. Kopš radošās darbības agrinā posma 20. gs. 90. gadu sākumā viņa ideju pavērsieni ir bijuši brīvi no ciešākām attiecībām ar latviešu tēlniecībai tradicionāliem formveides paņēmieniem. Jau Kristapa tēvs tēlnieks Aivars Gulbis, pievēršamies bronzas lējuma tehniku ekspresivitātes akcentējumiem, savulaik bija attīstījis kontrastējošu pieeju latviešu akmens tēlniecības skolai raksturīgajam formu un kompozicionālo risinājumu smagnējumam. Kristapam Gulbim savukārt allaž piemītusi spēja brīvi un atraisīti piedāvāt dažādus konceptuāli ievirzītus ideju izvērsumus, kuri paredz noteiktus skatītāju iesaistīšanas un līdzdarbošanās veidus. Turklāt viņš pats spēj prasīgi izgatavot objektus un priekšmetus, kas

3. Autores saruna ar tēlnieku Kristapu Gulbi 2009. gada 3. novembrī.

attiecīgi tiek iesaistīti plānotajās šo objektu izmantošanas vai apgūšanas norisēs. Viņa pārliecinoši realizētā radošo ideju īstenošanas stratēģija acīmredzot gūst ievēribu un panākumus starptautiskā konkurencē. Tāpēc Kristapam Gulbim arī šajā krīzes periodā ir bijušas iespējas saņemt uzaicinājumus uz citzemju institūciju rīkoti pasākumiem. 2009. gadā viņš radījis un prezentējis savus darbus trijos starptautiskos notikumos – tēlniecības simpozijā Spānijas novadā Astūrijā, izstādē Zviedrijā, kur piedalījās vēl citi mākslinieki no Latvijas, kā arī Igaunijā, kur jūnijā tapa saistošs interaktīvs vides objekts.

Astūrijā, kas atrodas Spānijas ziemeļu daļā starp Galīciju un Basku zemi, Salas municipalitātes vadība katru otro gadu rīko simpoziju, kura laikā darinātos vides objektus pēc tam izvieto publiskajā telpā. Kristaps Gulbis tur pērngad oktobrī no pamatīga koka stumbra ar visu mizu uzveidoja mēroga un proporciju izvēles ziņā precīzu, lakonisku perspektīvu līdzīgu objektu. Tāpat kā vairāki citi Gulbja darbi, arī šis ir interaktīvs. Augšējā koka blūķī iestrādāts četrstūrains atvērums ar skatu uz pludmalei līdzīgu vidi un nelielu pusapgērbtu plastmasas figūriņu uzstādījumiem. Šis skatuves kārbai līdzīgais blūķa iekšienē paslēptais šķietami necilu lēllīšu aranžējums atrodas acu augstumā un ir paredzēts, lai rosinātu skatītāju ziņkārību un vēlmi ielūkoties. Darba angļiskais nosaukums ir *Do you like watching?* („Vai jums patīk ieskatīties?“). Izraudzītajai tēmai ir diezgan plašs gan masu kultūras, gan izklaides jomās aktuāls konteksts. Ar dažādu realitātes šovu un intimitāšu demonstrējumu krasi pieaugošu un neatlaidīgi reklamēto popularitāti cilvēki tiek radināti uzbudināties un apmierināt lūrētāju instinktus. Tēlnieks, parādīdams blūķī

Kristaps Gulbis. *Do you like watching?* (Vai jums patīk ieskatīties?) Astūrijā, Spānijā (2009).

Aivars Bikše. *Ideālists*. Izstādīts Kultūras foruma „Baltā nakts” ietvaros savulaik Rīgas Ķeņiņēkļa atrašanās vietā (2009)

ieslēptajā iekšējā necilus plastmasas cilvēkus, pasniedz šo tēmu labdabīgi ironiskā intonācijā.

Skaudrāks zemteksts ieaužas 2009. gada vasarā grupas izstādē⁴ Katerinholmā (Zviedrija) parādītajā objektā. Tas ir televizoram vai mūzikas pastiprinātājam līdzīgs šķietami nevainojami izpildīts priekšmets, kuram vajadzētu būt funkcionālam, bet kurš nekam neder. Tam dots nosaukums *We are proud. Made in Latvia* – „Mēs esam lepni. Izgatavots Latvijā”. Savukārt šī paša gada vasarā Pērnavā Kristaps Gulbis uzbūvēja asprātīgu interaktīvu vides objektu – monumentu postamentu ar kāpnītēm aizmugurē, pa kurām uzkāpjot, jebkurš garāmgājējs var pozicionēt sevi kā figurāla pieminekļa tēlu. Vēlme demonstrēt savas idejas pat visas Eiropas kontekstā ieaudās arī Kristapa Gulbja iniciētajā, Eiropas kultūras fonda atbalstītajā savdabīgajā projektā, kurā viņš sadarbibā ar Zandu Kreitusi-Liepiņu projektēja interesantus, ar dažādu zemju nacionālo apģērbu tradīcijām sabalsotus Eiropas Savienības tērpus, izraudzīdamies šīs institūcijas karoga zilo krāsu un dzeltenās zvaigznes par vienojošo motīvu.⁵

Tēlnieks **Aigars Bikše**, kurš vairākus iespaidīgus vietējus un starptautiskus projektus īstenojis kopā ar Kristapu Gulbi, arī mēdz

4. Šajā izstādē piedalījās arī Aigars Bikše, Kirils Panteļejevs, Iveta Laure un Pēteris Sidars.

5. National Costume of the European Union. – Rīga: The Centre of Art Management and Information, 2007. Projekta katalogs.

pievērsties īpaši aktuālām globālām, vēsturiskām un arī Latvijas sociālpolitiskām problēmām. Viņam šis gads bijis gan ražīgs, gan popularitāti vairojošs. Īstenojusies izdevība radīt un uzstādīt samērā tradicionālo bronza atlieto pieminekli Latgales sabiedriskajam darbiniekam, publicistam un katoļu garīdzniekam Francim Trasūnam Rēzeknē. Savukārt Rīgā īpašu ievēribu guva muzeju akciju laikā kādreizējā Ķeņiņēkļa vietā uz līdzīga postamenta un līdzīgā pozā novietotais brīžiem demonstratīvi piepūties un izslējies, brīžam bezspēcīgi ģimstošais spilgti zilais savādā vīriņa-vadoņa tēls. Šis darbs, kuram tēlnieks bija devis nosaukumu „Ideālists” un devīzi „Divu minūšu vēsturiskā taisnīguma cikls”, tieši šajā vietā ieguva ārkārtīgi precīzi orientētu asociāciju uzpildījumu. Var piebilst, ka tas tika radīts nedaudz agrāk un 2008. gadā bija uzstādīts Latvijas tēlniecības un objektu izstādē Amsterdamas pilsētvidē (kuratore Inese Baranovska), kur to, iespējams, varēja uztvert neitrālākā apkārtējā gaisotnē.⁶ Realizēdams darbus, kuros parādās ass sociālo un politisko apstākļu vērtējums, Aigars Bikše nevarās pievērsties gan plakātiskiem, gan absurdi procesuāliem risinājumiem. Šogad Latvijas Mākslinieku savienības rīkotajā Rudens izstādē kā Latvijas valsts pārvaldes institūciju nemākulību un samezgloto atkarīgumu kritizējošu žestu šajā kontekstā vistiešāk varējām uztvert pret oligarhu varu vērsto Aigara Bikšes plakātu, kurā viņš šķietamā nopietnībā, bet ne bez ironiska zemteksta prezentējis dažviet sabiedrībā izskanējušo ideju, ka Latviju no tās neprasēmīgajiem un korumpētajiem varas turētājiem varētu glābt Eiropas Savienības nozīmētais pārvaldītājs. Kā redzams, mākslinieks, apliecinādams kritizējošu attieksmi pret konkrētiem politiskiem un sociāliem jautājumiem, ir gatavs reizēm atteikties no tēlniecības objektu radīšanas.

Atšķirībā no Aigaram Bikšēm un Kristapam Gulbim raksturīgajiem ar diezgan izaicinošu zemtekstu uzlādētajiem objektiem vai manifestējumiem **Kirils Panteļejevs**, kuram arī nav sveša provocējošu darbu radīšanas tendence, šajā cēlienā, reaģēdams uz saspringto vispārējo atmosfēru, radījis savādi fascinējošu austrumnieku sakrāliem tēliem līdzīgu, bet arī jutīgi transformētu veidolu „Priekšpilsētas Buda” (stikla šķiedra, poliesters, 2008). Tas darināts no sintētiskiem materiāliem un savu

6. Homo Urbanus – Homo Sapiens? Latvijas mākslinieku skulptūras un instalācijas no Rīgas – Sculptures and Installations by Artists from Riga, Latvia. – Rīga: Mākslas menedžmenta un informācijas centrs (MMIC), 2008. Katalogs izstādei *Westergasfabrik* kultūras parkā Amsterdamā (kuratore Inese Baranovska).

piederību pie transcendentālās pasaules demonstrē gan ar formu liegi pievilcīgo plastiskumu, gan ar virsmu delikāto zeltījumu. Tēlnieks par šo tēlu teicis, ka tas „simbolizē mieru, harmoniju, toleranci un prāta skaidrību”⁷ – tāpat tās īpašības, kuras cilvēkiem grūtos apstākļos ir sevišķi nepieciešamas.

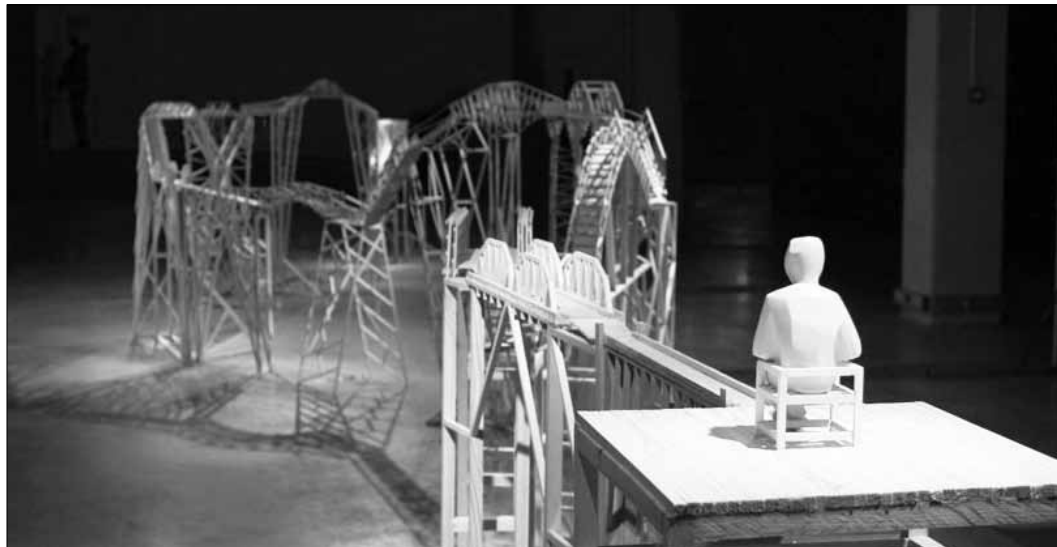
Šajā periodā, kuru uztveram kā krīzes posmu, atzīstamus panākumus un ievēribu guvis pašreizējās jaunākās paaudzes tēlnieks Ivars Drulle.⁸ Bakalaura grādu viņš ieguvis Latvijas Mākslas akadēmijā, bet studējis arī Humbolta Universitātē ASV un maģistrantūru beidzis Montanas Universitātē ASV. Līdz ar to Ivaram Drullem ir daudzējādā ziņā citāds skatījums gan uz mūsu vietējā praksē neparastiem tēmu un motīvu izvērsumiem, gan uz to, kādas iespējas tēlniecībā paver asprātīgu instalējumu un multimediju risinājumu izmantojums. Pēdējā laikā vairākus darbus tēlnieks veltījis pavisam nelielos figūru veidojumos parādīta anonīma mazā cilvēka un skaņu un gaismu vibrācijām piepildītās lielās pasaules attiecībām.

Zīmīgs darbs šai ziņā ir filigrāni strukturētā multimedijālā skaņu instalācija „Tilti” (koks, 6 skaļruņi, 2009), kuru varējām redzēt divu tēlnieku Ivara Drulles un Māra Grosbaha sarīkotajā ekspozīcijā Rīgas mākslas telpā. Mazā nekustīgi sēdošā vīriņa figūriņas priekšā telpiski izvērtās gandrīz kā bezgalībā vedošs daudz, turklāt pēc konkrētu, dažādās zemēs eksistējošu tiltu konstrukcijām darinātu, ar pārsteidzošu precizitāti pašrocīgi kokā izpildītu maketu sarindojums. Skaņu partitūra ietvēra 2008. gada rudenī ierakstītas pāri

7. Turpat.

8. Izsmeļoša, ar daudziem darbu un inspirācijas avotu attēliem bagātināta informācija par Ivara Drulles radošo darbību atrodama www.ivalsdrulle.com.

Ivars Drulle. *Tilti*. 2009

Latvijai lidojošu gājputnu balsis. Tēlnieka spēju atsaukties uz pavisam tiešiem un neseņiem iespaidiem un viņa darbiem piemītošo gandrīz vienmēr delikāti intonēto zemtekstu uzrādīja speciāli galerijā „Alma” rīkotajai izstādei „Mūsu laika ikona” darinātā no vairākām neliela izmēra spilgti krāsainām figūrām sastāvošā kompozīcija „Maikla Džeksona nāves mirklis” (koks, krāsājums, 2009), kuras risinājums veidots, atsaucoties uz renesanses laika glezniecībā sastopamajiem svēto aiziešanas brīžu un viņu apstāvētāju attēlojumiem. Ivara Drulles darbos īpatni atdzīvojas fantāzijas pasaulē aicinošs, tiklab trauslu atsvešinātību un maigumu, kā dzīvo būtņu dīvainumu akceptējošs vēstījums. Pavisam tieši šī attieksme nolasāma šogad Rudens izstādē parādītajā darbā, kurā redzams pa ielu ejošs aizsapņojies cilvēciņš ar lielu, no koka līstītēm ažūri veidotu mākonī virs galvas.

Vairāki tēlnieki, vēlēdamies nodrošināt neatkarību no dažādiem ārējiem apstākļiem, par savu darbalauku izvēlējušies akmens tēlniecību. Paši izkaldami savus darbus akmenī, viņi var uzņemt pilnu atbildību par izpildījuma kvalitāti.

Šajā jomā par neparastu, pret pasūtījumu apsīkumu vērstu epizodi var uzskatīt tēlnieka **Jura Švalbes** piecu gadu garumā regulāri rīkoto pašfinansēto akmens tēlniecības simpoziju, kura rezultātā viņa lauku īpašumā Raganas pagastā izveidots privāts skulptūru un skulpturālu objektu parks.⁹ Tajā atrodas Ojāra Breģa, Andra Vārpa, Gaidas Grundbergas, Ojāra Feldberga, Sanda Kondrāta un vairāku citu tēlnieku darbi – kopskaitā gandrīz 20 skulpturālu veidojumu. Tā kā izstādēm šajā posmā tēlnieki bieži vien izgatavoja mazākus

9. Informācija par Raganas akmenstēlniecības simpozijiem un skulptūru parku atrodama www.raganuparks.lv.

darbus, Juris Švalbe saviem kolēģiem piedāvāja iespēju īstenot ainaviskās vides mērogam atbilstošus skulpturālus objektus no Krimuldas apkārtnē un citos tuvākajos pagastos atrastiem laukakmeņiem.

Dažiem tēlniekiem izdevies visai tradicionāli orientētajā latviešu tēlniecības kopainā atrast un meistarīgi piepildīt savu stilu, konceptuāli un metaforiski interpretējamu telpiskumu. Tā, piemēram, **Igors Dobičins**, gatavodamies personālizstādei Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Baltajā zālē (2004), radīja vairākas drosmīgi risinātas granītskulptūras, kurās ar īpašiem instrumentiem un izpildījuma paņēmieniem iestrādāti telpiski perfekti koncentrēti, pārsvarā aplveidīgi atvērumi. Šādu pieeju tēlnieks turpinājis arī 2009. gadā radītajos darbos, dažiem no tiem piešķirdams pat visai konkrēti tvertu sociālpsiholoģiski motivētu zemtekstu. Tā, piemēram, diezgan ekspressīvi pasniegtais skulptūru diptihs „Dainas Janovnas portrets. I-II” atgādina savulaik padomju varas gados un dažviet varbūt pat līdz šim notiekošo pakalpīgo apvērsto integrēšanos un savas identitātes izkropļošanu. Jāatzīmē, ka Igors Dobičins akmens apstrādāšanas prasmi un tēlniecisko masu izjūtu ir nodevis savam dēlam Ansim, kurš jau kopš zēna gadiem piedalījies granīta skulptūru simpozijos. Pabeidzot Jaņa Rozentāla Rīgas mākslas vidusskolu, **Ansis Dobičins** radījis telpiski izteiksmīgu akmens kompozīciju un šogad veiksmīgi iestājies Latvijas Mākslas akadēmijas Tēlniecības nodaļā.¹⁰ Šķiet, ka pēc dažādu, tai skaitā arī trauzlāku strukturējumu izplatības Latvijā atkal varētu veidoties tēlnieku paudze ar izteiktu formu un masu monumentalitātes izjūtu.

10. Autore saruna ar tēlnieku Igoru Dobičīnu 2009. gada 5. novembrī.

Igors Dobičins. Dainas Janovnas portrets. 2009

Ojārs Feldbergs Venēcijā, 2009

Par vienu no tēlniecisko masu enerģētiskā uzlādējuma un spēka būtiskākajiem apliecinājumiem jau kopš 20. gs. 60. gadu nogales varam uzskatīt **Jāni Karlovu**. Viņš, gatavodamies savai personālizstādei, kas varētu notikt Daugavas muzejā Doles salā, pēdējos gados izkalis vairākus diezgan lielus un sevišķi iedarbīgus skulpturālus objektus, kuri pagaidām atrodas prieku ielokā pie mākslinieka darbnīcas Ikšķilē. „Māksliniekam nekāda krīze nevar būt. Viņam pašam jāspēj tikt galā ar saviem darbiem,” saka Jānis Karlovs.

Protams, tos māksliniekus, kuri uzsākuši prievāti vadītus liela mēroga projektus, krīze skar smagāk. Tā, piemēram, **Ojārs Feldbergs**, turpinādams attīstīt Pedvāles Brīvdabas mākslas muzeja programmas, sastopas ar grūti pārvaramu resursu deficītu. Tomēr viņš, izvērsdams savus akmeņu stādīšanas un audzēšanas pasākumus, tieši šogad atradis jaunias iespējas starptautisko kontaktu tiklojumam. Ojāra Feldberga īpaši izraudzītie ar labiem vēlējumiem Pedvālē rīkotajos rituālos apveltītie akmeņi, notiekot attiecīgām ceremonijām, 2008. gada nogalē tika iestādīti Briseļē un šogad oktobrī – Venēcijā. Akmens, kas paredzēts iestādīšanai svētajā zemē Izraēlā, atrodas ceļā uz savu mājvietu, savukārt Ojārs Feldbergs pats šobrīd devies uz Vjetnamu, kur piedalīsies simpozijā un vienu no saviem akmeņiem iedēstīs karaļa Hunga tempļa kompleksā.

Sniedzot šo nelielo ieskatu dažu patiešām radoši aktīvu tēlnieku jaunrades izpausmēs, nākas atzīt, ka tapuši pārliecinoši un saistoši dažāda rakstura darbi, kuri iezīmē arī jaunās iespējas ne tikai pašu mākslinieku sniegumā, bet arī šī mākslas veida kopainā Latvijā. □

Linda Treija

TRĪS KUMOSI MĀKSLAS...

Ar tādu nosaukumu šā gada 20. februārī atklāja trīs mākslinieču – Sarmas Muižnieces Liepiņas (Bostona, MA), Kristas Nīgales (ME) un Lindas Treijas (Houston, TX), izstādi *Brīvo letu biedrībā* Filadelfijā. Ideja par šo izstādi jau virmoja gaisā no 2009. gada pavasara, kad Uģis Nīgals, apmeklējot izstādi *Latvian Dimensions: Contemporary Installations and Sculpture – Washington, DC*, piedāvāja izstādīties Filadelfijā. Tā mēs kopā ar Sarmu, spītējot sniega vētrām un tālajam ceļam, devāmies no Bostonas uz Filadelfiju iekārtot izstādi *Trīs kumosi mākslas*. Jāsaka, ka Filadelfijas latviešu sabiedrība izceļas ar savu aktīvo kultūras dzīvi, it sevišķi vizuālās mākslas jomā. Jau divus gadus rudenos Uģis Nīgals un Aina Berke organizē nozīmīgu mākslas izstādi biedrības telpās, kurā piedalās daudzi latviešu mākslinieki no visas Amerikas. Pats nams ar 50. un 60. gadu interjera iezīmēm, antikajām, pagājušā gadsimta sākuma gleznām, melnbaltajām fotogrāfijām no biedrības pirmsākuma laikiem, veco bibliotēku ar augstajiem, ornamentiem rotātajiem gresietiem, lielajiem logiem ar skatu uz Filadelfijas augstceltnēm un kičīgi aizkustinošo, bet reizē draudzīgi pievilcīgo bāru ir brīnišķīga vieta radošām norisēm, sanākšanai kopā, mākslai un kultūras dzīvei. Lielā zālē 2. stāvā vairāk ir piemērota teātra izrādēm, nevis galerijas tipa izstādēm. Tomēr, ar savu plašumu un iespējām izmantot pārvietojamās sienas tā ļauj pilnībā pārvērsties par vēlamu telpu mākslas darbu izstādīšanai.

Pie sienas ar logiem bija apskatāmi Sarmas Muižnieces Liepiņas darbi. Sarmas pastēļi ir koši krāsaini, pilni dažādības, bet reizē, atļaušos teikt, „sarmiski” atpazīstami. Tajos atsauca viņas aizraušanos ar vārdu spēlēm, neordinārā pieeja un izpratne par lietām, vietām un situācijām. Vai gan savādāk mūsos cieši acīs skatītos pūra tīnes vāks (*Pura Tins*) un zivs – megalops, cieši sasaistīts ar koka karoti un tīģerādiņu, skumji manevrētu citronu un citu garšvielu ierāmējumā (*Peldot ar koka karoti un tīģeri*)? Sarmas darbiem lielu nozīmi piešķir nosaukumi. Pāris abstraktās gleznas, izlasot nosaukumus, uzbūvē reālas un pat reizēm ikdienišķas ainas – *Krāsošana līnijām*, *Kādas krāsas tērpsim šovakar?*, *Siltums*. Pastēļi *Kut!* dominē abstraktas, bet reizē ļoti organiskas formas, kuras, kā pati Sarma piebilst, bieži rodas tikai tad, kad ir jautrs un labs noskaņojums. Tad nāk „dzīvnieku stūrītis” – darbos *Viesi! Kurus*

traukus?, *Pavārgrāmata! Kur atkal nolikta?* un *Uz dīvāna*, zem dīvāna kaut kas pavīd no latviešu tautas pasakām, Latvijas sarkanās grāmatas un sadzīves problēmām. Pirms izstādes atklāšanas bija iespējams noskatīties Jāņa Streiča filmu *Rūdolfā mantojums*, kas bija jautra, reizēm smieklīga, bet dvēseli un sirdi aizskaroša filma. Tagad, to atceroties, es pieķeru sevi pie domas, ka Sarmas darbi mani izsauca līdzīgas izjūtas. Jautrais, asprātīgais un ironiskais klājas slāņos ar patieso reālo dzīves izjūtu. Kā pati Sarma saka: *Labprāt ticu vistrakākajām ainām, visveiklākajām personifikācijām. Lai atdzīvojas, kā Klāva Elsberga dzejoli, ne tikai gari, bet arī kartupeļi!* (intervija JG249).

Kikai Nīgalei bija daudz neliela formāta darbi, kuri žilbināja ar savu krāsu kolorītu. Pāris gleznas gleznotas eļļas tehnikā, bet vairākums darbu bija tonētu papīru kolāžas. Visus mākslas darbus vienoja tēma – dzīvnieki. Eļļas darbos attēlotās, ļoti tuvu pievilktās dažādu dzīvnieku acis, gleznotas reālistiskā manierē, uz skatītāju atstāja ornamentālu un dekoratīvu gleznu iespaidu (*Eye of Eagle*, *Eye of Ocelot*, *Eye of Whooping Crane*, *Eye of Orangutan*). Nelielā formāta kolāžas (vairumā 24 x 16 cm) atklāj mākslinieces

No kr.: Linda Treija, Sandra Milevska. Fonā Lindas Vasara. Filadelfijā, 2010.II

Foto: Artis Klapars

No kr.: mākslinieki Sarma Muižniece Liepiņa, Uģis Nigals (skat. JG255:47-50), Linda Treija

aizraušanas ar krāsu attiecībām. Bieži pārdrošo un nepierasto krāsu savienojumi spēlē noteicošo lomu darbos, piemēram, rozīgi lillīgais fons, uz kura ģeometriski vienkāršots ziloņa siluets brūnganā krāsā ar dzeltenīgu akcentu (*Elephant*). Tēlu formas tiek veidotas, līmējot tonētos papīrus kārtu kārtām, tā panākot nedaudz telpisku iespaidu, kuru var nojaust tikai apskatot darbus klātienē. Kikai krāsu attiecības šajos darbos ir daudz nozīmīgākas nekā formas un kompozīcijas izpēte. Viselegantākā kompozīcijas, formas un krāsu ziņā liekas pingvīnu sērija, *Penguin, Green, Penguin Pair, Yellow, Penguin Pair, Green and Yellow*. Putnu formas vienkāršotas līdz plūstošām, ģeometriskām līnijām un laukumiem, kurus var uztvert gandrīz kā dekoratīvi abstraktus attēlus. Kikas darbi tiek raksturoti kā prieka, enerģijas un drosmīgu krāsu pilni. Tam var pilnībā pievienoties.

Man, Lindai Treijai, izstādē bija trīs liela formāta un trīs nedaudz mazāki darbi (70 x 100 cm). Par zīmējumiem tos var nosaukt visai nosacīti, jo tajos redzami dažādu tehniku un materiālu savienojumi. Galvenokārt vecu avižu, ietinamo papīru kolāžas, uz kurām vēlāk veidots zīmējums. Izmantoti pasteļi, krāsainie zīmuli, vienkāršais grafīta zīmulis, ogle un akrila krāsas. Tie varbūt nav nekādi jauni atklājumi, bet drīzāk meklējumi kā padarīt mākslas darbu un tā virsmu izteiksmīgāku. Jāatzīst, ka blakus Sarmas darbu nosaukumiem, šo darbu nosaukumi izliekas ļoti vienkārši un pierasti. Drīzāk tie ir noskaņas un stāvokļa vienkāršoti apzīmējumi. Darbā *Vēsi...* dominē vēsi zilais kolorīts un aukstums dveš ne tikai no ziemas ainavas

aizloga, bet arī guļošās sievietes apsarkušā deguna, ceļgaliem un pozas. Lielformāta zīmējums *Vasara* ir apstrādāts ar dedzināšanas tehniku, kas pastiprina silto krāsu kolorītu. Mani aizrauj un interesē kādu formu un krāsu pieņem dažāda veida papīri, tos dedzina un karsē. No ceļojuma iespaidiem Teksasas rietumos un Meksikā radušies darbi – *Teksasa I, Teksasa II un Sāpnis*. Lai padarītu pieņemto taisnstūra mākslas darbu formātu interesantāku, dažreiz zīmējumi „iziet ārpus rāmjiem”. Darbā *Sāpnis* abos sānos turpinās avīzes kolāžas, uz kurām piestiprinātas nelielas ainas no Meksikas iespaidiem. Krāsains lakats, piestiprināts vienā stūrī zīmējumam *Vēsi...*, atkārtoto mākslas darbā attēloto lakatu ar rozēm. Tas rada nepierastāku un intriģējošāku skatu uz darbiem. Tā kā tie bija lielformāta darbi, tad darbi iederējās un spēja aizpildīt lielāko zāles sienu.

Iekārtojot izstādi, atklājām, ka vislabāk tā ir pārrēdzama no nelielās skatuvītes, kur arī izveidojām mājīgu atpūtas stūrīti ar tepīki, galdu, krēsliem un Vijas Vētras fotogrāfiju no 70. gadiem. Sēžot tur kopā ar draugiem, iedzerot vīnu un vērojot izstādītos darbus, pārrunājot šo un to, pārņēma sajūta, ka tieši šādu notikumu un brīžu dēļ ir vērts pārvarēt lielus attālumus, kāpt galvu reibinošā augstumā, lai piekārtu gleznas, mazgāt sienas, maz gulēt un uztraukties, kā tas viss izskatīsies kopā. Tas bija piedzīvojums pats par sevi un cerams, ka izstāde bija piedzīvojums arī skatītājiem. □

Par JG redakcijas jauno locekli Lindu Treiju skat. JG256(2009):2, 52-53.

Tāpat kā par katru JG numuru, priecājos par JG260. Jūsu 1987. gadā uzņemtā Berlīnes mūra fotogrāfija (70. lpp.) man ir ļoti nozīmīga. Tās augšējo daļu mūra rietumu pusē 1984. gada jūlijā ir zīmējuši četri man tuvi cilvēki: mans dēls Andris un viņa trīs draugi – Artis Rumpēters, Nils Melngailis un Gints Grīnbergs. Dēls apstiprināja, ka galvenais zīmētājs esot bijis Artis. Pati toreiz biju aizbraukusi uz PBLA rīkotajiem Dziesmu svētkiem Minsterē, kur arī piedalījos PBLA valdes sēdē, kur palīdzēju rakstīt protokolu. Labi palicis atmiņā, kā visus četrus jaunekļus satiku pēc viņu atgriešanās no Berlīnes. Man bija liels pārdivojums redzēt viņus visus atkal sveikus un veselus brīvajā pasaulē.

Valda Lēvenšteina, Arvada, Colorado

* * *

Pamatīgo nodaļu „Dažos vārdos” (JG260) lasīju ar aizrautību. Paldies! Stipri uzjautrinājos un skaļi nosmējos par Ainas Siksnas izvēlēto Raiņa pantīņu recenzijas beigās par Grīnumas grāmatu. Recenzija ar tādiem pašiem dūrienīņiem autorei kā Grīnumas dūrienīņi trimdiniekiem. Bet nekas, varbūt kādu pamudinās grāmata izlasīt. Ar visiem Siksnas iebildumiem un Grīnumas vietumis krietniem sabiezinājumiem, grāmata, kaut dažviet vienpusīgi, tomēr dokumentē diezgan chaotisko pieminekļa tapšanas gaitu. Noteikti vērts izlasīt.

Lalita Muižniece, Kalamazoo, Michigan

* * *

JG259 visvairāk „iet pie sirds” Pāvila Ieviņa „Darbs Latvijas radiofōnā”. Līdz tai vietai, kad pienāk 1940. gada 17. jūnijs. Tad man atkal ir jādomā, kāda tagad izskatītos mūsu valsts, ja to nebūtu iekarojis ļauns un viltīgs kaimiņš. „Literātūra un politika” – par šo Irēnes Avenas rakstu tiku domājis visvairāk. Lai nu man „nekrīt krāgā” citi rakstnieki, taču es arī, līdzīgi kā prof. Dace Lūse, uzskatu, ka rakstniekiem der vairāk rakstīt, tā teikt, par politiku. Tam teicīenam ir taisnība, ka jūs varat neinteresēties par politiku, bet politika noteikti interesēsies par jums. Gremdējieties savā nabā, cik tik dziļi gribēdami, tik un tā – un jau nu tikai nabu pētot, – jūs šūpojaties, jūs sēžat, jūs jau esat notverti politikas tīklā. Mušas tur arī paliek. Bet, cik ir gadījies redzēt, tad stiprāki kukaiņi no zirnekļa tīkla izraujas.

Ainārs Zelčs, Siguldā

* * *

Lasot Lalitas Muižnieces rakstu (JG260:68) par Rasmus Grīslas *Heterotonu vārdnīcu*, uzreiz prātā ieskrien, lūk, šādi piemēri:

*Lādē bisi un tad šauj,
Lādē zeltu iekšā krauj,
Lādē svešos, skaļi blauj.*

*Krusa kapā asī,
Kapā iekšā asī.*

*Sviests sviests pie sienas līp.
Sviests akmens sienā rīb.*

*Zāles plāvējs ielikts kaktā,
Pašā svētku zāles stūrī.
Plāvējam ir jādzer zāles.*

*Dzejniekam talants ir grūti briedis.
Mežā uz takas stāv dižens briedis.*

Ivars Antēns, Čikāgā

* * *

Viena no labākajām Eiropas avīzēm, Šveices *Neue Zürcher Zeitung*, ievietojusi (2010.30.l) Heiligas (Barbara Villiger Heilig) pagaru rakstu par Alviņa Hermaņa režijā Modenā, Itālijā uzvesto poļu rakstnieka Ivaskieviča (Jaroslaw Iwaskiewicz, 1894-1980) stāstā „Vilko jaunkundze” balstītu lugu *Le signorine di Wilko* (scenografs Andris Freibergs). Šī ir pirmā reize, kad Hermanis inscīnē lugu Itālijā ar itāļu aktieriem. Galvenajās lomās ir astoņas siņjorīnas sava mūža dažādās mainīgās fāzēs – no jaunības līdz vecumam. Līdz šim Hermanis plaši darbojies vāciski runājošās valstīs. Lugu izrādīšot arī citās Eiropas valstīs. Pārfrāzējot Hermani, pats galvenais lugā ir nevis teksts, bet gan aktieru radītā poēzija, kam jāietekmē skatītāju jūtas. Pēc kritiķes domām inscīnējums esot mazliet uz saldeno pusi, tāpat kā Modenas slavenais balzamskais etiķis *Aceto balsamico*.

Par Hermani Itālijā domājot, uzšķiru Ausekļa (1850-1879) 1872. gadā sacerēto dzejoli, kur minēts Hermans Itālijā! Varbūt Ausekļa Hermans ir kāda variācija par seno ģermāņu kara vadoni Arminiusu, ko vācieši dēvēja par Hermani. Dzejolis rakstīts it kā iebildums Krišjāņa Valdemāra (1825-1891) acinājumam latviešiem doties uz Krieviju, lai tur veidotu sev turīgāku dzīvi.

Ubi bene, ibi patria

*Hermans un vēl simti Romā gāja,
Zinātnes un citas mantas krāja;
Bet ne visiem rūpa tēvija. -
Ubi bene, ibi patria.*

*Tā daudz latvju tālu ceļu dodas,
Citām tautām tie par biedriem rodas;
Retam paliek sirdi tēvija. -
Ubi bene, ibi patria.*

*Daudzi šmauc no Daugaviņas krasta;
Tautas sargam jānes smaga nasta.
Tādiem vairs nav svēta tēvija. -
Ubi bene, ibi patria.*

*Tautas audze aizklīst svešās skolās,
Savai tautai zūd kā vēži olās.
Aizmirst drīz, kas tauta tēvija. -
Ubi bene, ibi patria.*

*Dzejnieki dzied tautas vaidu, raudu,
Bīzmers uzsver to ar smagu naudu,
Tāds vairs nedzied: dārgā Latvija! -
Ubi bene, ibi patria.*

Jānis Krēslīņš, Ņujorkā

* * *

Nepatīk iespēstie dzejoļi – par daudz moderni. Pēdējam izdevumam 260 gliets vāks, ko nevar teikt par daudziem citiem. Ļoti nepatīk gramatiski nepareizā latviešu valoda, ko pielieto arī pats galvenais redaktors. Kā redzams, viņš gramatiku mūsu valodā nav mācījis. Šoreiz vēl žurnālu pasūtīnu, kā nākotnē?

Mirdza Rutule, Hamilton, Canada

Esmu pārsteigts par *JG* vērtīgo saturu!

Māc. Alfreds Kaupiņš, Cedar Rapids, Iowa

* * *

Paldies par katru jauno numuru! Vienmēr sagādā prieku saņemt.

Gvido Augusts, Corvallis, Oregon

* * *

Priecājos par Helēnas Ginteres rakstu (*JG*258) par laikmetīgās mūzikas komponisti Gundegu Šmiti.

Dace Aperāne, Bedford, New York

* * *

Vēlu *JG* spēku pastāvēt un būt radošai par spīti visiem šķēršļiem, ar kuriem tik pārbagāta pasaule. Šobrīd Latvijā jau tā ne pārāk bagātā kultūras periodika vēl sašaurinās... Jums jāturas – Jūs esat ļoti nepieciešami.

Ildze Krona, Rīgā

* * *

Izcils žurnāls!

Maija Stuberovska, Sun City West, Arizona

* * *

*JG*258 kā vienmēr daudz laba lasāmā, bet „zelta medaļa” spraužama pie Voldemāra Avena krūts par viņa dzeju. Arī poēzijai vajag savas jēgas, istās dzīves elpas, un to atrast ir Avena meistarības lokā. Viņam sveša tukšā vārdu varza – retums mūsdienu dzejā. Lai uzrakstītu lielisko „Uz Eiropas paletes”, nepietiek tikai ar dzejnieku, tur vajag arī gleznotāju. Tavu laimīgu sagādāšanos: Voldemārs Avens tāds ir!

Gulbišu Jānis, Uppsala, Sverige

* * *

Interesantas apceres, sevišķi par latviešu literatūru un politisko vēsturi.

Viktorija Dzenīte, Bandhagen, Sverige

* * *

Priecājos, ka *JG* atvēl vietu arī piezīmēm par saimniecisko situāciju un tās attīstību Latvijā un citur pasaulē. Ar interesi izlasīju Dzintara Edvīna Buša „Mūsdienu krīzes cēloņi ASV” un redaktora paša komentārus par to pašu. Es saprotu, ka ir grūti dažos vārdos izteikt to, kas citur lasāms pabiezās grāmatās. Paldies par pateikto, jo tas man atgādina uzskatus, kas ir populāri dažās, īpaši humanitārās aprindās. Lasītais man atgādina arī to, ka ekonomika nav un nebūs precīza zinātne, un tāpēc par saimniecisko politiku domas vienmēr dalīsies. Šoreiz tomēr vēlos aizrādīt Dzintaram Bušam, ka Keinsss nebūt nebija pirmais, kas ievēroja ekonomisko spēku tendenci stabilizēties ar allaž jaunu līdzsvaru. Tas ir visu ekonomisko teoriju un politikas pamatos jau pāris simt gadu. Jauni ir meklējumi uzlabot šī līdzsvara veidošanos. Vairāk uz tirgus procesiem orientētie uzsver aktīvas konkurences

vajadzību, bet citi, to skaitā sociālisti un fašisti, vēlas saimnieciskos procesus vairāk vai mazāk plānot, vadīt un kontrolēt. Veidojoties ļoti sarežģītām ekonomiskās darbības formām un sociālas dabas trūkumiem saimnieciskā darbībā, vairojas prasības izdarīt korekcijas gan ar likumiem, gan ar valsts (sabiedriskiem) līdzekļiem. Tām pretim stāv prasības samazināt arvien dārgākos kontroles procesus. Liekas, ka visiem priekšlikumiem ir arī savī neparedzētie rezultāti, kas mūs vedina apstrīdēt dažādās pieejas. Liekas, ka Buša kungs vēlas uzsvērt fizisko preču ražošanas vajadzību, kas ir ļoti svarīgi mūsdienās valstīs. Skatoties uz ASV, es gan vairāk dzirdu prasības pacelt augstāk taisni pakalpojumu nozares. Atgriežoties pie krīzes ASV, vēlos norādīt uz vairāku faktoru neparastu konstelāciju. Ļoti iespējams, ka tagad postindustriālā laikmetā samazinās iespējas katram būt savas laimes kalējam un visās malās vairojas neattaisnojama alkātība. Te nu atradīsim vairāk kā badīgus bankierus un citus finansistus, ko piemin *JG* redaktors. Te redzēsim arī valsts darbiniekus, kuri savas algas ir pacēlušī neticami augstu; uzņēmumus, kas nespēj sacensties ar konkurentiem citās bagātās valstīs; pensionārus, kas vēlas sabiedrības apmaksātu veselības aprūpi; patērētājus, kas labprātāk lēti pērk importa preces no Ķīnas; un sociālas taisnības meklētājus, kas centās gādāt, lai pat katra trūcīga amerikāņu ģimene varētu uz parāda iegādāties savu māju. Nākotni, ieskaitot saimniecisko dzīvi, ir ļoti grūti paredzēt. To lielā mērā noteiks ASV pilsoņi ar saviem lēmumiem krīzes samazināšanas politikā. Novēlu *JG* lasītājiem, lai vismaz krietna daļa no šiem lēmumiem būtu pārdomāti un reāli, tādi, kas veicinās saimniecisko procesu uzlabošanu laikā, kad pat turīgās tautas strauji novecojas.

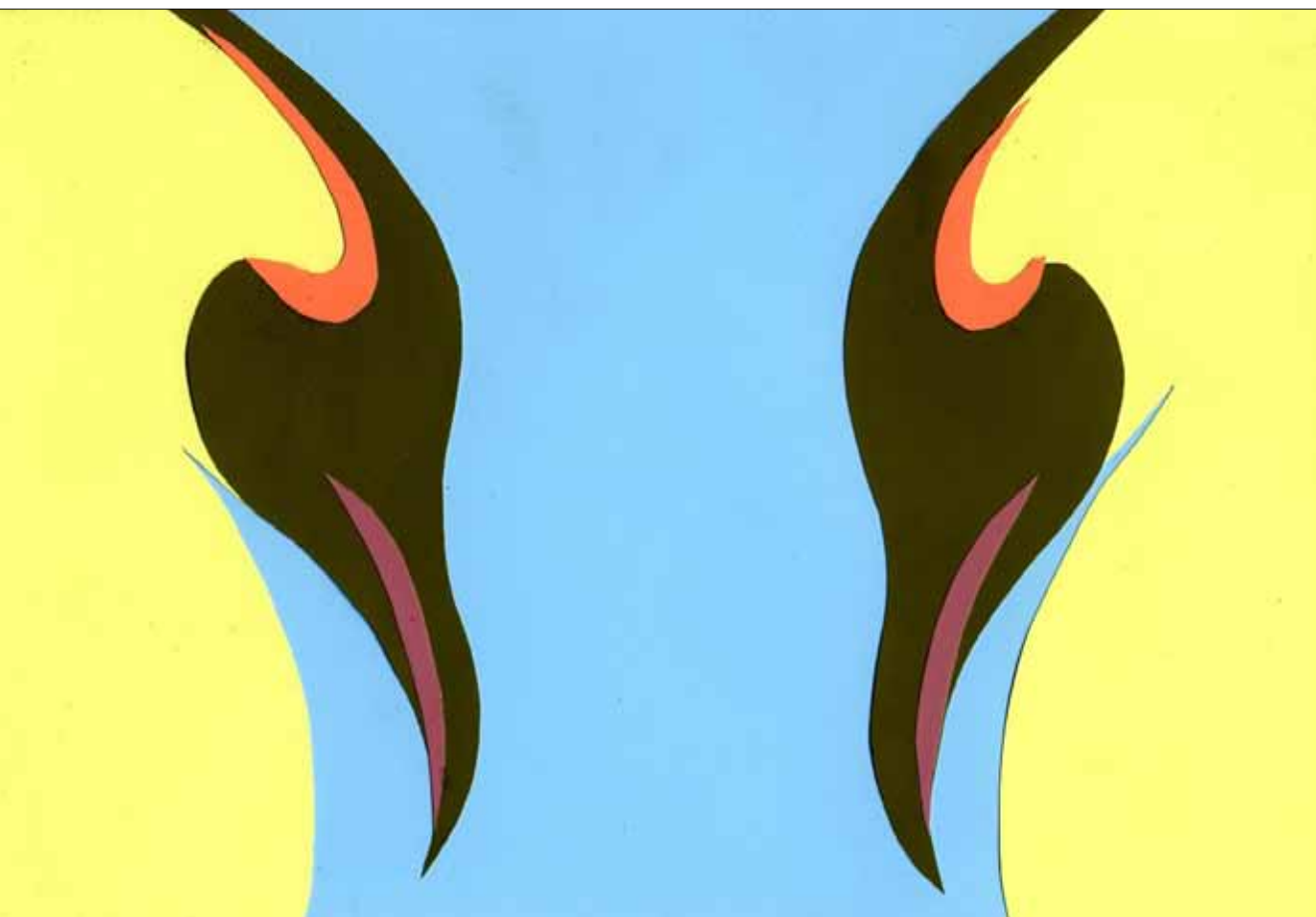
Gundars Ķeniņš Kings, Tacoma, Washington

* * *

Recenzija (*JG*260:73-74) par diplomētā elektroinženiera un Zemessardzes majora Ilgvara Veignera grāmatas *Latvieši ārzemēs* (1993) tagad papildināto, 978 lpp. biezo variantu *Latvieši rietumzemēs* (2009) ir pārāk maiga, jo informācija par pēckara trimdu Rietumos ir ļoti, ļoti nepilnīga un pārāk bieži nepareiza. Recenzents Valters Nollendorfs visvairāk knibinās ap vārdu transliterāciju latviešu valodā. Patik vai nepatik, grūti nepieņemt Veignera viedoklim attiecībā uz t.s. „trimdas rakstību”: ... *aplomas ir to valodnieku donkihotiskās pūles, kuri cenšas atdzīvināt vēsturiskas attīstības gaitā nozaudētās un latviešu absolūtam vairākumam praktiski vairs nevajadzīgās normas, arī tādas kā „ch”, mīkstināto „r”*. Katrā ziņā mūsu jaunajai paaudzei (arī maniem mazbērniem) tās ir pilnīgi svešas un nav domājams, ka to trūkums apdraudēs latvisko identitāti.

Kādreizējais minsterietis, tagad rīdzinieks

**JG iespējams nopirkt Rīgā,
Latvijas Okupācijas muzejā,
Strēlnieku laukumā 1
(telefons: +371-7212715;
e-pasts: omf@latnet.lv. Red.**

Krista Nīgale. *Pingvīnu pāris*. 16 x 24 cm

Par mākslinieci skat. 45.-46. lpp.

Aina Balgalve. *Pamesta māja*. 2005.VIII

Par foto meistari skat. JG260:44

Baiba Lapīņa-Strunskā

PAR DUBULTPILSONĪBU

Latvijai stāv priekšā 10. Saeimas vēlēšanas. Latvijas partijas formējas, veidojas, dalās, rodas jaunas, tiek meklētas jaunas koalīcijas iespējas – viss mērķim, lai Latvijai būtu pozitīvas izaugsmes un attīstības iespējas. Partijas ir tik nodarbinātas ar sevi, ka aizmirsušas faktisko suverēnu – vēlētāju. Latvijas elektorāts ir gan Latvijā, gan ārzemēs dzīvojošie Latvijas pilsoņi, taču daļa no viņiem tiek apzināti aizmirsti un viņiem atņemta iespēja aktīvi piedalīties savas valsts veidošanā. Runa ir par Latvijas pilsoņiem, kuri bija spiesti doties bēgļu gaitās, okupācijas varai prettiesiski likvidējot LV suverēno varu, periodā no 1940.17.VI līdz 1990.4.V, kad LV rīcībspēja tika pārtraukta. Šajā laikā Latvijas pilsoņu kopums tika sadalīts trijās daļās. Lielākā daļa bija Latvijā, daļa tika deportēta uz Sibīriju, un aptuveni 250 000 personu, bēgdamas no režīmu terora, no 1944. gada un arī pēc tam atstāja Latviju.

Kas ir tauta? – Valststiesību teorijas doktrīna par tautu – kā valsts suverēnās varas avotu – definē tautas kopumu, nevis tautas daļu. Latvijā pēc okupācijas palikušajai vienai tautas daļai nav tiesību lemt par ārpus Latvijas *force majeure* apstākļos nonākušo tautas daļu, to pēcnācēju likteni un turpmāko piederību.

Aktuālā situācija. Satversmes tiesā ir ierosināta lieta, kurā tiek vērtēts, vai Pilsonības likuma pārejas noteikumu vārdi *ja reģistrācija notiek līdz 1995. gada 1. jūlijam* atbilst Satversmei, kā arī Latvijas PSR Augstākās Padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas preambulai. Pieteikuma iesniedzējs – Augstākās tiesas Senāts – izsaka viedokli, ka apstrīdētās normas neatbilst Latvijas valstiskās nepārtrauktības doktrīnai, kas izriet no Satversmes. Atjaunojot neatkarīgās Latvijas tiesību sistēmu, likumdevējam, ievērojot tiesiskas valsts principus, bija pienākums izlīdzināt padomju okupācijas necilvēcīgā režīma nodarītos zaudējumus un atjaunot taisnīgumu. Likumdevējs ir atstājis bez ievēribas vēsturisko situāciju. Pilsonības likuma pārejas noteikumos norādītais personu loks – Latvijas pilsoņi un viņu pēcnācēji, kuri laikā no 1940.17.VI līdz 1990.4.V, glābdamies no PSRS un Vācijas okupācijas režīmu terora, ir atstājuši Latviju kā bēgļi, tikusi deportēti vai minēto iemeslu dēļ nav varējuši atgriezties Latvijā un šajā laikā naturalizējušies ārzemēs, saglabā tiesības reģistrēties ledzīvotāju reģistrā

Baiba Lapīņa-Strunskā dzimusi un augusi Vācijā. Beigusi Ministeres Latviešu ģimnāziju, studējusi Ministeres un Frankfurtes universitātē ģermānistiku un socioloģiju. Jaunībā bija aktīva Eiropas Latviešu jaunatnes apvienībā. Daudzus gadus bija Latviešu tautas kopības Vācijā Hesijas zemes apgabala pārstāve. Dzelzs aizkara laikā palīdzēja apkopot ziņas par Baltijas politiskajiem ieslodzītajiem padomju cietumos, palīdzēja Baltijas politiskajiem bēgļiem, kad viņi nokļuva Rietumos. Pašlaik ir rūpnieciskās apdrošināšanas, pārāpdrošināšanas un konsultācijas kantora Chief Operating Officer un darbojas Vācijā, Baltijā, Skandināvijā. Ar meitu un vīru cinās par to, lai Latvijas iestādes pagarinātu viņu pirms 30 gadiem iegūtās LR ārzemju pases. Tiek gaidīts Satversmes tiesas spriedums.

kā Latvijas pilsoņi un pēc reģistrācijas pilnā apjomā bauda pilsoņa tiesības un pilda pilsoņu pienākumus. Taču reģistrācijas laiks bija nerealistiski ierobežots – reģistrācijai bija jānotiek līdz 1995.1.VII. Ja personas reģistrējas pēc šī datuma, tām jāatsakās no laika gaitā iegūtās citas valsts pilsonības. Gribu atgādināt, ka Krievijas armijai saskaņā ar līgumu bija jāaiziet no Latvijas līdz 1994.31.VIII. Palika 10 mēnešu, lai reģistrētos demokrātiskā Latvijā. Krievijas armija pameta Skrundu tikai 1999.23.X. Krievijas armija drīkst pārvilkt piecus gadus, bet Latvijas pilsoņi Rietumos – ne. Ar šādu vēsturiski un juridiski ignorantu, lai neteiktu – analfabētisku pieeju, likumdevējs ir aizskāris savu pilsoņu tiesisko pašāvēību, jo dubultpilsonība izveidojās Latvijas okupācijas seku ietekmē. Un pats svarīgākais – šie cilvēki kā Latvijas pilsoņi Latvijas okupācijas laikā Rietumos veidoja vienu no būtiskākajiem Latvijas valsts elementiem – valsts tautu. Visu okupācijas laiku politiskā trimda Rietumos formējās un skaļi un neemitīgi atgādināja pasaulei Latvijas valsts turpinājumu tad, kad Padomju Savienība bija pasludinājusi jauno cilvēku jaunā valstī. Es vēlos uzsvērt, ka:

1. Neraugoties uz okupāciju, Latvijas valsts turpināja nepārtraukti pastāvēt.
2. Pastāv Latvijas valstiskā kontinuitāte – nepārtrauktība.
3. Latvijas valsts pienākums ir ievērot nepārtrauktības doktrīnu un no tās neatkāpties.
4. Okupācijas laikā Latvijas pilsonība turpināja pastāvēt.
5. Tā izplatījās arī uz nākamajām paaudzēm saskaņā ar *jus sanguinis* principu.
6. Okupācijas laikā Latvijas valsts sūtniecības ārmēs rīkojās Latvijas valsts vārdā. To izdotie lēmumi un veiktās darbības ir spēkā.

Par skaitļiem. Dubultpavalstniecība ir atzīta 30 793 LR pilsoņiem. Piemēram, lielākajai trimdas kopai, ASV – 12 473, Vācijā – 1615, Brazīlijā – 238. Īrija nav minēta. Tas nozīmē, ka Īrijā nav Latvijas dubultpilsonu – neviena vienīga. Šie šodienas 30 793 PMLP dotos minētie cilvēki neatbilst faktiskajam pilsoņu skaitam ārpus Latvijas. Tas nozīmē, ka Rietumos mītošo latviešu, ieskaitot II Pasaules kara politisko bēgļu, lielākā daļa ir izslēgta no šodienas Latvijas pilsoņu kopas.

Ja lietojam padomju skaitļus par Rietumu latviešu skaitlisko lielumu, tad tie ir, mazākais, 500 000 cilvēki. Tas ir konservatīvs skaitlis.

Pavalstniecība šodien. Aizmirsti un izslēgti arī tie 500 bērnu (neoficiāls Ārlietu ministrijas skaitlis), kas ik gadu piedzimst Latvijas strādājošajiem Īrijā vien.

Ar šādu tiesisku praksi Latvija ir ieņēmusi zaudētājas pozīcijas. 2004. gadā Latviju uzņēma Eiropas Savienība un NATO, Latvijai iegūstot līdz šim nebijušu valstiskās neatkarības un drošības stāvokli. Katrs no minētajiem vēstures periodiem ir prasījis valstisku pieeju Pilsonības likumam, atspoguļojot jauna vēsturiski tiesiska posma iestāšanos, kā arī, kalpojot valstiskās neatkarības un uzplaukuma mērķim. Tāpēc:

1. Dubultpavalstniecība ir pieļaujama Latvijas pilsoņiem un viņu pēcnācējiem, kuri laikā no 1940.17.VI

B A L V A S – Nacionālās radio un TV padomes locekli un kino-režisoru **Dzintrai Gekai Ministru kabineta Atzinības raksts** par presēto latviešu un Sibīrijas bērnu likteņstāstu dokumentēšanu.

●●● Par **Gada cilvēkiem** nosaukti Vītolu Fonda un Likteņdarzu dibinātājs **Vilis Vītols** un Draudzīgā Aicinājuma Cēsu Valsts ģimnāzijas skolniece, Latvijas Sarkanā Krusta Cēsu komitejas jaunietis nodarbes vadītāja **Sigita Skujiņa**.

●●● **Margaritas Stārstes Balvas** medaļa (veidojis Jānis Strupulis) nr. 1 pasniegta pašai bērnu grāmatu ilustrētājai, 96 g.v. **Margaritai Stārstei**, bet medaļa nr. 2 – projekta *Enģeļi pār Latviju* vadītājai **Katrīnei Pasternakai**.

●●● Par Latvijas un Igaunijas kultūras attiecību veicināšanu **Māras Zemes krusta** V šķiras ordenis – Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas direktorei **Ventai Kocerei**.

●●● **Bostonas Latviskā mantojuma** fonda Oskara godalga – komponistiem un vairāku instrumentu (sevišķi seno) spēles meistariem, brāļiem **Mārtiņam** un **Pēterim Aldiņiem**. Abi muzikālās gaitas sākuši, dziedot sava netaiņa tēva, Valža Aldiņa, vadītājā korī, un turpinājuši pašu dibinātajā tautas mūzikas ansambli *Kolibri*, kā arī Ņujorkas kokļu un dziedātāju ansambli.

●●● **Latvijas Iepnuma balva 2009** – **Dr. Ainaī Galējai-Dravniecei** par palīdzību apdāvinātiem Latvijas studentiem papildināt izglītību uz vienu gadu ASV prof. **Paula Lazdas** aizsāktās apmaiņas programmas ietvaros Viskonsinas U. (U. of Wisconsin) nodaļā Oklērā (Eau Claire). Līdz šim finansēti 54 studenti.

●●● Somijas vēstniece Latvijā **Maria Sereniusa** 16.III pasniedz „somu kritiskākajam žurnālistam”, kopš 2002. gada Latvijā mītošajam Annas Žigures dzīves biedram **Jukam Rislaki** Somijas

Sigita Skujiņa un Vilis Vītols

Baltās Rozes ordeņa 1. šķiras bruņinieka krustu par nopelniem žurnālistikā (skat. JG257:66-68).

●●● 10.III Latvijas un Igaunijas ārlietu ministriju kopīga balva – tulkotājai **Maimai Grīnbergai**, kura kopš 1994. gada latviskojusi veselu virkni igauņu rakstnieku darbu – Jāna Krosa, Jāna Kaplinska, Maimu Bergas, Jāna Unduska, Jiri Ēlvesta, Andrusa Kivirekha, Vīvi Luikas, Pētera Sautera, Emīla Todes, Sasa Henno, Kaura Kendera u.c.

●●● Provokatīvajai balvai **Zirgābols**, kuras mērķis ir pievērst uzmanību videi nedraudzīgiem projektiem un vides ķēzītājiem, nominēts LR vides ministrs **Raimonds Vējonis**, Rīgas brīvostas pumpēšanas projekts u.c. (bs) (re)

JAUNIZDEVUMI

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS. Ar Latvijas Literatūras centra un Valsts kultūrkapitāla fonda rūpēm lasītāji visā pasaulē iepazīst latviešu rakstniekus. Pateicoties šim projektam Francijā laista klajā **Jura Kronberga** dzejoļu krājums *Wilks Vienacis (Loup Borgne)*, ko no zviedru valodas atdzejojusi Katažina Skansberga (Katarzyna Skansberg). Dzejoļu krājums *Wilks Vienacis* pirmoreiz Latvijā iznāca 1996. gadā paralēli latviešu un zviedru valodā. Šis krājums izdots arī Lielbritānijā un Lietuvā, cikla fragmenti publicēti somu, igauņu, slovēņu, turku, katalāņu, iru, velsiešu, vācu, baltkrievu, armēņu un ķīniešu valodā.

●●● Ar šo pašu iestāžu atbalstu iznākušas arī **Knuta Skujenieka** dzejas izlase Polijā un Bulgārijā. Polijā – Skujenieka dzejas izlase *Cīta tilta vairs nebūs* (atdzej. Justīna Spihaļska), bet Bulgārijā – dzejas grāmata *Sakne apvārsnī* (atdzej. Aksīnija Mihailova). Skujenieks ir viens no visvairāk tulkotajiem latviešu dzejniekiem, viņa dzeja tulkota zviedru, ukraiņu, armēņu, lietuviešu, angļu, čehu, franču, turku, islandiešu, bulgāru, poļu, krievu, vācu un citās valodās.

●●● Finansiāls atbalsts piešķirts arī **Margaritas Perveņeckas Stāstu** izdošanai vācu

Pārnesums no iepriekšējās lpp.

līdz 1990.4.V atstājuši Latviju kā bēgļi un šajā laikā naturalizējušies ārzemēs.

2. Dubultpavalstniecība ir automātiski pieļaujama visiem LR pilsoņiem, kas Latvijas okupācijas laikā ir dzīvojuši ar LR ārzemju pasēm, kas izsniegtas LR sūtniecībās un konsulātos.

3. Dubultpavalstniecība ir automātiski pieļaujama visiem LR pilsoņiem, kas ES ietvaros ir ES valstu pilsoņi un NATO valstu ietvaros ir NATO valstu pilsoņi.

Atjaunojot Latvijas valsti, tika atjaunoti Latvijas simboli, likumi, atdoti tās īpašumi ārpus Latvijas, taču likumdevējs nav pievērsis uzmanību sava suverēna – Latvijas tautas – tiesību pilnai atjaunošanai. Neatstāsim šos pilsoņus ārpus valsts tautas kopības! Es esmu pārliecināta, ka simtiem tūkstošu šo cilvēku gaida brīdi, lai atjaunotu savas pavalstniecības un aktīvi balsotu par šīs valsts demokrātiskām partijām. Es esmu pilsone, kurai ir atņemtas pilsoņa tiesības un pienākumi. Es Saeimas vēlēšanās nevaru balsot, turpretim ES likumdošana man dod iespēju Latvijā kandidēt! □

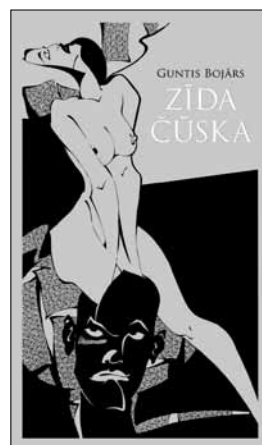
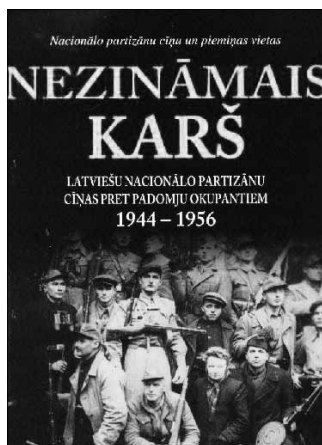
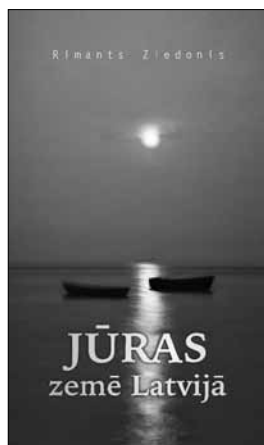

valodā, **Noras Ikstenas** *Dzīves svinēšanas* izdošanai gruzīnu valodā un **Imanta Ziedoņa** *Krāsaino pasaku* izdošanai armēņu un gruzīnu valodā, savukārt Čehijā **klajā** nākusi Latvijas krievu dzejnieka **Semjona Haņina** dzejas izlase *Nepārvaramas kustības* (atdzej. Libuše Belunkova). (vg)

DZEJA. Uz **Ingridas Vīksnas** 90 gadu jubileju apgāds „Mansards” izdevis viņas dzejgrāmatu *Es saku paldies*, sakopojot visus iepriekš izdotos dzejoļus, sākot ar 1943. gadā Rīgā iznākušo pirmo dzejoļu krājumu *Rūgtais prieks*. Viesturs Vecgrāvis sniedz arī ieskatu Ingridas Vīksnas dzīvē un dzejas pasaulē, tā iepazīstinot lasītājus arī Latvijā ar trimdā pazīstamo dzejnieci. ●●● „Mansards” izdevis vēl vienas trimdas dzejnieces **Gunas Ikonas** dzeju krājumu *Dzelmē*, ietverot tajā no 2006. līdz 2009. gadam sarakstītos dzejoļus, pa vidu latviskajiem dzejoļiem iebirdinot arī pa kādam angļu valodā. ●●● Lasītāju vērtējumam savus dzejoļus nodod arī **Maira Asare** grāmatā *Ceļš uz Tūju*. Jāņa Rokpelņa vārdiem runājot, tā ir *dziļa un nesamāksloti smalka dzeja*. ●●● Par godu Aleksandra Junkera 110. dzimšanas dienai izdots **Ērika Ādamsona** un **Aleksandra Junkera** sadarbības rezultātā II Pasaules kara laikā tapušās grāmatas *Koklētājs Samtabikse* faksimilizdevums, kur Ādamsona melanholiskās dzejas papildina izteismīgie Junkera kokgrebumi. (vg)

PROZA. Austras Zīles romāns *Sapņu pils pie jūras* ir turpinājums viņas 2005. gadā izdotai grāmatai *Križantēmu laiks*, parādot dažādu ļaužu interešu sadursmi cīņā par vēstures gaitā vairākkārt īpašniekus mainījušu jūrmalas mītni. ●●● Latviešu lasītāju iecienītais, ar ironisko skatījumu apveltītais stāstnieks **Ēriks Kūlis** savā jaunākajā prozas darbā *Viesu nama romāns* ļauj lasītājam kļūt gluži vai līdzdalīgam notikumos, kuros iesaistīts raibu raibais visāda vecuma, tautību, sociālo slāņu apmeklētāju, kaimiņu un pagasta iedzīvotāju pulks. ●●● *Zīda Čūska* ir žurnālista un publicista **Gunta Bojāra** pirmā prozas grāmata – izsmalcināts, emocionāls vēstījums par vīrieša un sievietes attiecībām, par mūsdienu pasauli, par mums pašiem... (vg)

DAŽĀDA SATURA. **Raimonda Gunāra Slaidiņa** *Kara gaitu dienasgrāmata, 1944-1945* ir autentiska dienasgrāmata, kas rakstīta II Pasaules kara laika jaunieša valodas stilā ar daudziem toreiz lietotiem „zaldātu izteicieniem”, kā arī ar tā laika vācu armijas terminoloģiju. Tajā var izjust gan patriotisko patosu, gan 17 gadus veca zēna emocijas par pēkšņi zaudēto ģimenes ligzdu un dzimto zemi. ●●● Latvijas Lauksaimniecības universitātes ilgdarbinātais pansionērs **Jānis Vītolīņš** kara atmiņu grāmatā *Divu lielvalstu dienestā* apraksta 16-17 gadu veco puīšu likteni, kas iesaukti armijā 1944. gada augustā, jau pašā dienesta sākumā tika dzīti tieši kauju ugunīs, bet, beidzoties karam, kā padomju gūstekņi nonāca drausmīgajās Gulaga nometnēs. *Lai šī grāmata, kas nav nekas vairāk kā vienīgi mana personīgā liecība, kalpo par piemiņu visiem, kas palika kauju laukos un padomju nāves nometnēs* – tā autors Vītolīņš. ●●● **Atis Skalbergs** grāmatu *Kapteiņa gars. Publicistika un stāsti* velta latviešu brīvības cīnītājiem, pretošanās kustību dalībniekiem, Latvijas nacionālajiem partizāniem. ●●● Vēl viena kara un pēckara laika cīņu piemiņas grāmata ir ar Aleksandra Kiršteina un citu ziedotāju gādību iznākušais fotoalbums *Nezināmais karš (Latviešu nacionālo partizānu cīņas pret padomju okupantiem 1944-1956)*. ●●● **Rimants Ziedonis** apceļojis visu Latvijas piekrasti no Lietuvas līdz pat Igaunijas robežai un savus vērojumus sakopojis grāmatā *Jūras zemē Latvijā*, kas ilustrēta ar lieliskām Andra Eglīša fotogrāfijām. Vienlaikus autors ir veicis arī ceļojumu laikā, piekrastes vēsturē un ekonomiskās attīstības liktošos, kā arī sastapto cilvēku likteņos. ●●● Grāmatu *MALA. Tā rakstīja Fridrihsons* veido rakstnieces un grāmatas sastādītājas **Gundegas Repšes** eseja par Kurtu Fridrihsonu, Fridrihsona un viņa sievas Zentas Gulaga laika sarakste, mākslinieka dažādu gadu piezīmes un ilustratīvais materiāls — gan Gulagā tapušie Fridrihsona zīmējumi, gan vēlākos gados tapušo akvareļu reprodukcijas. ●●● Pagājušā gada 7. novembrī atzīmējām izcilā latviešu dzejnieka un „pasaku ķēniņa” **Kārļa Skalbes** 130. dzimšanas dienu. Tai par godu nācis klajā rakstnieces **Ingūnas Baueres** biogrāfiskais romāns *Lizete, dzejniekam lemtā*. Šis apjomīgais darbs ar kultūrvēsturisku nozīmi ir par **Lizeti Skalbi**, Kārļa Skalbes sievu, kuru latviešu lasītāji pazīst kā skandināvu un franču literatūras tulkotāju. ●●● **Lato Lapsas** gādībā nākusi klajā vēl viena grāmata, kas veltīta **Vairas**

Vīķes-Freibergas ga-
diem Latvijas varas vir-
tuvē un arī laika pe-
riodam pirms tam –
Va(i)ras virtuve. Auto-
ri sola, ka grāmatā var
iepažīt līdz šim nezi-
nāmo Vairu Vīķi-Frei-
bergu, kas varas virtu-
vē devās ļoti labprāti-
gi, mērķtiecīgi un ap-
rēķināti, lai pēc iekļū-
šanas tajā nekavējo-
ties ķerties pie lielā katla. ●●●

Savukārt **Vaira Vīķe-Freiberga** izdevusi grāmatu *Kultūra un latvie-
tība*, ko veido gadu desmitu laikā uzkrātās pārdo-
mas, pie kurām VV-F atgriezusies pēdējā gada laikā
un ietvērusi tās esējās. ●●● Radiožurnāliste **Baiba Šāberte**
nav baidījies ķerties klāt *vienai no Latvijas vēstures problēmām* un izdevusi grāmatu par holo-
kausta sakarā daudzīnāto lidotāju **Herbertu Cukuru**
- *'Laujiet man runāt!'* **Herberts Cukurs**, apkopojot
visu līdz šim par Cukuru rakstīto, liecināto, piepul-
cējot klāt savus komentārus, secinājumus un papild-
inot visu ar viedokļiem par latviešu–ebreju attiecībām.

TULKOJUMI. Igaunijas prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** grāmatā *Atvērtā pasaule un nacionālās vērti-
bas* apskata Igaunijas valsts eksistences pamatus –
pagātni, šodien un nākotni, savu pieredzi ārpoliti-
kā, NATO un pasaules problēmas kontekstā ar Igau-
niju. Latviešu valodā izdevumu bagātina gandrīz 200
fotogrāfijas, kā arī prezidentūras laikā teiktās spilg-
tākās domas. Latviešu lasītāju neatstās vienaldzīgu
prezidenta asie izteikumi un trāpīgie vērojumi par
mazas valsts problēmām, atrodoties kaimiņos nede-
mokrātiskai lielvalstij, par padomju mantojuma ha-
meleonismu, streiku būtību, veiksmīgajām un ne-
veiksmīgajām valstīm. (vg)

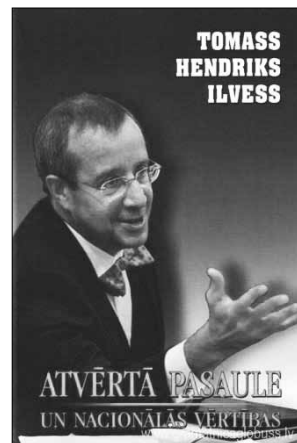
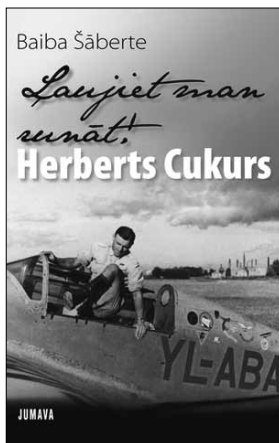
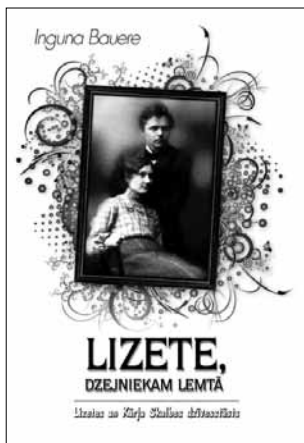
M Ū Z I K A – Pērngad maijā skatītājiem ne tikai Lat-
vijā, bet arī 39 citās valstīs ap 600 kinoteātros bija ie-
spēja redzēt un dzirdēt mecosoprānu **Elinu Garan-
ču** Rosīni operā *La Cenerentola* (Pelnušķīte). Aizva-
dītajā sezonā (2010.16.I) slavenu operdziedātāju va-
rēja vērot Bizē *Karmenas* tiešraidē, bet pirms tam
(2009.7.XI) – **Andri Nelsonu**, diriģējot Pučīni operu

Diriģents Andris Nelsons

Turandota. Gaidāma-
jā sezonā Ņujorkas
Metropolitēna operā
Aleksandrs Antoņenko
dziedās Dmitrija
lomu Modesta Mu-
sorgska operā *Boriss
Godunovs*, kas arī tik-
šot translēta pasau-
les kinoteātros, bet
Garanča dziedās *Kar-
menas* lomu (9 reizes),
Maija Kovaļevska sa-
vukārt būs Mīmi un **Kristīne Opolais** – Mizete Pučī-
ni *La Bohème*. Bez tam **Nelsona** vadībā skanēs Čai-
kovska *Piķa dāma*. ●●● Žurnālā *The Opera News*
(2010,1) – ar **Garančas** attēlu uz vāka – kritiķis Hōls
(George Hall) devis rakstu „Gipsy in Her Soul” (Čigā-
niete ir viņas dvēselē). ●●● Marta sākumā Latvijas
Nacionālā simfoniskā orķestra diriģents Šišons (**Karel
Mark Chichon**) turpina popularizēt mūsu simfonis-
ko mūziku, iekļaudams programmā Boloņas (Bolog-
na) Manconi teātri **Emīla Dārziņa Melanholisko val-
sī**. ●●● 14.III basbaritons **Egīls Siliņš** Vīnes Tautas
operā (*Volksoper*) redzams Žermona lomā Verdi *La
Traviata*, bet 19. un 28.III Bastīlijas operā Parīzē Votā-
na lomā Vāgnera *Das Rheingold* (Reinas zelts). ●●●

Kokneses Fonds sadarbibā ar jauniešu kori **Balsis** un
Latvijas TV izdevis CD/DVD *Cejamaize* ar dziesmām,
kas *pēckara trimdniekiem stiprinājušas latvietību* ce-
ribā, ka arī šodien tās palīdzēs visiem latviešiem, ne-
atkarīgi no dzīves vietas, izjust saikni ar Latviju, vairo-
t patriotisko vērtību veidošanos un stabilizēšanu. Ne-
noliedzami skaistas, patriotiskas dziesmas! Gan jā-
piebilst, ka daudzas no minētajām Vācijas bēgļu no-
metnēs un krietnu laiku pēc Lielās izklišanas neeksis-
tēja. ●●● RLB (17.II) **Andrejs Jansons** diriģē LNO
orķestri, arī savu Ņujorkas Latviešu kori, kas kopā ar
jauniešu kori **Balsis** un Mūzikas akadēmijas kori at-
skaņo **Viktora Baštika** kompozīcijas. ●●● Grupas
Labvēlīgais tips solists **Andris Freidenfelds** par jau-
no populāro dziesmu „Čiekurs – egles dēls”: *slavinā-
jums mūsu zemes bagātības pamatelementam – čie-
kuram, pamatīgi apšaubot lācu, vilku, lapsu u.c. zvē-
ru kundzību. Tās ir šaubas arī par cilvēku kā t.s. „ra-
dības kroni”.* (re) (um)

TEĀTRIS –

Nacionālajā teātrī (NT) Mihails Kublinskis iestudējis rakstnieces Gundegas Repšes traģikomēdiju *Jūras velni*. NT direktora palīdzē leva Struka zina vēstīt, ka lugas nosaukums radies, domājot ne par Bībeles sātanu, bet ieklausoties latviešu folklorā – tajos velnos, ko cilvēkam pa spēkam apmuļķot un uzveikt ar savu gudrību. Tomēr – arī velni no teikām un pasakām aug un mainās, un ej nu atrodi to īsto veidu, kā ar velniem cīnīties 21. gadsimtā. Cīkstēšanās ar dzīvi bieži vien ir cīkstiņš ar velnu sevī. Jūras malā dzīvojot – ar jūras velnu. ●●● Daudz pārrunātā Māras Zālītes luga *Lācis* (arī NT) balstās uz faktiem un vēsturiski precīziem dokumentiem par ļoti smago nodevēja traģiku rakstnieka Viļa Lāča personā, aptverdama laiku no 1939. līdz 1949. gada vasarai. Ja Lācis būtu dzīvs, viņš tiktu tiesāts vismaz pēc diviem punktiem – par valsts nodevību un par genocīdu pret savu tautu – tā autore. ●●● 20.XI Dailes teātrī Grigorija Gorina *Tils Pūcesspiegelis* – komēdija par tautas ākstu un vienlaikus brīvu cilvēku, ko nekādi nav iespējams nogalināt. ●●● Krievu kulta režisora Kirila Serebrenņikova iestudētās Nikolaja Gogoļa *Mirusās dvēseles* (NT) aizrāvušas ridziņiekus ar humoru, sarkasmu un jautrību – muižnieks Čičikovs, Maņilovs, nīkulīgais Pļuškins, Sobakēvičs, atraite Karobocika – *Eh, kā smeijies, ar prātu Krieviju nesaprast!* – izsauca Ēriks Hānbergs (*Latvijas Avīze* 3.III). ●●● Par Liepājas teātrī krieva *Germana Grekova Hananas* „izlietnes realismu” izsakās Latvijā mītošais zviedru autors Karls Bjoršmarks: *zālē sēdošais ir tikpat kā iegājis vienā no tiem dzīvokļiem Liepājas Karaostas piecstāvu mājās, par kuriem viņš līdz šim kaut ko bija dzirdējis, bet nekad nebija tur kāju spēris* (*Latvijas Avīze* 27.II). ●●● Dailē Kārļa Auškāpa iestudētā Valda Grēviņa (1895-1968) maz ievērotā komēdija *Gaiša grābekļi* (1932), kur smejojies atainota 30. gadu

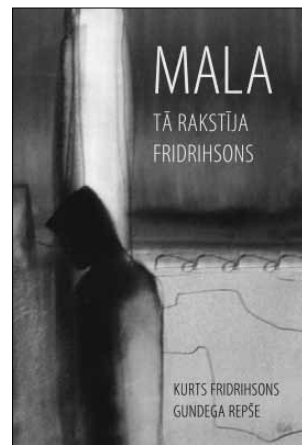
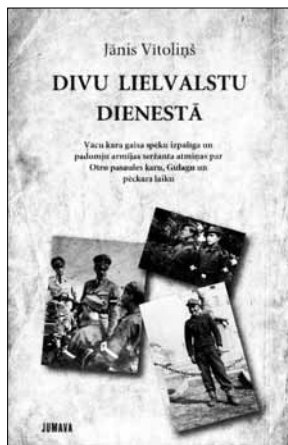
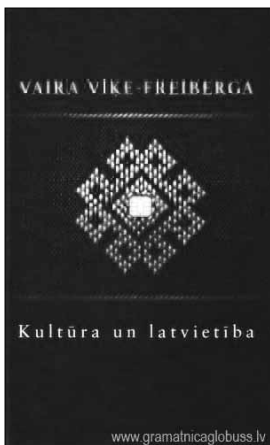
Skats no lugas *Jūras velni* uzveduma

ekonomiskā un sociālā krīze Latvijā, ko viegli sasaistīt ar šodienas dižķībēli. ●●● Krievu festivāla *Zelta masķa* ietvaros 13.IV LNO baleta trupa uzstājas ar Kristiana Spuka *Smilšuvīru*. (re)

TĒLOTĀJMĀKSLA –

Ģ. Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā gleznotājas Silvijas Meškones plaša retrospekcija vairāk kā 30 gadu garumā – no impresionistiski tvērtās daiļrades sākuma līdz

pēdējo gadu veikumam, kurā pati būtiskākā ir krāsa kā dzīves iespaidu emocionāla fiksācija. Mākslinieces garīgajā dzīvē liela loma ir gaismai – kā visa dzīvības avotam, un pagātnei – kā kultūras pamatam. ●●● Ārzemju mākslas muzejā Rīgā grafiķa Gunāra Kroļa izstāde ar zīmula zīmējumu divām atsevišķām sērijām: *Bīstamais līdžsvars* un *Atlantīda*, kā arī dip-tihu *Čūska kāzas*. Šo darbu ierosu mākslinieks guvis no filmas par leģendāro 8. pasaules brīnumu – Aleksandrijas bāku, kuras detaļas atklājuši zemūdens arheologi Vidussūrā. Krollis savos zīmējumos risina sarunu par dažādu tautu kultūru mijiedarbību, par garīgajām dimensijām, kas krustojas cilvēces pastāvēšanas mūžā. ●●● Rīgas galerijā *Stikla pērlīšu spēlēs* par sevi liek runāt mākslinieks scenogrāfs Ilmārs Blumbergs. Blakus darbiem, kas saistīti ar Mocarta *Burvu flautas* iestudējumu LNO, izstādītas gleznas un paša mākslinieka sejas nolējumi, papildināti ar dažādām detaļām un krāsojumu. Gleznās izmantoti arī dažādi priekšmeti, spēlītiņas, papīrs utt. Izstādi Blumbergs veido kā īsts režisors, kurā katram ekspozīcijai vai detaļai ir ierādīta svarīga vieta un kura veido lielu izrādi – pārdomu „seriālu” par to, kas ir dzīve un kas ir pēc tam. Tas ir vēstījums par dzīves islaicību un tās neatgriezenisko vērtību, par cilvēces gaitu kopumā, par garīgu un niecīgu. ●●● LNMM vienlaicīgi (1. stāvā) 60 gleznas no Lejasnormandijas reģiona padomes (Francijā) kolekcijas *Gleznots Normandijā* (Monet, Courbet u.c.) un (2. stāvā) izstāde *Gleznots Latvijā* (Jūlijs Feders, Jānis Rozentāls,

Vilhelms Purvīts, Jānis Valters) – Latvijas daba 19.-20. gs. mijā.

••• „Arsenālā” plaša **Edvarda Grūbes** turpat 50 gadu garā radošā mūža retrospekcija mākslinieka 75 gadu jubilejai (2010.XI) par godu. Galvenās tēmas ir maize, māte, bērns, durvis, logs, mūzikas instrumenti, kuras Grūbe glezno nepārtraukti un neskaitāmās variācijās, bet kuri vienmēr iegūst jaunu skanējumu, jaunu krāsu risinājumu. Apgāds „Nepuņns” laidis klajā Grūbes darbu albumu. ••• Tallinas galerijā „ArtDepo” latviešu un igauņu mākslinieku izstāde **We Are Fine**. Latviju pārstāv Andris Egļitis, Līga Meldere, Vineta Kaulača u.c. ••• Jelgavā gada sākumā 12. Starptautiskais **Iedus skulptūru festivāls**, kur ekonomiskās situācijas dēļ piedalās tikai 22 autori no 9 valstīm. 1. vieta – Latvijas pārstāvim **Aināram Zingnikam** par darbu **Noķert vēju**. Komandu grupā uzvar bulgāru tēlnieki, bet žūrijas balva par meistarību krieva Andreja Molokova un mūsu pašu Zvingnika kopdarbam **Iņ – jan**. ••• Dzelzceļa muzejā Rīgā „Purviša balvas 2009” laureātes **Katrīnas Neiburgas** izstāde **Patiesībā. Darbs, ģimene, mīlestība, Dievs, bērni un muzikāli priekšnesumi**. ••• Personālizstāde A. Sūnas galerijā **Intai Celmiņai** – krāsas, kas klātas uz audkļa ar platām otām. Jāapbrīno mākslinieces iekšējā enerģija un spēks, kas verd no darbiem, kuros, šķiet, sakoncentrējies viss mūsu laika dramatisms. ••• Pirmizrādi piedzīvo filma **Versija Vera** – par krievu tēlnieci, rīdzinieci **Veru Muhinu**. ••• „Mansarda”

Jānis Kreicbergs. Zajās kāzas. 1972

Gunārs Krollis. Bīstamais līdzsvars

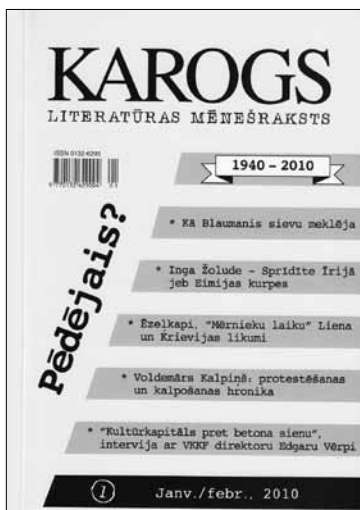
apgādā iznāk **Māra Branča** sarakstītā grāmata/albums **Lidojums** par Kanādas latviešu mākslinieci un zēdnieci **Gunu Ikonu-Krūmiņu**.

••• Galerijā „Māksla XO” **Kristapa Zariņa** izstāde **Vulkāns** – ceļojuma piezīmes laikā un telpā, bet „Galerijā 21” – jaunās mākslinieces **Andas Lāces Neizdibināmās takas**. ••• Izveidota „**Purviša balvas 2011**” žūrija ar 6 vietējiem pārstājiem (LNMM direktore Māra Lāce, Jānis Zuzāns, Eduards Kļaviņš, Helēna Demakova, Inga Šteimane un kolekcionārs Andris Kļaviņš) un trīs ārzemju (Lietuvas, Krievijas, Polijas) ekspertiem. ••• Jūnijā Latvijas vēstniecībā Vašingtonā izstādīta Sniedzes Ruņģes instalācija **Meklētājs/Explorer** – par Latvijas svētvietām, senajām, garīgajām vērtībām, senču tradīcijām. Tās pamatā izlase no aptuveni 1 800 fotoattēliem, kas radušies divu mēnešu ekspedīcijas laikā, šķērsojot Latviju no Dundagas līdz Krāslavai, no Rucavas līdz Kārsavai. (mb)

F I L M A – Filmas **Soviet Story** (Padomju stāsts) režisoram **Edvīnam Šnorem** ar Igaunijas prezidenta rīkojumu piešķirts valsts augstākais apbalvojums – **Māras Zemes krusta 4. šķiras ordenis**. Vienlaikus Edvīns kļūst par **Amerikas Baltiešu brīvības līgas** balvas (2009) laureātu. Filma pieejama ar subtitriem vismaz 30 valodās. ••• Arvien lielāku popularitāti iegūst Mōrines un Džeimsa Tastija (**Maureen & James Tusty**) 2007. gadā veidotā filma **The Singing Revolution** par igauņu dziesmoto atmodu 1991. gadā. Latvijā tā izrādīta vairākkārt, arī LOM. ••• Berlīnes 9. Tūrisma festivālā **Das goldene Stadttor 2010** īsfilma par Ziemsvētku eglīti Rīgā saņēmusi sudraba balvu kategorijā „pilsētas tūrisms” (skat. <http://tinyurl.com/eglite>). ••• Uzjautrina animācijas filma **Latvietis**, kur rež. Jānis Cimermanis 8 minūtēs dara zināmu Latvijas vēsturi (<http://tinyurl.com/cimermanis>). ••• Gada sākumā ne tikai 22 Latvijas kinoteātros, bet arī Ņujorkā un Vašingtonā notiek pirmās digitālās latviešu filmas **Rūdolfas mantojums** pirmizrāde. Tās autors/režisors **Jānis Streičs** izmantojis Rūdolfas Blaumaņa motīvus. Visumā no skatītājiem dzirdētas jūsmīgas atsauksmes, taču dažiem filma šķita samērā klīšejiska un samākslota „uzfrizēta”. Laimīga izvēle blaumaniskās gaisotnes radīšanai bijusi Uģa Prauliņa mūzika. ••• Nacionālajā filmu festivālā **Lielais Kristaps 2009** balvu par mūža ieguldījumu kinomākslā saņē **Viktors Šildknehts**. Labākās filmas – **Bekons, sviests un mana Mamma**, **Nevajadzīgie Jaudis**, **Apsēstība**, **Bēgums**; labākais scenārists – **Pauls Bankovskis** (**Klucis – nepareizais latvietis**). ••• Par Anša Epnera studijas AVE veidoto dokumentālo **Bēgumu** (rež. Ivars Zviedris) filmas līdzproducents (Brendan Culleton): **Neviens nezina par gliemežu lasītājiem, iri nevēlas darīt šo darbu. (...) Tas ir smags darbs, kā darba stundas nosaka paisuma un bēguma plūdmaiņa, tādēļ to veic tikai imigranti,**

kas nopelnīto naudu sūta uz Latviju. ●●● Par 5 latiem iespējams iegādāties studijas „Rija” (rež. Jānis Ozoliņš-Ozols) veidoto 54 minūšu filmu *Trejādas saules* DVD formātā (ar subtitriem angļiski un krieviski) – savā laikā JG redaktors, psiholoģijas/folkloras profesors un LR prezidentes **Vairas Viķes-Freibergas** dzīves stāstu. Nosaucums patapināts no Vairas rakstītās grāmatu sērijas par mūsu dainām. ●●● 23 minūšu filmu *Pēdējais Lāčplēsis* (rež. Jānis Vingris), neraugoties uz krietno troksni pirms vairāk nekā diviem gadiem, kad atsevišķi likumdevēji to nosūdz par „Latvijas tēla graušānu” un tai tiek liegts finansējums, tomēr piedzīvo pirmizrādi Rīgā un tiek izrādīta arī Valmierā, Vaidavā, Dikļos u.c. Tās saturs precīzi atstāstīts portālā apollo.lv: Pār Latviju nolaidusies drūma nakts. Pie varas nācis alkātīgais un izvirtušais doktors Šņukurs, kam rūp tikai vara un personiskās neķītrās izklaides. Daudzi latvju tautas varoņi ir sagūstīti un pakļauti sadistiskiem pazemojumiem, bet citi – izsludināti meklēšanā kā noziedznieki. Tomēr varenākais no visiem – leģendārais Lāčplēsis, kurš reiz divkaujā ar Melno bruņinieku nogrima likteņupē Daugavā, iznirst no dzelmes, lai mainītu Latvijas likteni. Kopā ar labajiem varoņiem – Antīņu un Maiju – Lāčplēsis no „slīkto” nagiem glābj princesi Zeltīti, mazo vīriņu Sprīdīti un dzejnieku Raini. Tas nokaitina vareno doktoru Šņukuru, un viņš tos visus uzaicina uz boksā maču. Pieveikt Šņukuru pa vienam neizdodas. Vai kopīgi izcīnītā uzvara ir īsta? Groteskai kinoalgorijai mūzikai sarakstījis patlaban ASV mītošais **Andris Vīlcāns**. (re)

FOTOGRAFĪJA – Ievēribas vērtā ir **Modra Rubeņa** nesenā izstāde *Kuldīgas pilsoņi* Latvijas Fotogrāfijas muzejā – vairāk kā 30 melnbalti uzņēmumi, kas tapuši galvenokārt 80. gadu beigās, 90. gadu sākumā, un kurus paspilgtna fotogrāfa paša rakstītais, katram attēlam pievienotais komentārs. ●●● Vecmeistara **Jāņa Kreičberga** melnbalto fotogrāfiju albūms (Laimas Slavas, Alises Tīfentāles, Katrīnes Teivānes teksti) ir fotogrāfiska apcere par skaistu, ju teklistu, noslēpumainu būtni – sievieti. ●●● Toties *Foto Kvartālā* (2010,1) iespēja iepazīties ar **Ineses Kalniņas** vīriešu akta fotogrāfijām. Un vēl daudz ko citu – jaunajā sadaļā „Jaunums” ar **Guntas Podiņas** un **Mārtiņa Laizāna** darbiem un biogrāfiju, ar 20. gs. fotosurreālistiem (Tīfentāle), Ventspils fotogrāfu Il Pasaules kara laikā **Jūliju Karlovski** (Pēteris Korsaks) u.c. (bs) (re)

Pēdējais Lāčplēsis

PERIODIKA – Šī gada **Karoga** dižķibeles radītajā janvāra/februāra kopnumurā citu tekstu vidū Pauls Bankovskis apcer literāro žurnālu likteni globālā mērogā, Ilgonis Bērsons pievēršas nacionālkomunistam Voldemāram Kalpiņam, Dārta Dzenite – Rūdolfa Blaumaņa attiecībām ar vairākām Cēsu dāmām, Sergejs Moreino – Čaka daiļradei. Lasāma arī nodaļa no Vairas Viķes-Freibergas jaunizdotās grāmatas *Kultūra un latvietība*. Beletristiku pārstāv Inga Žolude, Juris Zvirgzdiņš, Māris Bērziņš, Gundars Ignats. Gandrīz visos pērngada **Karoga** (red. **Ieva Kolmane**) laidienos atrodama atsaukšanās uz JG tekstiem, arī Odrījas Tingas anotācija (K10) par JG259. **Bērsona** atklājums K12: *iepriecina rakstu krājuma JG lasījumi, esmu kļuvis par tās recenzentu „Brīvajā Latvijā” un „Laikā”*. Apstākļos, kad apdraudētā „Karoga” iznācšana, būtu visādi jāatbalsta un jāpapildina JG, kas labprāt publicē Latvijas autorus. Bet dzejniekam **Imantam Auziņam**, lasot šo rindiņu kompilētāja pārskatu par Māri Čaklo (*Journal of Baltic Studies*, June 2009), nācies vēlreiz domāt par to, cik svarīgi, ka autoram izdodas dzejnieka daiļradi iekļaut precīzā laikmeta un starptautiskā dzejas kontekstā (K11:202). ●●● **Dizaina Studijā** (2010.III/IV – red. **Sandra Krastiņa**) īpašu interesi izraisa **Andas Bolužas**, **Rudites Kalpiņas** un **Guntara Godiņa** apceres par Atmosdas laika literāro mēnešrakstu **Avots** (1987-1992) – leģendu tā laika kultūrvēstures ainavā. ●●● Jaunā vēstures un sociālo zinātņu akadēmiskā žurnāla **Atslēgvārdi / Keywords** < <http://satori.lv/> >, kas veltīts humanitārajam un sociālām zinībām Baltijas valstīs, nr.2 centrā ir **Veceles (Katja Wezel)** pētījums, kur viņa ar kritisku un analītiski pieeju salīdzina Staļina un Hitlera režīmu noziegumus, **Mārtiņa Kaprāna** raksts par 24 autobiogrāfijām pirms un pēc padomju varas gadiem un **Ivetas Kažokas** – par Latvijas parlamentāriešu attieksmi pret nelatviešu jautājumiem. ●●● **Latvju Dievturu sadraudzes** apkartraktā **Zīle** (2009,27) tās veidotājs un Ārpuslatvijas dievturu vadonis **Spuru Ričs** aicina tautas brāļus un māsas *darboties par latvisku Latviju latviskai latvju tautai*, kā sasniegšanai *ikvienā latviešu mācību iestādē ir jābūt mācību priekšmetam „latvietība” jeb „latviskā dzīves ziņa”*. Vēl uzziņām, ka veļus sauc arī par ilģiem, vecīšiem, lēļiem, lēļu bērniem, raudaučiem, urģučiem u.c. 28. nr. (2010), **Zīle** solās koncentrēties uz *visas Latvijas dievturu draudžu un arī neatkarīgo dievturu piesaistīšanu*. Dievturība ir *tā dzīvā, radošā uguns, kas nāk caur seno pieredzi*

(..) *dvēsele, ko redzu latviešos, latviešu dainās, dainu dievestības stāstos, mitoloģijā, dabā – tā Valdis Celms.* Numura nagla – *Sandras Milevskas „Saulas daudzīnājums”.* ●●● *Mūzikas Saulas* (2010,1 – red. **Orests Silabriedis**) centrā ir turpinājums sarunai ar leģendāro klavieriņieci **Jautrīti Putniņu** un **Margēra Zariņa** agrāk nepublicētas lugas fragments. ●●● **DV Mēnešrakstā** (2009,4), ko ievada Ingridas Vīksnas dzejolis „Karogi”, vairums materiālu veļtiti nacionālpolitikai un nesenajai vēsturei, visvairāk kopš Trešās atmodas. ●●● Pērn ar TZO apbalvotā **Treju Vārtu** izdevēja/redaktore **Julietta Rumberga** lolo cerības, ka žurnāls turpinās iznākt. Pēdējo līdz šim redzēto nr. piepilda lielākoties pārpublicētas atmiņas plus Ata Skalberga suminājums Austrālijā mītošajam Jānim Vējiņam par palīdzības darbu Latvijai. (re)

T Ī M E K L Ī – 2010.25.II Somijas Nacionālā bibliotēka (bij. Aleksandra jeb Helsinku U. bibliotēka) nodod Somijas vēstniekam Latvijā **Jurim Bonem** tālāk nodošanai Latvijas Nacionālajai bibliotēkai (LNB) latviešu literatūras krājuma **Lettonica (1820-1917)** digitalizētu katalogu. Gēteborgas pilsētas bibliotekāres **Livijas Vītoliņas** sagatavotu, to 1978. gadā trīs pamatīgos sējumos izzd. **Helsinki U. – Latvialaisen kokelman, 1820-1917.** ●●● Bibliotekāre un JG recenzente **Astra Roze** ziņo, ka pērn gadā decembrī **Kanādas Latviešu centra Toronto (KLCT)** bibliotēka nosūtījusi LNB laikraksta **Laiks** indeksa kopiju **DVD formātā** leļupielādei nacionālajā analītiskas datu bāzē. Indeksā ir 50 000 analītisku aprakstu, kas veidoti AUTHEX programmā un aptver visus numurus no 1949. līdz 1990. gadam. Raksti ievesti zem autora, ja tāds ir, zem vairākiem priekšmetiem un zem raksta nosaukuma. Par paraugu ņemts gadskārtējais Kanādas periodikas rādītājs (*Canadian Periodical Index*). Priekšmetu rādītājs izstrādāts pēc KLC bibliotēkas priekšmetu kataloga formāta, lietojot ASV Kongresa bibliotēkas sistēmu. Projekta vadītāja **Rasma Ruģele** bijusi viena no Jorka U. (York U., Toronto) vadošām bibliotekārem. **Laika** indekss pieejams, rakstot uz: **KLCTbiblioteka@hotmail.com** ●●● **Amanda Jātniece** portālā **Latvians Online** vēsta, ka Baltiešu studiju programmas (University of Washington) ietvaros pieejams prof. **Jāzēpa Leļa** (1927-1989) 80. gadu sākumā izveidotais valodas kurss **Basic Latvian** (<<http://tinyurl.com/basiclatvian>>). ●●● **Inga Freivalde** dod ziņu par savā laikā Rīgas Filmas un Latvijas Radio vadītāja, filmas **My Latvia** veidotāja **Alberta Jekstes** fotouzņēmumiem (no filmām), kas padomju varas gados slepeni nokļuvuši Rietumos un daļa no kuriem publicēta amerikāņu nedēļas žurnālā **Life** (1953.21.XII). Skat <<http://tinyurl.com/Jekste>> ●●● Ir sākusi darboties Rīgas pašvaldības e-pakalpojumu vietne <www.eriga.lv>. ●●● „Kultūras informācijas sistēmas” sabiedrisko attiecību speciāliste **Ilma Elsberga** informē, ka 2009. gadā Latvijas lielāko zinātnisko un augstskolu bibliotēku elektroniskais kopkatalogs sasniedzis 460 365 ierakstus. ●●● ES digitālās bibliotēkas **Europeana** (<www.europeana.eu>) mērķis esot visdrīzākajā laikā izvietot aptuveni 10 milj. digitalizētu vieniību – tā lai, piem., *čehu students varētu pārļapot Britu bibliotēkas grāmatas, nebraucot uz Londonu, bet*

iru mākslas mīļotājs spētu tuvumā apskatīt „Monu Lizu”, nestāvot rindās Luvrā. ●●● UNESCO **World Digital Library** (<www.wdl.org>) toties lepojas ar kvalitāti, nevis kvantitāti. 1 200 vienību vidū iekļauts viens no vecākajiem romāniem pasaulē – 11. gs. Japānā tapušie **Gendži stāsti**, 13. gs. Sātana bībele, vācu mūka **Martina Valdžemillera** (Waldseemiller) zīmētā (1507) pasaules karte, kāda krievu misionāra aleutu valodā tulkotā Bībele, arī trīs Daugavpils (toreiz Dvinskas) foto attēli, vairākas Kurzemes (Courland) kartes un Livonijas atlants. ●●● Latvijā iznākušas **grāmatas var iegādāties:** <www.jr.>; <www.valtersunrapa.lv>; <www.lgramata.lv> un <www.ibook.lv>, kur var arī mainīties publikācijām. ●●● Darbojas **Latvijas Rakstnieku savienības** māja slapa <www.rakstnieciba.lv> ●●● Portāla **1/4 Satori** galvenajiem veidotājiem **Reinim Tukišam** un **Ingmārai Balodei** pērn gadā pievienojas **Irbe Treile**, sadaļu „Kas notiek?” un „Aktualitātes” veidotāja. Portālu atbalsta LR Kultūras ministrija, Valsts kultūrkapitāla fonds un biedrība **Ideju Forums** (IF). ●●● Autortiesību aģentūras direktori **Anita Soskovska** vēstī, ka IF pārkāpis autortiesības, publicējot Anšlava Eglīša darbus e-bibliotēkas interneta vietnē. (ar) (re)

Gatis Šūka. Latvijas Avīze

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – JG saņēmusi ziņu par kādu jaunu, trimdā dzimušu latvieti ar ASV pilsonību, kurai LR gogoliskie birokrāti liek dažādus šķēršļus uzturēšanās atļaujas pagarināšanai, kas viņai nepieciešama, lai pabeigtu kādas pazīstamas latviešu rakstnieces grāmatas pārtulkošanu angļu valodā. *Ja tu neatsakies no ASV pilsonības, praktiski nav iespējams Latvijā atgriezties!* – izsauca **diskriminētā „ārzemju” latvieti.** Tajā pat laikā tautas kalpi Saeimā (ar 48 balsīm par un 42 pret) panāk (4.III) uzturēšanās atļaujas saņemšanas atvieglošanu ārzemju investoriem, arī Krievijas, ko daudzi uzskata par noziedzīgu politiku nekustamā īpašuma spekulantu un Latvijas zemes atdāvinātāju Krievijai interesēs. ●●● Smieklus caur asarām izraisīja LR Privatizācijas aģentūras gandrīz izmisīgās pūles pārdot Skrundas lokatora pilsētiņu – vienalga kam, ka tikai maksā. Līdzšinējie galvenie pretendenti: krievu **Afeksejevskoje Serviss** un azerbaidžāņu finansists **Magomed Gurbanovs**. Tajā pat laikā latviešiem pēc likuma liegts pārakstīt uz savu bērnu vārda pat nelielu īpašumu, ja pēdējie, kaut arī grib kļūt par LR pilsoņiem, nevēlas dažādu iemeslu dēļ atteikties no tās valsts pilsonības, kurā tie dzimuši. ●●● Publiski atvainoties Adelaides latviešu austrāļiem spiesta vietējās latviešu skolas skolotāja, no Latvijas palīdzēt atbraukusi **Mārite Rumpē** – rakstisku ielūgumu uz gadskārtējo skolas

sarīkojumu viņa, lūk, adresējusi **organizāciju vadītājiem un visam kolektīvam**. Kompleksu māktu zināmu adelaidiešu aprindu uztvērē vārdu „kolektīvs” (no latīņu *collectivus*), kas apzīmē cilvēkus, kurus vieno kopīgs darbs vai intereses (piemēram, tautas deju kolektīvs), esot tikpat zemiskā un netīra piegarša kā vārdam „komunists”. Tas nekas, ka jau pirms padomju kolektivizācijas un kolhoziem šaušalas izraisošais svešvārds visai plaši lietots pirmskara neatkarīgajā Latvijā, pat, kā pārliecinājies *Laikraksta „Latvietis” redaktors* Gunars Nāgels, tādos izdevumos kā *Latvijas Vēstnesis, Latvijas Kareivis* u.c. ●●● Rakstā „Kultūras komisāri” (*Laiks* 2010,7), šķiet, samērā nesenā ekonomiskā migrante **Biruta Magone**, kura tagad rediģējot *Ziemeļkalifornijas Apskatu* (pirms tam, Ojāra Celles un pēcāk Gvido Augusta laikā, visizcilāko trimdas „mazās preses” izdevumu), ar visai kurioziem frāžu virknējumiem vērsas pret Nacionālās kultūras komitejas vadītājas **Sarmītes Ēlertes** teikto, ka *cilvēki Latvijā būs lepnī maksāt nodokļus, ja tie aizies ne tikai izglītībai un pensijām, bet šai brīnīšķīgai kultūrai un videi, kas ir ap mums. Jaunajai Nacionālajai bibliotēkai, koncertzālei, Dziesmu svētkiem, Kino skola*. Magones uztverē tikai neaptēsti *nabaga muļķīši* ļaušot, lai ar daļu no nodokļiem tiktu atbalstīta šāda elitāra un valsts sponsorēta kultūra. Viņas veselajam saprātam totāli neaptverams ir sabiedrības atbalsts dažādiem festivāliem, tādiem kā *Baltā nakts, Staro Rīga, Rīgas svētki*, arī teātriem, *dziedāšanai un dancošanai* Dziesmu svētkos, mākslas, īpaši *laikmetīgās*, biennālēm, muzejiem, baletam, operām, etc. Seko aicinājums nodokļu maksātājiem nevis atbalstīt kultūras pasākumus, bet gan koncentrēties uz *privātpašumu iegādi un miljonāru skaita pavairošanu*. ●●● **Laika redakcijai** pienākas pateicība par savu lasītāju regulāro iepazīstināšanu ar JG saturu. Tas, ka š.g. *Laika* 11. nr. **Jura Zagariņa** informatīvais raksts par JG260 iekļuvis sadaļā „Latvieši Amerikā”, ir galīgs sīkums, bet tomēr gribas piebilst, ka JG ir **visu latviešu** rakstu krājums, un tās redakcijas locekļi un līdzstrādnieki atrodas gan Eiropas valstīs, protams, ieskaitot Latviju, gan Savienotajās Valstīs un arī Kanādā, kur žurnāls tiek digitāli drukāts likt.

LATVIJĀ: AR SKATU VINDIENĀS – 25.III tiek pieminēti **Maskavas režīma upuri** – dienā, kad pirms 61 gada (1949) sākas 42 125 nevainīgu cilvēku, to vidū 10 000 bērnu un jauniešu, māšu ar zīdaiņiem uz rokām, vecu un slimu, pat no nāves gultas izceltu cilvēku izsūtīšana mūža nometināšanai Sibīrijā. Pēc „Hruščova amnestijas” (1956) atgriežas tikai 31 600 cilvēku. ●●● Kādā Tartu ēkas pagrabā, veicot remontu, uz sienām atrastas pusizdzisušas, emocionāli satricinošas liecības, kuras laika posmā no 1941. līdz 1946. gadam tur atstājuši čekas uz nāvi notiesāti latvieši. ●●● UNESCO Latvijas nacionālā **reģistra** ietvaros, vispirms Tukuma „Pils tornī”, pēc tam Okupācijas muzejā Rīgā iespēja aplūkot divas no Vjatlaga Sibīrijas izsūtījuma rakstītas (1941) vēstules uz bērza tāss, Kara muzejā Rīgā – „Latvijas Centrālās Padomes memorandu (Rīgā, 1944.17. III), RTMM – Raiņa un Aspazijas savstarpējo saraksti (1894-1929), bet Enerģētikas muzejā – Eduarda Krauca fotonegatīvu (uz stikla platēm) kolekciju „Ķeguma spēkstacijas celtniecība”. Kraucs ir pazīstams arī kā galvenais Hochfeldas baltiešu bēgļu nometnes

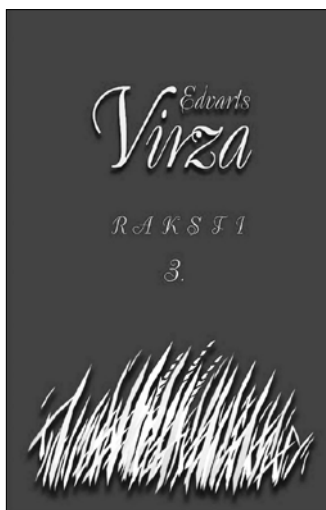
dzīves (Augsburgā) iemūžinātājs (1945-1950). ●●● Kādreizējā LPSR Augstākās padomes sekretāra, pēcāk LR vēstnieka Krievijā un Lielbritānijā Imanta Daudiša papiros atrastā **Kārļa Ulmaņa ārzemju pase** liecina par pedēja priekšvara prezidenta vēlēšanas nokļūt Svecē, ko arī 1940. gadā atbalstījis Maskavai paklausīgās marionešu valdības vadītājs un Ulmaņa draugs no studiju laikiem **Augusts Kirhenšteins**, kurš nosūtījis lūgumu Latvijas ģenerālkonsulam Svecē palīdzēt bijušajam prezidentam iekārtoties cerētajā mītnes zemē, kur viņš nekad nenokļūst – čeka viņu nogādā vispirms Iekšlietu ministrijā, pēcāk viņa nāves (1942) vietā Turkmēnistānā. ●●● Vēsturnieks **Kaspars Kļaviņš**, iedzīļinoties Francijas Ārlietu ministrijas slepenos dokumentos par attiecībām ar Baltijas valstīm (1917-1939), atklājis, ka jau neilgi pēc 1917. gada boļševiku oktobra *coup d'etat* Maskava sākusī kalt plānus par Baltijas valstu neatkarības likvidēšanu, piem., 1925. gadā Padomju Krievijas vēstniecībai Rīgā tiek piešķirti 75 000 zelta rubļi (ievērojama summa tiem laikiem) propagandas vajadzībām. Interesanti, kādu Krievijas finansējumu šobrīd saņem dažādie „krievvalodīgo aizstāvji”? – pavīpsnā Dr. Kļaviņš. ●●● Simona Vizontāla Centra Izraēlas biroja direktors **Efraims Zurofs** kritizē LR ārlietu ministra **Māra Riekstiņa** *komunistu noziegumu pielīdzināšanu holokaustam*. Ministrs šādu Zurofa *sāpju svēršanu* savukārt noraida kā *amorālu*. (re)

LATVIJĀ: AR SKATU MŪSDIENĀS – Apvienības Vienotība dibināšanas kongresā Nacionālajā teātrī 2010.6.III **Anna Žigure: Vēlēšanas rudenī būs robežšķirtne, protams, valsts vismaz vārds nepazudis, ne gada laikā, varbūt pat ne 5 gados, bet tautas dzīvā spēka noasiņošana gan var turpināties vēl straujāk nekā līdz šim. Tagad, pēc 70 gadiem ir gandrīz vai tāda pati situācija kā iedomājoties 1940. gadu, kad Latviju atdeva bez neviena šāviena. Sandra Kalniete: Es ticu, ka līdz ar „Vienotības” izveidošanos beidzas postpadomju politikas periods Latvijā un sākas ceļš uz normālu Eiropas valsti (..) ierosinu apvienot pilsoniskuma, kultūras un sabiedrisko mediju finansējumu vienā institūcijā un radīt fondu „Nacionāla valsts”, kas atbalstītu nacionālās identitātes trīs vaļus – kultūru un jaunradi, sabiedrisko mediju un pilsonisko līdzdalību sabiedriskam labumam. Vaira Viķe-Freiberga: Šis priekšvēlēšanu laiks nav solo daiļslidotāju ēra. Latvijai nepieciešama labi saliedēta hokeja komanda, kas spēj stratēģiski domāt, taktiski rīkoties, bet galvenais – smagi strādāt un sastrādāties, lai panāktu uzvaru. Ģirts Valdis Kristovskis: Tā kā ir bijis līdz šim, tālāk vairs nevar! Nacionālā valsts ir nozagta, palaista pašplūsmē un kā bārenīti to aplaupa. Kādam par šo bārenīti ir jāiestājas un jāpalīdz tai izaugt par Mildu, daļu kā pirmskara pieclatniekā. ●●● Grupa **Prāta vētra** liedz *Vienotībai* lietot mūziķu vārdu un izmantot reklāmai dziesmas fragmentu *mēs esam un būsim tie labākie* – tā grupas mēdzere Aija Auškāpa. ●●● *Dienas* bijušās galvenās redaktore **Sarmītes Ēlertes** vadībā nodibinātās (21. III) [Zigfrīda] **Meierovica** *biedrības* mērķis: sabiedrības aktīva līdzdalība atvērtā un kvalitatīvā valsts politikā, kas *nedrīkst būt šauras politiskās grupiņas nodarbe*, kā līdz šim. Interesants ir pārejo atbalstītāju kokteilis – Georgs Andrejevs, Eva Birzniece, Alvis Hermanis, Ojārs Kalniņš, Atis Lejiņš, Ingrida Meierovica,**

Solveiga Silkalna, Gustavs Strenga, Tālis Tisenkopfs, Anna Žigure u.c. ●●● Ārlatviešiem labi pazīstamais, nu jau daudzus gadus Latvijā mītošais **Mārtiņš Zandbergs**: Vācijā ir 3,5 milj. turku izcelsmes vāciešu, miljoniem poļu izcelsmes un miljoniem citu izcelsmju vāciešu. Savās ģimenēs šie mazākumtautību cilvēki turpina runāt savā valodā, bet sadzīvē viņi runā vāciski, jo vācieši ar viņiem runā vāciski.(..) Esmu ar daudzām tautiešiem runājis par šo, manuprāt, vājpārātu, ka latviešu sadzīvē dod priekšroku krievu valodai. (..) Nelietojot latviešu valodu Latvijā, latvieši krievisko Latviju, un viņi jāpieskaita pie „krievvalodīgajiem” (..) lai Latvija kļūtu par latvisku Latviju, latviešiem kā šis valsts „turētājiem” jālieto latviešu valoda visā valsts teritorijā un ar visiem valsts iedzīvotājiem (Diena 1.IV). ●●● *Latvijas Avīzes* žurnālists **Voldemārs Krustiņš** par 16. martu un t.s. „leģionāru problēmu” (31.III): ...leģionāri zināmā mērā ir kļuvuši par pretošanās simbolu okupācijas režīmam. 1940. gadā Latvija ielaida PSRS karaspēku bez šāviena, taču kara gados, lai arī vācu armijas sastāvā, leģionāri frontē karoja pret to pašu spēku, kas bija laupījis Latvijas neatkarību, likvidējis valstiskumu, represējis iedzīvotājus un draudēja to darīt atkal. (..) vecie vīri kļūst par simbolu. Viņi izgājuši filtrācijas nometnes un Gulagu, viņiem nācies paciest ierobežojumus darba, izglītības un dzīvesvietas iegūšanā – un ierobežošana turpinās vēl tagad! Sirmajiem vīriem klātos baidīt pensijas gadus, bet mīerīgās dzīves vietā viņiem jāklausa apvainojumi par „esiesiešiem – žīdu šāvējiem”, un viņi nevar klusi nolikt ziedus pie pieminekļa „Tēvzemei un Brīvībai”, lai godinātu kritušos biedrus. ●●● Tūrisma attīstības valsts aģentūras (**TAVA**) jaunā logotipa pamatdoma ir aicināt tūristus (galvenokārt no Lietuvas, Igaunijas, Vācijas, Zviedrijas, Somijas un Krievijas) uz nesteidzīgu atpūtu Latvijā – *Jaut aizdomāties par būtisko dzīvē.* ●●● Berlīnē starptautiskajā izstādē *Grüne Woche* **Iveta Tomsone** cildina Latvijas labās preces: *Mums ir labs alus, garšīga maize, lielisks siers, izcils medus, tīrā dabā ievāktas zāļu tējas un vēl un vēl* (*Latvijas Avīze* 22.I). ●●● Kopš neatkarības atjaunošanas pirms šī gada ziemas olimpiskajām spēlēm varējām lepoties tikai ar vienu medaļu – kamanīņu braucējs **Mārtiņš Rubenis** Turīnā iegūst bronzu (2006). Bet šogad Vankūverā veselas trīs medaļas, turklāt sudraba! Tās izcīna brāļi **Andris** un **Juris Šīci** kamanīņu divniekā un skeletonists **Martins Dukurs**, kuru par nieka sekundes septiņām simtdaļām apsteidz kanādiecis Džons Montgomerijs. 4. vietas ieguvēju, Martina brāli **Tomasu**, par sekundes 38 simtdaļām apsteidz krievs Aleksandrs Tretjakovs. Visi trīs olimpieši par veikumu saņem TZO un, piedevām – LR iekšlietu ministrijas zelta Goda zīmes. ●●● Vairākkārt apbalvotā rakstniece **Inga Ābele** (*Paisums* u.c.), arī diplomēta gaisa balonu pilotē, nesen vada Latvijas gaisa balonu *BizMārīte* (kapteinis **Gunārs Dukšte**) 200 km garā lidojumā pāri Alpu kalniem. Starptautiskās

aviācijas sporta federācijas rīkotajās ziemas sacensībās ar 40 baloniem no 10 valstīm *BizMārīte* izcīna 5. vietu. ●●● **Edvarta Virzas** *Rakstu 3.* sēj. iznākšana dod ierosmi rakstniekam un ārstam vienā personā, **Jānim Liepiņam**, ņemt *Straumēnu* autoru atkal par ceļa rādītāju un ceļa pavērēju – *Virza ar saviem patriotiskajiem dzejoļiem mums ir kā priekšturamās bruņas pret dažādiem svešinieku tīkojumiem, šādiem tādām mamiņiniem un ždanokām, arī pret pašu nacionālā defētisma paudējiem, visādiem kalvīšiem* (*Latvija Amerikā* 2010,4). ●●● Pēc tam, kad bijusi krievu skolas skolotāja **Ļudmila Šočneva** vairākas intervijas un rakstos izsaka viedokli, ka vienota krievu kopiena ir mīts, jo viena daļa krievu sabiedrības arvien vairāk tuvojoties Latvijas valstij, kamēr otra tuvinās prokremliskajai „tautiešu” kustībai – krievu laikrakstā *Vesti* parādās draudi (*tas, ko jūs darāt, ir provokācija un vārdiska agresija pret krievu kopienu*) un psiholoģisku teroru viņas mājokļa kāpņu telpā izvērs spēcijas miesasbūves tēviņi. (bs) (re)

LATVIJAI VISAPKĀRT – IGAUNIJAS prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** Tallinas zviedru baznīcā dievkalpojumā par godu *Ziemas kara* beigu 70. gadadienai izsaka (13.III) *cieņu un pateicību karā bojāgājušajiem, kā arī visai Somijas tautai, kuras godpilnā apņēmība var kalpot par piemēru visiem, kuru priekšā kaut kad būs izvēle – cīnīties par savu valsti vai padoties.* Pēc tam, kad 1940.II krievu pārspēks pārrauj somu aizsardzības līnijas, 13.III somi ir spiesti parakstīt miera līgumu ar PSRS, zaudējot Karēliju un Hanko pussalu, bet ne savas valsts neatkarību, kā tas notiek pusgadu vēlāk ar Baltijas valstīm. Kamēr *Ziemas karā* dzīvību zaudē ap 70 000 somu kareivju un ārvalstu brīvprātīgo, Sarkanarmijas zaudējumus lēš līdz pat 270 000 krišušajiem. ●●● **LIETUVAS** premjera **Andrius Kubilius** rīkojums *klusī un mierīgi savilkt jostas bez jebkādas palīdzības un ārpuses* ieguvis lielu piekrišanu ES aprindās – tā vēsta vācu laikraksta *Die Zeit* (2010.18.II) Austrumeiropas eksperts **Smits-Heuers** (**Cristian Schmid-Häuer**). ●●● **ZVIEDRIJĀ** militārās drošības dienesta **MUST** rīcībā, kā vēsta zviedru TV, esot trīs slepeni dokumenti ar informāciju, ka Krievijas Jūras spēku **Baltijas flote**, izvēcoties no savas bāzes *Liepājā* (1991-1994), izgāzusi Gotlandes piekrastē ķīmiskus ieročus un kodolatkritumus. Raidstacijai BBC (5.II) tolaik komandējošais krievu admirālis **Vladimirs Jegorovs** šo ziņu nosauc par *blēņām un acimredzamu provokāciju*. ●●● Turpinās KF prasību bloķēšana izdot tur patvērumu atradušos čečenu brīvības cīnītājus, tādas kā *Kavkaz Center* vadītāju, žurnālistu **Aslanu Adajevu**. ●●● 7.II Afganistānas ziemeļos, kur stacionēti 430 zviedru un 165 somu karavīri, nogalināti divi zviedru virsnieki un viņu afgāņu tuļks. ●●● **UKRAINAS** dramatiskā *Oranžā revolūcija* (*Pomarančeva revolūcija*, 2004.XI-2005.I) līdz ar promaskaviskā **Viktora Janukoviča** ievēlēšanu prezidenta amatā ar 48,95% balsu sauc atmiņā rindas no **Tarasa Ševčenko** „Tarasa nakts”: *Ukraina!*

2010.10.IV ceļā uz Katinas memoriālu lidmašīnas avārijā Krievijā, pāris km no Smoļenskas, bojā iet poļu oficiālā delegācija, nepilns 100 cilvēku, viņu vidū Polijas prezidents Lehs Kačiņskis (Kaczynski), Pirmā lēdija Marija Kačiņska un desmitiem augstu valdības amatpersonu. Savā uzrunā Kačiņskis bija paredzējis pieprasīt no Maskavas Katiņas nozieguma (*Zbrodnia katińska*) izmeklēšanu, lai uz visiem laikiem no publiskās telpas pazustu meli par Katiņu, (kur) 1940. gada aprīlī tika noslepkavoti vairāk nekā 21 000 poļu – galvenokārt armijas virsnieki un inteliģences pārstāvji.

Ukraina! / Mana visudārgā! / Kad stāstu par tavu nelaimi / Sirds mana raudāt sāk. ●●● Ar iepriekšējā prezidenta Viktora Juščenko lēmumu Ukrainu sacelšanās armijas (II Pasaules karā) partizānu līderim Stepanam Banderam piešķirts Ukrainas varoņa tituls, pret ko protestē poļi, jo „ukraiņu nacionālisti rīkojuši poļu iedzīvotāju masveida slepkavības” Austrumpolijā / Rietumukrainā. ●●● Partijas Svoboda deputāte no Ļvovas apgabala Irina Fariona uzsākusī kampaņu pret krievu priekšvārdu došanu ukraiņu bērniem – ja kļūsi par Aļonu, vari kravāt čemodānu un doties uz Maskaviju. Un apmēram to pašu par Mišu un Ļizu – pēdējais, lūk, esot cēlies no krievu *Jizat’* (laizīt). *Visu pasauli virza radikāļi. Ja Tarass Ševčenko nebūtu aizrāvēis ar idejām par Ukrainu, tad tagad viņa attēli neglabātos katrā mājā. Es gribu, lai mūsu bērniem dotu vārdus Mihailiks, Stjopanks, Gajinka un nevis Stjopa vai Galka – tā Fariona (DELFI 1.IV).* ●●● KRIEVIJĀ iekļautajā Kaļiņingradā (Königsberg – pirms II Pasaules kara) nogalināts pazīstams krievu žurnālists, blogists (*live journal*), cilvēktiesību cīnītājs, 36 g.v. Maksims Zujevs. ●●● Geopolitisko problēmu akadēmijas viceprezidentam Konstantīnam Sivkovam, kurš nobažījies par amerikāņu iekārtošanos četras bijušajās PSRS militārās bāzēs Bulgārijā, mūsu pašu Franks Gordons atgādina, ka Azerbaidžanā 87 m augstā ēkā atrodas krievu radiolokators (lielākais pasaulē), Armēnijā Gimri (bij. Ļeņinakanas) bāzē izvietota krievu 127. motorizētā kājnieku divīzija, arī vairākas bāzes un radiolokators Baltkrievijā, septiņi milzu objekti Kazahstānā (to vidū Baikonuras kosmodroms), pieci objekti Kirgizijā un vairāki Tadžikistānā, kā arī KF rīcībā esošā kara flotes bāze Tartusas ostā, Sīrijā (*Laiks* 2010,10).

●●● Turpat vēstīts par Arhangeļskas Aleksandra Nevska katedrālē notikušo dievkalpojumu, kur svētīta no **Brestas cietokšņa** (ko PSRS robežsargi varonīgi aizstāvējuši 1941.22.VI) zeme, kas ar pareizticīgo baznīckungu un FSB (KF drošības spēku) atbalstu tikšot izbārstīta gar bijušās Maskavas impērijas, ieskaitot **Pribaltiku** (t.i., Baltijas valstu), **ārējām** jeb **Krievijas Tēvzemes vēsturiskajām robežām**, kas simbolizē **Krievijas vienotību un neaizskaramību...** ●●● Ne tikai

krievu cilvēktiesību aktivisti, bet pat KF valdošās partijas **Vienotā Krievija (Jedinaja Rossija)** vadītājs **Boriss Grizlovs** kritizē Maskavas mēra Jurija Lužkova lēmumu izrotāt pilsētas laukumus, gatves un bulvārus ar *miljoniem cilvēku bojāejā* vainojamā diktatora Josifa Visarionoviča **Stajna** portretiem.

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Astra Roze (ar), Biruta Sūrmane (bs), Māris Brancis (mb), Jānis Krēslīņš Sr. (jk), Uldis Matīss (um), Rolfs Ekmanis (re).

Paldies mūsu lasītājiem, līdzstrādniekiem, atbalstītājiem! Pateicoties Jūsu pašaizliedzībai, esam spējuši iesoļot 55. gadskārtā un pēdējos gados pat dāvināt JG bibliotēkam – no Aizkraukles, Apes un Auces līdz Ugālei, Valkai un Viļāniem, un vēl veselai virknei pa vidu. *Turaties!* – mums raksta. *Jūs mums esat vajadzīgi!* Kādēļ vajadzīgi? – Laba atbilde laikrakstā *Laiks* (2010.27.II-5.III) nāk no literatūras vēsturnieka Ilgoņa Bērsona spalvas. Lūk, tādēļ, ka *JG allaž paliek jauna un iet neiemītus ceļus, kas paver skatienu uz tautas dramatisko, traģisko pagātņi aizvien plašāku un dziļāku, t.i., patiesāku*. Protams, ir arī citi iemesli. Lai šajā ekonomiskās dižkibeles saplūnītajā pasaulē JG vietā nepaliktu tukšums, kā tas, diemžēl, ir noticis ar daudziem citiem mūsu kultūras un zinātniskiem izdevumiem, mudināsim tos neabonētājus, kuriem vēl ir saglabājusies kaut niecīga dziņa pēc latviešu kultūras, piebiedroties jaungaitnieku minoritātei. Pasūtīšanas informācija iekšējos vākos un JG mājaslapā: <http://zagarins.net/JG> (Red.).

TAS LETU KAROGS IR PATIES DIVI APSKATI PAR VIENU GRĀMATU

Anna Velēda Žigure. *Viņi. Ceļā.*
Rīgā: Jumava, 2009. 227 lpp.

2009.16.XII Okupācijas muzejā notika Annas Žigures grāmatas atvēršana. Nozīmīgi sarīkojumā man likās Žigures vārdi par vēlēšanos ar savu grāmatu vienot mūsu tautu.

Grāmatas ievadā savukārt vēstīts, ka tā veltīta *tiem latviešiem, kas bija spiesti pamest savas mājas un tiem, kas palika*, turpat pieminot Anšlava Eglīša vārdus no romāna *Laimīgie: Kas notiks, ja kādreiz šīs abas puses satiksies – emigranti, dzimtenē palikušie un Krievzemē izkaisītie? Vai tie vispār vairs spēs saprasties un sadzīvot? Vai arī vajadzēs nākt jaunām paaudzēm, lai atkal izveidotos tauta, kas vienādi vērtē, domā un jūt.* (..)

Mūsu neatkarīgā valsts savā ziņā turpinājās bēgļu nometnēs Vācijas rietumos un arī Zviedrijā (..) bēgļiem netika atņemtas tautai nozīmīgas vērtības un simboli – karogs, ģerbonis, himna, kas Latvijā atgriezās tikai 1989. gada martā.

Žigure izmantojusi autentiskus materiālus – dienasgrāmatas un vēstules, atmiņu stāstu fragmentus un pašas rakstītas nodaļas, balsoties uz dzirdēto un lasīto, arī citātus no tolaik aktuāliem latviešu laikrakstiem. Viņa centusies tēlot vienkāršu cilvēku pieredzi un ņēmusi vērā faktu, ka daudzi vēlējušies palikt anonīmi.

Kā zināms, tikai pēdējos 20 gados iedzīvotājiem Latvijā bijis iespējams sadarboties un brīvi apmainīties domām ar latviešiem ārzemēs. Pavisam nesen pati varēju konstatēt, ka Latvijā ir ļaudis, kuri joprojām bēgļu likteni uztver tā, kā to sludināja okupācijas režīms, proti, bēgļi ir fašisti, buržuji vai, labākā gadījumā, labuma meklētāji. Anna Žigure sniedz dzimtenes iedzīvotājiem informāciju par bēgļu īstenību, kas bieži vien var būt nezināma arī ārzemju latviešiem, jo, nokļūstot dažādās vietās, notikumi bija ļoti atšķirīgi.

Tagad integrācijas un savstarpējas izpratnes procesus starp Latviju un ārzemēm, protams, veicina apciemojumi, pārceļšanās no Latvijas uz ārzemēm un ārzemju latviešu atgriešanās dzimtenē, arī publikācijas, kuras lasa gan dzimtenē, gan ārzemēs, piemēram, laikraksts *Brīvā Latvija* un rakstu krājums *Jaunā Gaita*, arī *Akadēmiskā Dzīve*, kas ārzemēs iznākusi kopš 1958. gada, bet no 2006. gada sadarbojas ar Latvijas U. akadēmisko apgādu

(ADz pārstāvji un atbalstītāji atrodas Austrālijā, ASV, Kanādā, Zviedrijā). Ļoti informatīvi ir Evas Eglājas-Kristsones raksti (JG254-261) par sadarbības šķēršļiem starp Latviju un trimdu nesenajā pagātnē.

Viens no runātājiem grāmatas atvēršanas sarīkojumā bija vēsturnieks Dr. Kārlis Kangeris, kurš Žigures grāmatas pēcvārdā dod pārskatu par vācu bēgļu evakuācijas plāniem, kas austrumu fronteī strauji tuvojoties, nav tikuši īstenoti. Kaut bēgšanas motīvi bija ļoti dažādi, Kangera uzskatā bēgļi savā pašuztverē bēga no komunisma. Vācieši savukārt bija pozitīvi iepretim „cilvēku materiāla” pārsūtīšanai uz Vāciju darbaspēkam. Evakuējamus baltiešus sadalīja trīs grupās: personās (ar ģimenes piederīgajiem), kuras vācu vadībai likās uzticamas, arodu speciālistos un vācu militārajās vienībās iesaistīto personu piederīgajos. Kad Sarkanarmija tuvojās Latvijai, ģenerālinspektors Bangerskis lūdzis Himleram, lai tiesības evakuēties tiktu dotas visiem iedzīvotājiem, kas to vēlas. Tika saņemta pozitīva atbilde attiecībā uz personām, kas bija bijušas lojālas pret Vāciju. Bet 1944.29.IX visus evakuācijas ierobežojumus likvidēja. Kad Vācija kapitulēja, Rietumu sabiedroto okupācijas zonās atradās 120 000 personu, galvenokārt no Rīgas u.c. Latvijas pilsētām. Maz pārstāvēti bija lauksaimniecībā nodarbinātie un Latgales iedzīvotāji. Rietumos bija nonākuši 50% no akadēmiski izglītotajiem iedzīvotājiem (219-227).

Atšķirībā no Kangera lietišķās informācijas, Žigure koncentrējas uz bēgļu jūtām un pārdzīvojumiem, dzimtenes atstāšanas laikā un neilgi pēc tam. Sarīkojumā tika darīts zināms, ka Žigure gatavoja rakstīt vēl vienu grāmatu – par dzīvi Vācijas bēgļu nometnēs.

Zināma noskaņa, kara beigām tuvojoties, atspoguļota izvilkumos no *Cīņas* (1944.15.I.-1945.12.V) un *Tēvijas* (1944.20.VI-10.XII), kas ideoloģiski pārstāvēja pretējās puses. Veiksmīgi izvēlētie citāti – par Jelgavas krišanu, Sarkanarmijas panākumiem, precību kāriem Kurzemes zēniem, operas uzvedumiem Rīgā u.c. – pietuvina lasītāju daudzveidīgajai īstenībai.

Literāras dabas vēstījumos, kur atspoguļoti atsevišķu cilvēku likteņi, dominē sarunvalodas stils un nereti parādās vārdi, kas atbilst bērna valodai vai pieaugušo valodai, runājot ar bērniem. Tur tēlota bērna pieredze, atstājot mājas, mirstoša karavīra izjūtas slimnīcā, apjukums, atrodoties svešā zemē, un atutošana, ierodoties Vācijā. Plašāki attēlota Dundagas skolas pārziņa nespēja atstāt savus

skolniekus, lai pievienotos ģimenei Vācijā, un mācītāja šķiršanās no savas baznīcas Kurzemē. Kaut arī dominē sēras, saistītas ar Latvijas okupāciju un bēgļu gaitām, bēgļi pauž ticību, ka, agri vai vēlu, viņi atgriezīsies brīvā Latvijā. Bēgļu uzskati un jūtu dzīve liekas visai idealizēta, it sevišķi runājot par cilvēku attiecībām un laiku pirmskara Latvijā. Taču zināma idealizācija ir ticama, ņemot vērā, ka ļaudis šķirās no savām mājām, savas zemes un bieži arī no saviem tuviniekiem. Kristīgai ticībai un ģimenei piešķirta nozīmīga loma kā atbalstam izturēt grūtības.

Viens no traģiskākajiem grāmatā aprakstītajiem notikumiem ir kuģa Vilhelma Gustlofa (*Wilhelm Gustloff*) torpedēšana 1945. gada janvārī. Kuģis veda galvenokārt vācu, bet arī latviešu bēgļus no Dancigas uz drošāku vietu. Par šo katastrofu liecinājusi Māra Lipace, tolaik sešus gadus veca. Glābšanas laivu visiem nepietika, ģimenes tika izšķirtas, noslīka Māras māte, taču Māra neatceras, ka būtu bijusi ļoti satraukta (*Mutvārdu vēstures avoti*. 2004). Bojā gājis ap 9 000 cilvēku,

Evakuācija no Ventspils 1944.19.X

Deutsches Bundesarchiv

tostarp daudzas sievietes un bērni (166). Sākot ar šo dramatisko notikumu, stāstījums kļūst spraigāks – autentiskas liecības par lieļajiem Drēzdenes un Berlīnes uzlidojumiem, panika un cilvēku pazemošana, kad krievi vēl pirms kara beigām bija Vācijā iekarojuši vietas, kur mājaja latvieši. Kā zināms pretstats tēloti izpalīdzīgi un cilvēcīgi vācieši. Atšķirībā no Latvijas un tās iedzīvotāju idealizācijas, niansēm bagāta ir nodaļa par bēgļu nonākšanu Rietumu sabiedroto nometnēs, latviešu gaisa izpalīgu internēšanu un atbrīvošanu no gūsta un latviešiem, kas izvēlējās atgriezties dzimtenē pēc kara beigām. Te aprakstīta latviete Milda, kas, nodūrusi piedzērušu karavīru, nododas pārdomām par latviešu atbildību Krievijas attīstībā pēc revolūcijas. *Visi ir cilvēki, arī krievi*. Milda smagi pārdzīvo, ka latviešu nometnes vadība, varbūt aiz politiskiem iemesliem, neuzņēma leģionārus savā saimē. Par spīti aģitatoru meliem par stāvokli Latvijā, Milda nolemj atgriezties dzimtenē (209-217).

Pēc kara beigām 1945. gadā latvieši Rietumu sabiedroto zonās sāka izdot apkārtrakstu *Trimda un Vēstis*, latviešu organizācija LCK aicināja reģistrēties, tā paša gada 18. novembrī Prof. Edgars Dunsdorfs mudināja, cerībā paceltām galvām, dziedāt *Dievs, svētī Latviju!*, jo *vēstures spriedums par Latviju vēl nav teikts* (202). Man, kas aizbraukšanu no dzimtenes piedzīvoja 10 gadu vecumā, liekas, ka grāmatā pareti parādās gaišāku brīžu pieminēšana un attēlošana. No kuģa Kēnigsbergā, pārvietojoties lopu vāgī un ceļā uz kādu nometni Vācijas austrumdaļā, latviešu vīri braši dziedāja. Sevišķos vācu radiofona raidījumos (*Sondermeldung*) priecēja ziņojumi, kuros nereti tika pieminēti izcilo latviešu karavīru panākumi frontē. Atceros arī Berlīni, kas, par spīti regulāriem gaisa uzbrukumiem, izstaroja kultūru. Cilvēki bija laipni. Pēc uzlidojumiem kaimiņu dzīvoklī bieži atskanēja Šopēna klaviermūzika. Mums piešķirtajā kādā vācu karavīra ģimenes atstātajā dzīvoklī Berlīnes priekšpilsētā Treptovā atradās krievu klasiķu grāmatas vācu tulkojumā. Tas nenozīmē, ka mūsu dzīve bija viegla un privilģēta. Nemazinot sēras par zaudēto dzimteni, bēgļiba gan bērniem, gan pieaugušiem tomēr izraisīja arī negaidītas atklāsmes un veicināja jaunu apvāršņu saskatīšanu.

Atgriežoties pie šodien aktuālā integrācijas procesa starp ārzemju un Latvijas latviešiem, Annas Žīgures grāmata sniedz vērtīgu pieņemumu ceļā uz tautas vienotību, kas arī bijis viens no viņas mērķiem. Apbrīnojams ir pēckara Latvijā dzimušās rakstnieces darbs

savākt un apstrādāt informāciju par viņai svešo īstenību.

Tāpat kā mūsu senči, daudzi no mums tagad dzīvo mainīgā vidē, citā valodā runājošu, neti pret mūsu zemes likteni vienaldzīgu vai pat naidīgu tautu un grupu tuvumā.

Rakstot par vendiem *Akadēmiskās Dzīves* 46. numurā (100. lpp.) Prof. Guntis Zemītis piemin letu karaspēka vienību, kas 13. gs. devusies no Cēsīm uz Rīgu:

*To tiešām te jums sacīt varu,
Ko arī šajā brīdī daru,
Tas letu karogs ir paties*

(*Atskaņu hronika*. Rīga: Zinātne, 1989:9231-9233)

Caur 700 gadiem mūs sasniedz un uzrunā vārdi par letu karoga nesēju, kas liecina par mūsu tautas vēsturi, tās spēku un izturību. Kā literāti, izcilas rakstnieku dzimtas pēcnācēju, neatkarīgās Latvijas vēstnieci Igaunijā un Somijā, liecinātāju par bēgļu skaudro īstenību un mūsu tautas vienotības rosinātāju gribu cildināt Annu Žiguri – vienu no mūsu karoga nozīmīgajām nesējām.

Aina Sikсна

JG līdzstrādniece Aina Sikсна ir psihiātrijs doktore. Dzīvo un strādā Stokholmā, daudz uzturas Latvijā.

Annas Žigures grāmata stāsta par latviešu bēgšanu uz Vāciju 1944. gada vasarā un rudenī, par bēgļu likteņiem Vācijā pašas kara beigās, par izšķirtām ģimenēm, par to, kā izšķirti vienas ģimenes bērni atkal atrod viens otru, arī par tām ģimenēm, kuras vairs neatrod tuviniekus, jo tie gājuši bojā sagrautajās vācu pilsētās. Lasām arī par latviešu leģionāriem „Kurzemes katlā”, kara lazaretē Kurzemē un angļu un franču pēckara gūstā. Uzzinām arī par cilvēkiem, kurus vācieši ar varu saņēma uz ielām, aizveda ar kuģiem kā strādniekus uz Vāciju, ģimenēm nezinot par tuvinieku likteni. Autore parāda, cik grūti latviešim bija izšķirties, vai palikt mājās savā pazīstamā, mīļā vietā un cerēt uz kara un padomju varas pārdzīvošanu, vai doties ceļā uz Kurzemi, vai pat uz svešumu, uz nezināmo, karā sagrauto Vāciju. Šajos stāstos parādās bailes par ģimenēm, rūpes un bažas par katru nākamo stundu un dienu, līdzjūtība pret līdzcilvēku, bet arī rūpes tikai par savu personīgo labumu. Un visiem stāstiem cauri virsma prombraucēju un palicēju šķiršanās sāpes. Šie ir traģiski stāsti.

Grāmata ir hronoloģiski sakārtota, sākot ar 1944. gada pavasari – ar izvilkumiem no tā laika laikrakstiem, bēgļu dienasgrāmatām, vēstulēm un autores pašas stāstījumiem – līdz pat Vācijas sabrukumam, kad lielākā daļa bēgļu tur jau atrod patvērumu. Jāpieņem, ka autores rakstītie stāsti ir tik saistoši, ka gribētos to turpinājumus lasīt garāku noveļu vai pat romānu veidā. Pavadvārdos Žigure paskaidro, ka bēgļu sāgas otrā grāmata būšot *par to gara spēku, kas ļāva latviešiem izdzīvot un izturēt bēgļu nometnēs pēckara Vācijā*.

Veltījumā autore raksta: *Veltīts tiem latviešiem, kas bija spiesti pamest savas mājas, un tiem, kuri palika*. Domāju, ka šīs grāmatas lielākā vērtība būs tiem latviešiem, kuri neizbēga un to pēctečiem, kuri palika un dzīvoja zem padomju varas, jo ir vēl cilvēki Latvijā, kas ļoti maz zina par latviešu bēgšanas iemesliem un savā nezināšanā ir pārliecināti, ka aizbraukšana notikusi, lai uzlabotu ekonomisko stāvokli.

Anna Žigure dzimusi pēckara Latvijā, mācījusies Tartu (agrāk Tērbatas) Universitātē somu-ugru valodas. Atjaunotās Latvijas valdība 1992. gadā izvēlējās viņu par pirmo vēstnieci Somijā. Šo posteni viņa ieņēma līdz 1998. gadam. Somiem Žigure uzraksta grāmatu *Es stāstu par Latviju* (1997), kas tiek pārtulkota un izdota igauņiski (1999) un arī latviski ar nosaukumu *Latvijas zeme un debesis* (2000). Vēlāk lasītāji no autores saņem *Marselīnu* (2008) stāstu par savu vecmāmiņu Elzu Stērsti un lielo, uzņēmīgo Stērstu ģimeni. Tajā pašā gadā seko divi darbi vienā sējumā – *Tomēr tik tuvu un Latvijas zeme un debesis*. Laikrakstos un žurnālos ir publicēti daudzi Annas Žigures raksti. Turklāt bieži viņa tiek aicināta referēt konferencēs un plašos sarīkojumos gan Latvijā, gan arī latviešu centros ārzemēs.

Vēsturnieka Kārļa Kangeras vērtīgais pēcvārds izskaidro Vācijas politiku par Baltijas telpas evakuāciju uz Vāciju 1944. gadā un kā šī politika tika mainīta Sarkanarmijai virzoties arvien dziļāk Latvijā. Kamēr Anna Žigure apraksta latviešu traģisko likteni, bēgot no otrreizējās krievu okupācijas, Kārlis Kangeris ieliek šos stāstījumus tā laika Vācijas austrumu politikas kontekstā.

Astra Roze

Astra Roze ir profesionāla bibliotekāre, tulkotāja un angļu valodas redaktore.

Jānis Karlovs. *Skulpturāls objekts*. Granīts. Mākslinieka darbnīcā Ikšķilē, 2009.

Par tēlnieku skat. 38.-44. lpp.

Ivars Drulle. *Maikla Džeksona nāves mirklis*. Stikla šķiedra, velvets, students. 2009

Par mākslinieku skat. Rutas Čaupovas rakstu 38.-44. lpp.

VISS IR OK

DIVI APSKATI PAR VIENU DZEJGRĀMATU

Jānis Elsbergs. *panti*. Rīga: Neputns, 2008. 104 lpp.

Ja nostādām Andreja Eglīša apokaliptisko *Dievs, Tava zeme deg* blakus Elsberga surdinētajam nosaukumam *panti*, nebūtu pareizi sagaidīt līdzīgas iezīmes. Kā nekā, laika atstarpe ir apmēram pusgadsimts – viens no smagākajiem momentiem kā mūsu „Dievzemītes,” tā arī latviešu tautas un varbūt arī visas cilvēces vēsturē. Salīdzinot ar Eglīša pravietisko biedinājumu visai latviešu tautai, kam *Doppelgänger* neatrast, Elsberga tik pazemīgi nosauktais piektais dzejas sējums ir pavisam citā noskaņā. Arī, protams, domāts citam dzejas cienītāju pulkam, un droši vien ne jau masām.

Elsberga dzimta ir pulcējusi izcilus priekšgājējus, tostarp Jāņa māti, Vizmu Belševicu, kas ierakstās Trešās Atmodas laika pašā priekšplānā. Tad vēl brālis, Klāvs Elsbergs, kura nāve vēl vienmēr izsauc aizdomas par tās īstajiem apstākļiem laikos, apzīmētos par okupācijas gadiem. Autors min, ka uzdūries uz visu brāļa devumu vienā *datora failā* (37. lpp). Pēc vārdā norādīts, ka *panti* nav sakārtoti hronoloģiskā secībā – lasītājs tur atradīs gan jaunradītus, gan jau iepriekš publicētus dzejoļus. *Tie ir dzejoļi, kas šodien šķietas dzeja esam, tādi ar kuriem viņš joprojām spēj profesionāli, estētiski un cilvēcisķi sadzīvot* (..) *Nemiet par labu* – tā autors nobeidz savu īsautobiogrāfiju.

Kamēr Andreja Eglīša dzeja ierakstās tautas likteņstāstos, Elsbergs mīt mazāk varonīgos laikos, kas, protams, nenozīmē, ka viņa devums ir mazāk cienīgs saukties par dzeju. Ielikt *pantus* kaut kādā simetriskā laika ielīgā būtu Prokrusta veikums, uzspiežot tiem virzību un vienveidību, kādas tur nav. Visizcilāk jau pašā sākumā parādās dzejnieka vienpatība, viņa atstatums no pūļa, kad viņš vēro „klusu vīru”, *kas no rīta agri ceļas* (..) *ieliek protēzi un kāšē klusais vīrs / pasmeļ ūdeni griež maizi klusais vīrs / tā lūk brokastu vienādiņ klusais vīrs* (14). Pa laikam pavīd tāda kā tuvība ar nekad vārdā nenosaukto, šķietami tuvo personu, kuras netiešais siluets liek lasītājam pašam piedot dzīvību un tuvumu. *Es neesmu vajadzīgs / un tomēr es tevi mīlu*.

Blakus šai klusai tuvībai visai ironiski un pat zobgalīgi ieskanas latviešu rakstniecībā tik

neizbēgamais temats par dabas tuvumu: *Aizgāju es pie dabas krūts / tā bija sasalusī un cieta* (..) / *sacišu svinīgu runu par to kā man sirds ir pilna ar vienkārši prieku par dzīvi*, bet tad pēkšņi uzrodas kāds Melns čuguna virsniēks, *kas negribot izgrūda: 'brīvi' un es beidzot varēju iet*. (..) *Un ceru ka daba man piedos pastaigu viņai pa krūtīm* (26). Melnais čuguna virsniēks, kas gan nav svešs tēls mūsu rakstniecībā, izsauc dažādas asociācijas, paliek kā „ēsmā” lasītāja izdomai. Un tad, šķiet, visai dzēlīgi dzejnieks aizsāk refrēnu: *Aizbērsim Daugavu ciet* – it kā pietaktu daudzīnāt latviešu likteņupi.

Kaut Elsbergs ir visai atturīgs no iemaisīšanās šodienas politiskos sajukumos, reizēm liekas, ka dzejnieku māc šaubas, vai šāda atturēšanās no brālības ar pūli ir dzejnieka sūtība. *Eju pa ielu un brīnos, / kāpēc nav redzamas manas pēdas* (..) / *Bail neieraudzīt pat ēnu / 'Vai tu esi dzīvs?'* / *Man pēkšņi prasa kāds piedzēries kungs. / Jā, jā, es steigdzīgi saku. / Jā, jā, es ļoti / steigdzīgi / saku* (40). Bet aizmirst pagātnes rēgus nav dots apzinīgam dzejniekam Dievzemītē. Dzejoļi „Lieldienu pastaiga 2000”, jūsmodams par svaiga zaļuma pietvikušo pavasara gaisu, dzejnieks pēkšņi uzduras piemiņas plāksnei, kas uzstādīta Biķernieku mežā fašistu zvērīgi nogalināto *miermīlīgo iedzīvotāju* godināšanai...

Dzejniekam pa laikam it kā uznāk kārdinājums pamest savu iemīloto vietu pie loga, no kura var ērti vērot pasauli un piebiedroties pūlim un, gandrīz kā franču romantiķiem, zvērīgi debatēt, vai dzejniekam ir tiesības un pienākums pamest tīro, sterilo zilonkaula torņi, kur vienatnē iespējams radīt to labāko. Šīs debātes jau neaprimis. *Ergo*, viss laikam ir OK.

Juris Silēniēks

Juris Silēniēks ir emeritēts literatūras profesors un JG redakcijas loceklis.

Pirmajā brīdī šķiet, ka Jānis Elsbergs grāmatā *panti* ir viltīgi paņēmis labāko no saviem trim iepriekšējiem krājumiem un salicis kopā ar gudri atlasītiem jauniem dzejoļiem. Lai arī pats autors intervijā portālam *1/4 Satori* („Dzejnieka dzīvē ir laimīgi gadījumi”, 2009.14.X) apgalvo, ka gluži vienkārši papildinājis jaunus dzejoļus ar vecajiem, tomēr, lasot krājumu, top skaidrs, ka *panti* nav

vis tikai izlase plus jaunie, bet gan pārdomāts veselums. Manuprāt, pēc sava uzstādījuma *panti* ir grāmata par to, kā pamazām tiek nomesta smaga nasta.

Kas tad ir šī nasta? Laikam jau visvairāk tā ir sāpe par pagātņi. Iespējams, pārāk daudz zinu par autora personību, taču mūsu šaurajā vidē nemaz nav iespējams iztikt bez šādas zināšanas. Ja mēs iedomājamies nez no kurienes nokritušu lasītāju, kas latviešu valodā jūtas tik komfortabli, lai lasītu dzeju, bet nav informēts par vēsturisko fonu – tāds daudzviet nemaz nesaprastu, par ko ir runa (par spīti autora rūpīgajiem skaidrojumiem dažu dzejoļu ietvaros). Tātad, pieņemam, ka visi zina arī to, kas ir Vizma Belševica un Klāvs Elsbergs, un ka viņi bija Jāņa māte un brālis.

Es ilgi domāju, vai vispār par to runāt. Protams, izlasot pieziņas par tikko publicēto Jāņa Elsberga krājumu pirmos spontānos komentārus, kas apcer – salīdzināt Jāni ar Klāvu vai ne, nedaudz nolaižas rokas. Lai arī mazas tautas valodā rakstīts dzejolis allaž tā vai citādi saistās ar konkrētu laiku, vietu un cilvēku grupu, tomēr, vai lasot dzeju, būtu jādomā gluži tikai par autora uzvārdu? Lai kāda būtu personības vēsture, ģeogrāfija, ciltsraksti, kaut kur apziņā tomēr pastāv tukšā baltā telpa, kurā nav apstākļu un indivīds vienkārši ir unikāls. Ticu, ka dzejniekam ir iespējams būt sev pašam, abstrahējoties no uzvārda un vienlaikus gudri izmantojot savu intelektuālo mantojumu. Jānis Elsbergs taču patiesībā tiek ar to galā, vai ne?

No otras puses – Jāņa dzejā klaji redzams, ka liriskajam es, kurš šajā plāksnē nevar būt nodalīts no reālā autora, minētās ģimenes saites arvien ir bijušas svarīgas. Tās ir ļoti būtiska daļa tieši no *viņa paša*. Tas ietver arī iespējamās salīdzināšanas apzināšanos (par to liecina arī kādreizējā pseidonīma „Jānis Ramba” pieņemšana un atmešana), taču daudz būtiskākas Jāņa dzejā jaušas sāpes par pagātnes traģismu — ne vien savā ģimenē, bet arī plašāk, tautas vēsturē. Daugava, Rīdzene, Lielie kapi un ebreju kapi Biķerniekos, daudz nāves un konkrētu mirušo cilvēku, kas tā vai citādi bijuši autoram svarīgi, un es *nezīnu, ko mans vectēvs darīja kara laikā* (76. lpp.). Ir arī daudzi dzejoļi, kur tas viss netiek pieminēts tiešā veidā, tomēr

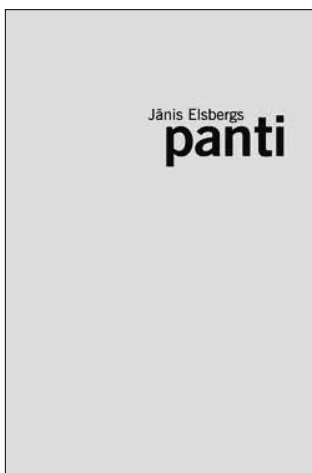
jūtams, ka plosa vai spiež (25, 36, 40, 42, 43, 73). Pat mīlas lirika nāk no smagas sirds. Otra daļa nastas, nē, šeit pareizāk būtu teikt – bagāžas, ir ellīgs darbs. Vismaz gadus 20, patapinot Klāva Elsberga vārdkopu, *ģimīs spīd zaļā un pelēkā (Velci, tēti. 1989:105)*, ne vien darinot savus, bet arī tulkojot, atdzejojot, rediģējot citu vārdus. Neapšaubāmi, tas dod milzu profesionalitāti. Jānis spītīgi mēro ceļu no ģimenē uzsūktām prasmēm uz indivīda patību jau piesauktajā tukšajā telpā.

Liela daļa dzejoļu šķiet vaiga sviedros tēsti no grūti apstrādājama materiāla, iegūstot paskarbu, dažviet mazliet lempīgu un vienlaikus jūtīgu, precīzu rezultātu. Varbūt dažkārt pat pārāk precīzu – vietām gribētos, lai lasītājam vajrāk tiktu atstāts, ko nojaust. Šķiet, Jānis negrib nekādus pārpratumus. Viņš mēdz rūpīgi izskaidrot dzejoļa situāciju.

Sekojo *pantu* attīstībai, varam vērot, kā profesionāli noapaļoti, tīri, bieži vien pat lakoniski darbi ar attālinātu lirisko es (7, 9-12, 19, 25, 33-36, 47) pamazām pārvēršas neatkarjami personiskos, temperamentīgos nogruvumos („Rīta kafija”, 84; „Daugavas bulvāris”, 87), niansētās etīdēs („Pēcpusdienā”, 67) vai svaigās skicēs (piemēram, dažos no „Vingrināju miem”, kas sākas 78.lpp.).

Ir arī dzejoļi, kuros autora klātbūtne jūtama nepastarpināti. Arī lasītājs ir laipni aicināts piedalīties, kad Jānis iet pastaigāties pa mežu vai skatās pa logu, domā un rada dzejoļus. Šad un tad kā pavediens kopējā ornamentā ieaužas autora piezīmes par paralēlo dzejas radīšanas procesu viņa galvā, un vietām man tas šķiet bīstami (piemēram, 51.lpp. augšējās 5 rindas draud sabojāt citādi tik jauko dzejoli „Skvērs”, savukārt rindas *atskaņas pēc Andri Šķēli* (94) un *nezināju, ka šajā gabalā būs tik daudz par bailēm* (97) šķiet mazliet neiederīgas lieliskajā „*Tong-len*”), taču šai ziņā mēs neviens nesam bez grēka.

Visskaidrāk vēlme nomest iepriekš minēto smagumu iezīmējas 18.lpp. (*nāve man piegriezusies*) un 26.lpp. (*melns čuguna virsnieks / negribot izgrūda „brīvi”/ un es beidzot varēju iet un man vairs nav grūti*), arī 42.lpp. tiek noņemts ledus vāks un beigās pateikts: *pasaulē mūzikā manī / dzidras*

gaismas un lēnprātīgu domu — / par maz. Savukārt tādos maigos dzejoļos kā „Skvērs” (50), „Ledus, sniegs un es” (54), „Sajūtas” (58), „mierīgs es esmu. tikai” (66) vai dinamiskajā „Sasilšana” (63) parādās jaunas notis, skumjas šķiet gaišākas. Laikam ir palīdzējusi „Tong-len”.

Jā, pēdējais dzejolis „Tong-len” nāk kā krājuma kulminācija. Lieliska ideja un kompozīcijas struktūra, atbrūņojoša atklātība – dzejolis patiesi sajūtam kā elpošana gandrīz vai fiziski. Vienīgi, lai arī pēc koncepcijas dzejolis ir *nemetaforisks*, lai arī man pašai piemīt pat pastiprināta interese par personisko pusi, vietumis tomēr dzejojums man liekas par tiešu un gribas šo to aizplīvurot ar tēlu. Taču autors prasīgi pamanās noturēt šo *grēksūdzes* dzejoli gaumes robežās. Jānis var tādu atļauties.

Rezumējot — krājums ir gatavs, pēc kompozīcijas vienots, tam ir skaidrs uzstādījums un profesionāls risinājums. Tas ir gan pārsteidzošs, domājot par Jāni, gan arī jūtami atšķiras no pārējiem mūsdienu latviski rakstotajiem autoriem. Ko vēl var vēlēt?

Nevaru definēt, kā tieši man *pantos* pietrūkst. Kā lai nosaucu skanējuma burvību – varbūt līdzīgu, kā senajā „Dziesmiņā par kluso vīru”? Kas ir tā netveramā substance, kas liktu dzejoļiem mani vēl vairāk pulsēt un atbalsoties (ko cerīgi sola krājuma nosaukums)? Laikam jau šī rindkopa vēsta vairāk par mani pašu kā subjektīvu lasītāju. Nevaru taču pārmest Jānim to, ka mums dažā ziņā acīmredzot ir atšķirīgas frekvences. Varbūt man kārojas vairāk dzejas maģijas, bet vai gan labai dzejai obligāti jāvērpjas buramvārdos? Varbūt es alkstu šķietami viegla vijuma – taču labai dzejai nav noteikti jābūt gaisīgai (tad tā savukārt riskē būt tukša). Un tieši uz atraisīšanos jau arī autors tiecas, tas skaidri parādās tieši *pantos* kā vienotā krājumā.

Pēc kārtas izlasot visus iepriekšējos trīs krājumus un *pantu* jaunākos dzejoļus, redz vienkārši dzejnieka profesionālo attīstību. Bet, ja lasa *pantus* kā atsevišķu grāmatu, tad sajūt liriskā es dziedinošo ceļu uz vieglāku elpu. Par ko man ir liels prieks.

Anna Auziņa

Rīdziniece Anna Auziņa no Rozentāla Mākslas vidusskolas dodas uz Mākslas akadēmiju, kur kļūst par maģistri. Viņas kontā ir vairākas personālizstādes un dzejkrājumi *Atšķirtie dārzeņi* (1995; Klāva Elsberga prēmija) un *Slēpotāji bučoņas sniegā* (2001; Preses Nama godalga). JG182(1991) ievietota Annas Auziņas dzejoļu izlase. Šis raksts pārņemts no 1/4 satori.

VAI NAV PĀRĀK DAUDZ NOŠŪ, MOCART?

Tilti I. Latviešu mītnes zemju prozas antoloģija. Vairas Viķes-Freibergas ievadvārdi. Projekta „Tilti” vadītāja Margita Gailītis. Rīgā: Mansards, 2009. 641 lpp.

Šī masīvā sējuma redakcijas padomes komitejā dalību ņēmuši Lalita Muižniece, Valters Nollendorfs, Astrīde Ivaska, Ingrīda Bulmane, Nora Ikstena, Laima Muktupāvela un vēl citi, apzīmogoti ar ievērojamu izcilību savos darbības laukos. Smagam sējumam ir smagi cēļi. Gribētos teikt, ka labākus par pieminētajiem ar uguni nesameklēt. Sējumu ievada Vairas Viķes-Freibergas priekšvārdi, kam seko Viestura Vecgrāvis saturīgais pārskats par latviešu mītnes zemju prozu. Antoloģijā pārstāvēti 39 autori alfabētiskā kārtībā no Ernesta Aistara līdz Teodoram Zeltiņam. Viesturs Vecgrāvis pārskatu iesāk ar Olafa Stumbra vārdiem: *no visām debesu pusēm man atsauktos latviešu mēlē.* Un tik tiešām antoloģijā citētie autori ir dzīvojuši gandrīz visos kontinentos un dažādās, no „Dievzemītes” skatoties, eksotiskās zemēs. Lai sakārtotu izvēlētos autorus, redaktori ir pieņēmuši neitrālo, *ergo*, ne visai izteiksmīgo alfabētisko kārtību, jo laikam jebkurš cits sakārtojums, piemēram, ģeogrāfiskais vai hronoloģiskais, nebūtu tik piemērots. Kārlis Skalbe ir blakus Dzintaram Sodumam, Pelēcis un Raudive seko cieši viens otram bez atelpas, pieņemot, ka lasītājs priecāsies par kontrastiem ar pateicību, varbūt arī izbrīnu. Ja ģeogrāfiskā izkliede ir nozīmīga, Valdemārs Kroders no Pakistānas un Zenta Mauriņa no Šveices var sadoties rokās kā rakstnieki, kuri kopj savu atstatību no pūļa. Anšlavs Eglītis un Jānis Turbads neslēpj savu tieksmi izpatikt tādām lasītājam, kam pārlika izsmalcinātība nav pa prātam. Andrejs Irbe un Juris Rozītis atsakās no latviešiem tik pazīstamā un ierastā tā saucamā psiholoģiskā reālisma un savos stāstījumos pieņemas ainas, kas neiederas ikdienas lietišķajā pārdzīvojumā. Bet ir arī tradicionālie zemes un tautas mīlētāji un kopēji, tie, kuri, kā Andrejs Upīts reiz teicis, ir nolādēti mīlēt savu tautu. Jānis Jaunsudrabiņš savā patriotiskajā patosā kontrastē ar Gunara Janovska „badināžu,” kas atraisās starp autoru un pusaudzēm vilcienā, braucot no Londonas. Valdemārs Kārklīņš ar neslēptu nicību apraksta savas mītnes zemes labklājībā un pašapmierinātībā iegrimušos švābus, viņu liekulību un gara nabadzību.

Kā varētu sagaidīt, reģistri mainās, kad mītnes zeme ir izsūtījums, it izteikti Sibīrija, kas ar savas dabas krāšņumu piesaista izsūtīto dziļas izjūtas. Cīnoties ar necilvēcīgajiem apstākļiem aukstumā un pusbadā, kas pārņem miesu un prātu, un draud nokaut vispēdējās cilvēcības atliekas, „jaunsibīrieši” it bieži saglabā izcilu godprātību. Taču šai necilvēcībā, kad *homo homini lupus est* (cerams, vilki piedos šādu nepamatotu un aizspriedumainu apvainojumu viņu sugai) parādās starp izsūtītajiem, kā arī viņu sargiem un priekšniekiem, ir arī izņēmumi. Blakus cūcību un nelietību atskaitei iezogas pa komiskai ainai, ko, piemēram, spēj visai izteiksmīgi notēlot Aleksandrs Pelēcis savos stāstījumos. Tā saucamie „teiksmainie DP laiki”, kā mūsu teātra korifejam Viktoram Hausmanim tos tik apzīmēt, ir maz pārstāvēti šajā sējumā. Būtu atzīmējams, ka viens „aizmirstais” ir Ģirts Sainais, Vircburgas teātra rošīgākais darbonis, kā arī iezīmīgā romāna *Skrandas vējā* autors.

Sējums liek lasītājam pievērst uzmanību mūsu daiļliteratūras metamorfozēm gadsimtu maiņās (ko gan šis izdevums neizceļ, taču liek nojaust), kad pie vārda nāk tā paauze, kura vairs negrib sekot labi iemītām rakstniecības tradīciju tekām. Šīs metamorfozes kļūst neapspiežamas ar jaunākiem literāriem „druviniekiem,” kuru vidū ir Ruņģis, Rozītis, Sodums, Šķipsna, Turbads un vēl citi mazāk izteikti „svētbilžu grāvēji”, piemēram, *Absurdā* teātra un *Nouveau roman* autori. Šie pa brīžam daudzīnātie iestrāvojumi neizsauca mūsu rakstniecībā izteiktus sekotājus, taču viņi nepalika neievēroti.

Jāpabrīnās par sējuma masīvu. Vai tiešām 641 lappuse bija vajadzīga, lai liecinātu par latviešu mītnes zemju prozas plašumu un kvalitāti? Šeit un arī citur ir norādīts, ka daudzi izcili rakstnieki nav pieminēti, bet starp iekļautajiem ir vairāki, kas šādu atziņu nez vai ir pelnījuši. Taču tā jau laikam ir gaumes lieta, par ko, kā Voltērs it sparīgi noteica, nedrīkstot strīdēties. Varētu tik piebilst, ka masīvie sējumi – un šis nav ne pirmais, nedz arī pēdējais – pieprasīs citus apsvērumus grāmatu plauktu būvē gan mājās, gan arī bibliotēkās. □

Tilti II. Latviešu mītnes zemju dzejas antoloģija. Ievadvārdi Vaira Viķe-Freiberga. Sakārtojuši Margita Gailītis un Viesturs Vecgrāvis. Rīgā: Mansards, 2009. 608 lpp.

Uz šī iespaidīgā sējuma aizmugures vāka lasām Latvijas kritiķu un literatūrzinātņu korifejas (ja tāds apzīmējums būtu pareizs un pieņemams) Janīnas Kursītes norādījumu lasītājam: *Izlasot šo grāmatu, jebkurš no jums var vēlēties (kā tautas teiciens atgādina, kad pirmo reizi iet pa jaunu tiltu) un – piepildīsies. Vienīgais noteikums – jāizlasa no A līdz Z ... no ... Zintas Aistaras līdz ... Aina Zemdegai.* Tas nozīmētu – visas piebriedušā sējuma 608

lappuses. Dzeja parasti nepadodas ātrlasīšanai, un kritiķis Janīnas Kursītes uzdevums nez vai būs pat rūdītiem dzejas mīļotājiem pa spēkam. Nāk prātā kāds leģendārs stāstiņš par Mocartu, savā laikā Zalcburgas arhibīskapa galma mūziķi. Kad garīdznieks reiz aizrādījis Mocartam, ka viņa mūzikā ir pārāk daudz nošu, *Wunderkind* esot atteicis: *Nē, Jūsu Augstdzimtība, taisni tik daudz, cik nepieciešams.* Ja izdevēju un redaktoru nodoms ir bijis šo sējumu ieteikt lietošanai skolu programmās, vietā būtu jautājums: *vai tik daudz tomēr nav par daudz, Mozart?*

Sējuma alfabētiskais sakārtojums ir izdevīgs un neaizskarams, jo šāda secība ir neitrāla un nevainojama, nenododot izdevēju vai redaktoru iedomātās kvalitatīvās priekšrocības. Vaira Viķe-Freiberga savos ievadvārdos izceļ dzejnieku pienesumu latviešu literatūrai ar *specifisko tematiku un dinamisko spriedzi starp diviem iespaidu pretpoliem: no vienas puses tādu kā iekonservētu Latvijas neatkarības pirmā posma latviskumu, no otras – iespaidu no saskarsmes ar Rietumu pasaules literatūrā aktuālām strāvām* (5). Nenoliedzami, tilti ir ceļami starp „šeit” un „tur”, bet varbūt vēl vairāk starp „toreiz” un „tagad”. Sākuma gados daudzu „ārlatviešu” (kas ir varbūt mazāk izteiksmīgs apzīmējums nekā trimda, taču pietiekami ietilpīgs) literatūras tematiskais degpunkts, kas, šķiet, šodien ir nozudis no priekšplāna diskusijām un zaudējis savu asumu, ir asimilācija. Par to dzejnieki un viņu kritiķi pa laikam mēdza ieslēgties sirdīgās debatēs gan rakstos, gan runās pirmajos gados pēc DP nometņu atstāšanas Vācijā, kas daudziem bija pagaidu mītnes zeme.

Labā daļa no antoloģijā iespiestajiem dzejoļiem sasaucas ar Andreja Egliša apokaliptisko saucienu uz debesīm: *Dievs, Tava zeme deg!* Dažādi modulēts šis *cri de coeur* atbalsojas daudz dzejnieku vārmās, īpaši izteikti vecākās trimdas paaudzes žēlabās par latviešu tautai nodarīto pārestību. Pēteris Ērmanis kļūst visai patriotisks un aktuāls savā dzejoļī „Tautas likteņi”: *Lāsts jānes latviešiem. Cieš daļa jūgā smagā. Klīst citi svešumā (...) sirds spītā sauc: Vēl celsim / mēs dzīvi sagrauto, mēs zelsim, zelsim, zelsim!* (124). Elza Kezberē nav mazāk aizrauta patriotiskā patosā: *Latvija, šī tava diena! ... / latvju zeme, latvju gars!* (303).

Dzimtenes zaudēšana bija traumatiska un, protams, rezonē gandrīz viscaur latviešu vārmās. Taču ir arī izņēmumi, it sevišķi attālinoties laikā un telpā no Eiropas kataklizmām. Tādu ir padaudz un dažādi, piemēram, Juris Kronbergs – dzimis Stokholmā, daudz publicējies, vismaz divvalodnieks, godalgots, braucā pa pasauli, uzsūkdams un baudīdams dažādas kultūras – varētu būt mūsu *enfant terrible*, deklarējot it nonšalanti un bez izteiktas nožēlas vai vainas apziņas: *Ar latvietību nenodarbojos* (289). Citviet Pāvils Johansons savā nepiederībā jūtas privilēģēts, atraudamies no patriotiskās ielēgtības: *mūsu šodienas gul kā laipa / starp divām ellēm*

– / *abās pusēs laizām / asimilācijas saldo medu* (194). Astrīdes Ivaskas dzīves biedrs, igauņu dzejnieks un kultūras vēstnieks Ivars Ivask, Latvijā audzis un skolots, rapsodiski gaviļē: *...beidzies karš. / Bez dzimtenes tu apkārt klīsti, tik rietumos stāv pasaule vēl vaļā* (skat. Astrīde Ivaska. *Dzeja un atdzeja*: 400). Gunars Saliņš apmežo Ņujorku par godu Dzintara Soduma atbraukšanai no Zviedrijas uz ASV. Dzejnieka paša viesošānās Rīgā ir izteikta drūmos toņos, taču ar apziņu, ka viņa sūtība nav beigusies: *Pa Rīgas ielām skrien suns, / krieviski riedams – / bet Tev tur vēl dziedams, / Tev tur vēl šis tas / latviski dziedams* (450).

Daudz kas paliek no antoloģijā iespiestā neapminēts, taču to ietvert vispārīnājumos būtu grūti un nelietderīgi, jo apskatāmais ir daudzšķautņains un niansēts. Atliek tikai atsaukties uz profesores Kursītes mudinājumu lasīt un nākt pie pašatklāsmes, kas droši vien ir vienīgais pieņemamais veids, kā tuvtoties dzejai.

Juris Silenieks

ZENTA MAURIŅA UNGĀRISKI

Rietumungārijas pilsētā Sombathejā izdots rakstnieces, filozofes un kultūras darbinieces Zentas Mauriņas (1897-1978) eseju krājums ungāru un paralēli latviešu valodā *Zenta Mauriņa élete és esszéi / Zenta Mauriņa – viņas dzīve un esejas*. Tas izdots grāmatu sērijā *Folia Baltica*, kuras izveidotājs ir somugru valodu profesors Jānošs Pustai (Puztay János). Darba ievadā Rietumungārijas U. (NYME SEK) latviešu valodas lektors (šo rindiņu rakstītājas) apjomīgs vēstījums par autores dzīvi un daiļradi, kā arī bibliogrāfiskie dati. Tulkotāji – NYME SEK Filoloģijas fakultātes Urālistikas katedras un Budapeštas Etveša Lorānda (ELTE) Universitātes Austrumslāvu un baltu filoloģijas nodaļas studenti kopā ar lektori – esejas jaunajam krājumam izvēlējušies no trim Mauriņas latviski izdotajām grāmatām: *ledriktēties ir skaisti* (Astras apgāds, 1958), *Apnicība un steiga* (Grāmatu Draugs, 1962) un *Dzīves jēgu meklējot* (Grāmatu Draugs, 1973). NYME SEK Filoloģijas fakultātes Urālistikas katedra, kas ir eseju krājuma izdevējs, cieši sadarbojas un konsultējas ar Mauriņas latviešu valodā atstātā literārā mantojuma pārvaldītāju, Zviedrijā dzīvojošo tautieti un atmiņu grāmatas par Zentu Mauriņu autori Ireni Mellis. Tieši viņa veselus 32 gadus bija rakstnieces palīdzē un sekretāre.

Zentas Mauriņas grāmatas tulkotas vācu, angļu, krievu, zviedru, somu, dāņu, itāļu, nīderlandiešu, pat japāņu un tagad arī ungāru valodā. Jāpiebilst, ka pirms gada Latvijas Republikas proklamēšanas 90. gadskārtā Rietumungārijas U. mācībspēki atdzejoja un izdeva Latvijas Rakstnieku savienības biedra, Liepājas dzejnieka un publicista Modra Zihmaņa bilingvālu lirikas krājumu *Vēstules Margriētiņai / Levelek Margariétához* (skat. JG257:49).

Lāsma Ģibiete

Lāsma Ģibiete ir Rietumungārijas U. Filoloģijas fakultātes (NYME SEK, Interkulturālais Tanumányok Interzete) Urālistikas katedras (Uralisztika Tanszek) lektore. Publikācijas *Karogā*, ¼ satori, Liepājas Radošo literātu apvienības žurnālā *Helikons* u.c.

PAR TRĪS LAIKA NOGRIEŽNIEM

Modris Zihmanis. *Bandu bērns*. Liepāja: LiePA, 2008. 276 lpp.

Lai gan lielākajai latviešu lasītāju daļai Rakstnieku Savienības Liepājas nodaļas biedrs, literāts Modris Zihmanis vairāk zināms kā dzejnieks, kura jaunākais liriskas krājums izdots pat ungāru valodā, nedrīkst nepamanīt šī autora veikumu arī prozas lauciņā. *Jensenu pils noslēpums*, *Nemesīdas gūstā* un tagad romāns ar nedaudz autobiogrāfisku ievirzi *Bandu bērns*. Domāju, nebūs pārspilēts apgalvojums, ka gandrīz visiem šī literāta prozas darbiem ir viena kopēja iezīme – Zihmanis daudz vēstī par laiku, par ko lielākā daļa no mums, lasītājiem, zina pavisam minimāli – tikai no vēstures grāmatām vai vecu cilvēku atmiņu stāstiem.

Aplūkojamajā romānā varētu izdalīt pat trīs laikus jeb laika nogriežņus – Latvijas pirmās brīvvalsts laiks, kara laiks, kad nežēlīgais dievs Aress alkst nevainīgu vīru asiņu, sieviešu un bērnu ciešanu, un okupācijas laiks pēc kara.

Latvijas pirmās brīvvalsts laiks ar prezidentu Kārli Ulmani – laiks, kad jauns bija ne tikai pats autors, bet arī Latvijas Valsts, laiks, pirms mūsu dzimteni piemeklēja viena traģēdija pēc otras. Romāna iesākumā vēstīts par Latviju kā brīvu, demokrātisku un tīru valsti. Ir tik patīkami šīs lappuses lasīt, dažbrīd gluži kā narkomānam acu priekšā pavīd ainas iz tās mierīgās un nodrošinātās dzīves valstī, kur savu vietu var atrast ikkatrs tās pilsonis, jo visi cilvēki valstij svarīgi un viņu darbs nepieciešams, bet kas mūsdienu realitātē diemžēl ir pilnīgi otrādi. Var jau būt, ka dzīve bērna acīm šķiet daudz brīnīšķīgāka (romāna galvenais varonis ir maza bērns), vienkāršāka jau nu noteikti. Lasot šīs lappuses, ieteicams pārlasīt arī žurnālistes Līvijas Leines interviju ar Zihmani „Laika un karu dzirnavas maļ. Kur palikt cilvēcībai?” (*Kurzemes Vārds*, 2006.8.V), lai sataustītu, cik daudz romānā autors ielicis paša pārdzīvoto, cik tajā autobiogrāfiska materiāla un cik daudz rakstnieka fantāzijas. Noslēdzot šo posmu, autors pievērsies tādai nozīmīgai, bet gandrīz vai aizmirstai vēstures epizodei kā vācbaltiešu repatriācija uz Vāciju pēc Hitlera aicinājuma 1939. gadā.

Epizode darbā nozīmīga – tā sašķel vācbaltieša Kurta Kroitera un viņa sievas Agneses ģimeni un ļoti tieši ietekmē arī Agneses dēlena, romāna galvenā varoņa Dagna likteni. No oficiāliem vēstures dokumentiem zinot, ka vācbaltieši Latviju (arī Igauniju) uzskatīja par savu dzimteni, ka, mācīdamies skolā, no rītiem dziedājuši „Dievs, svētī Latviju!”, var iztēloties, cik Kurtam Kroiteram un neskaitāmi daudz citiem repatriantiem šāds lēmums bija grūts un pati aizbraukšana, kas romāna varoņa gadījumā nozīmēja arī šķiršanos no dzīvesbiedres, traģiska.

Nākamais laika nogrieznis ir asiņainie II Pasaules kara gadi. Te romāna darbība tiek sašķelta divās plāksnēs – Agneses un viņas ģimenes

it kā mierīgā dzīve (salīdzinot ar fronti) Latvijā un norises kara laikā, kur Kurts strādā hospitālī par ķirurgu, viņa traģiskā bojāeja. Ipaši interesantas šīs lappuses varētu šķīst liepājniekiem, jo autors attēlojis tā laika Liepāju, ieskaitot līdz smieklīgām nianšēm krievu okupācijas sākumu, piemēram, kā svešautieši iepērkas veikalā, ko tagad zinām kā „Kurzemi”, kā „pucejas” militārpersonas un ne tikai viņu madāmas. Un pēdējais romānā tēlotais laika nogrieznis jeb posms ir jau pēckara Latvija, tā tad pagājušā gadsimta 40. gadu vidus. Te ieskanas par politiskiem motīviem sodīto cilvēku traģika – kara laikā neesi bijis „pareizajā” pusē, tā tad, ja neesi bijis ar mums, esi pret mums. Politieslodzītājiem nav pat aploksnas, kur ielikt vēstuli, kas domāta sūtīšanai mājīniekiem. Savukārt, mājīnieki var tikai divreiz gadā sūtīt paciņas uz nekurienu un zīlēt, vai piederīgais vēl šai saulē, vai arī pie Svētā Pētera. Šķiet, šai romāna daļā autobiogrāfiska ievirze jūtama visvairāk. Mazliet nepārlicina nu jau desmit gadus vecā Dagna patstāvība un pat drosme, risinot dažādas problēmsituācijas. Protams, lasītāju varētu ieintriģēt puīša bēgšana no mājām, slēpšanās no audzumaķes un viņas jaunā vīra. Taču dažkārt rodas šaubas, vai tiešām mazam bērnam var būt tik liela dūša.

Romāna darbība noslēdzas ar cerības stariņu un tikšanās prieku pēc ilgiem piespiedu atšķirtības gadiem. Šķiet, viss būs labi, kaut arī Latvija ir okupēta un brīvu izpaušmju te nebūs vēl ilgus gadu desmitus.

Lāsma Ģibiete

Modris Zihmanis

PAR AGLONU ANĢĻU VALODĀ

Leonhards Latkovskis. *Aglona: A History of the Church and the Monastery*. Rēzekne: Publishing House of the Latgalian Culture Center, 2009. 144 lpp.

Autors ir pazīstamā latgaliešu zinātnieka Leonarda Latkovska senjora (1905-1991) dēls, audzis akadēmiskā vidē – tēvs lasīja lekcijas Bellarmines koledžas (Kentakijas pavalstī) svešvalodu katedrā 25 gadus, mācot grieķu, latīņu, ebreju, franču, spāņu, vācu, krievu, itāļu un poļu valodu (!). Prof. Latkovskis savas akadēmiskās gaitas uzsāka Varakļānu ģimnāzijā, kam sekoja iestāšanās Latvijas Universitātes filologos (1926), līdzās studijām strādāja par skolotāju Pļaviņu ģimnāzijā, bet 1933. gadā sāka mācīt Agļūnas klasiskajā ģimnāzijā, ko vadīja Aloizs Broks, latgaļu zinātnieks un patriots, kura dzīvi un darbu Latkovskis senj. apcerējis monogrāfijā *Direktors Dr. A. Broks* (1954). Gribu piebilst, ka jaunās akadēmiķu paaudzes vairākums mūsdienu ASV ir sterīli speciālisti, kas pārzina šauru un ierobežotu specialitāti.

Latkovskis juniors apraksta 1699. gadā būvēto un gadu simteni vēlāk pilnīgi pārbūvēto Aglonu kā visslavenāko svētvieta Latvijā, lai gan Doma katedrāle Rīgas centrā ir stāvējusi daudz ilgāk – kopš bīskaps Alberts to uzcēla 1215. gadā. Aplūkojamās grāmatas vāku rotā skaists divtorņu baznīcas attēls. Jelgavnieka Oskara Felsko reproducētā 19. gs. glezna sākotnēji iespiesta pāvestam Leo XIII dāvinātajā (1888) barona fon Manteifeļa albumā *Terra Mariana*. Baznīcas vēsture ir cieši saistīta ar dominikāņu ordeni, kura klosteris bija novietots blakus baznīcai. Lai gan tur dzīvojošie poļu un lietuviešu priesteri tikai mazliet bija iemācījušies vietējo valodu, tautā šie „baltie tēvi” bija iemīļoti. Ne par velti Ontons Rupaiņš (Antons Rupainis) savam vēsturiskajam romānam divās grāmatās deva nosaukumu *Baltie tēvi* (1963-64).

Vārds *Aglyuna* it kā cēlies no vietējā Agles (egles) ezera, varbūt arī no biezā egļu meža, kur baznīcu uzcēla. Autora uzskatā vārds *egle* esot lietots *Low Latvian* t.i., „zemā latviešu valodā”. Tas nozīmē, ka latgaļu valodu/dialektu būtu jāsauc par *High Latvian* jeb “augsto latviešu valodu”. Citi zinīgi valodnieki gan apšaubā šādu iedalījumu.

Aprakstīta Aglonas atrašanās vieta ezeru apvidū, kas bijis apdzīvots jau senvēsturiskos laikos, par ko liecina kulta svētvieta palknos un uz ezeru salinām, no kurām viena

lietota klausiņieku sodīšanai. Kristīgā ticība – no austrumiem un mazliet vēlāk no rietumiem – šeit ieviesta 11. un 12. gs. 1209. gadā vācieši tikuši līdz Jersikai. Interesants mīts saista Aglonu ar lietuviešu pirmo ķēniņu Mindaugas, kurš pieņēma kristīgo ticību 1251. gadā. Vairāki lietuviešu vēsturnieki domā, ka Mindaugas ar abiem dēliem noslepkavots un aprakts Aglonā (1263) laikā, kad viņi ciemojušies pie ķēniņienes Martas tēva, Madalāņu pils pārvaldnieka. Visievērojamākais notikums Aglonas vēsturē esot Dievmātes Marijas parādīšanās ar Jēzus bērniņu rokā 1698. gada augustā starp divām priedēm dziļi ticīgajai Viškovas muižas kalponei Annai. Pirms kristietības šajā vietā esot bijis upuraltārs, bet drīz pēc Annas piedzētā vietējās draudzes ganam Tēvam Mazakovskim šajā vietā esot parādījusies vizija – balta baznīca ar diviem staltiem torņiem. Tur tad arī uzcelta baznīca un klosteris dominikāņu mūkiem. Anna nodzīvojusi Aglonā līdz pat mūža beigām, mācot meitenes Aglonas skoliņā.

Aglona baznīcas svētvide (ikona), saistīta ar daudziem brīnumdarbiem, ir kļuvusi pazīstama visā apkārtnē kopš 18. gs. Par pašas svētvides izcelsmi īstas skaidrības nav, tikai tas, ka tai esot ciešas saites ar tādu pašu mākslas darbu Trāku (Trakai) baznīcā Lietuvā. 1284. gadā gleznu Vitautam Dižajam (*Vytautas Magnus*) esot uzdāvinājis kāds Konstantinopoles impērijas augstmanis sakarā ar Lietuvas pāriešanu kristīgajā ticībā. Aglonas un Trakai svētvides „kronētas” 1718. gada septembrī. Pastāv teorija, ka Aglonas ikona esot „tā īstā,” atvesta no Trākiem drošības pēc. Sazini nu, kura vēlāk palika Aglonā un kura tika nogādāta lietuviešiem.

Grāmatas autors iepazīstina lasītājus ar ne tikai Aglonas, bet visas Latgales drūmo vēsturi. Varbūt vislielākais Dievmātes Brīnumdarītājas sasniegums ir tas, ka Latgale spēja izdzīvot, it sevišķi pēdējos 200 gados. Cara režīms lika slēgt visus katoļu klosterus, 19. gs. tika agresīvi veicināta krievu valodas lietošana un pareizticība. Šo rindiņu rakstītāja tēva akadēmiskās gaitas sākās bursaku skolā Rīgā, kur apmācīja pareizticīgos garīdzniekus (*baķuškas*), un viņa ģimene Nitaurē palika uzticīga pareizticībai līdz manas vecātmātes mūža beigām. Vēl joprojām pareizticīgo baznīca pagasta centrā labāk apkopta, nekā luterticīgo dievnams. Padomju režīms dažādos veidos cīnījās pret katoļu svētkiem, protams, savā laikā arī pret Jāņiem un Ziemassvētku vecīti, bet sevišķi nikns tas bija

pret katoļiem, baidīdamies, ka viņiem varētu nākt atbalsts no ārpuses. Neraugoties uz to, 15. augusta Dievmātes Marijas Debesbraukšanas diena arī padomju varas gados turpināja pulcēt ticīgos no visas apkārtnes. Pat visdrūmākajā apspiešanas laikā sanāca 10 000 līdz 12 000 cilvēku, viņu vidū arī garīdznieki – par spīti tam, ka varas orgāni aizliedza taksometriem braukt uz Aglonu no Rēzeknes un Daugavpils, kolhozu un sovhozu direktori noliedza lietot transporta līdzekļus un milicija vairākkārtīgi apstādināja privātmašīnas, lai it kā pārbaudītu drošību un braukšanas tiesības. 1960. gadā režīma varasvīri pat iznīcināja klostera bibliotēku un nodeva ēku vietējiem strādniekiem, kas augšstāvā esot turējuši lopus.

Kopš neatkarības atgūšanas Aglonas vēsture 1993. gada septembrī vaiņagojas ar pāvesta Jāņa Pāvila II apciemojumu, kad viņa vadītāja dievkalpojumā tiešu dalību ņem 200 000 cilvēku. Liels skaits to noskatās arī TV pārraidē. Sākumā pāvests runājis latviski (ar ļoti labu izrunu), iestarpinot arī uzrunas krievu un poļu valodā. Tāpat kā pāvests pats, mazā bazilika Latgales nomalē palīdzēja gāzt milzīgo Maskavas impēriju, kas nežēloja ne līdzekļus, ne arī dzīvības, sludinot savu ticību – tā savu grāmatu nobeidz Latkovskis.

Juris Vīksniņš

Ekonomikas zinātņu doktors, Juris Vīksniņš, daudzu publikāciju autors savā specialitātē, ir profesors Džordžtaunas U. (Georgetown U.) ASV galvaspilsētā Vašingtonā.

TAUTAS MĀKSLA 20. GS. OTRĀ PUSĒ

Tautas lietišķā māksla Latvijā. Šodiena. Pīredze. Rītdiena. Sastād. Ilze Ziņģīte. Latvijas Nacionālā Vēstures muzeja raksti Nr.15. Rīgā: LNVM, 2008 [faktiski 2009]. 129 lpp.

Aplūkojamā rakstu krājuma pamatā ir LNVM rīkotajā konferencē (2007.XII) ar tādu pašu nosaukumu nolasītie referāti. Konferencē laikā bija skatāma arī tautas lietišķās mākslas izstāde – no 20. gs. 40. gadu otrās puses līdz mūsdienām. *Tautas lietišķā māksla nav izolēta no tā vai cita laikmeta notikumiem. Katrs laika posms atstāj tam raksturīgas pēdas. Izņēmums nav arī 20. gadsimta otrā puse. Šajā*

laikā tautas lietišķā māksla piedzīvoja radošu pacēlumu un sabiedrības uzmanību. Tā bija viena no retajām iespējām nest latvietības ideju padomju varas laikā. Savukārt pēc valstiskās neatkarības atgūšanas 1991. gadā bija jāmeklē jauna motivācija – priekšvārdā raksta LNVM direktors Dr. hist. Arnis Rādiņš.

LZA īstenais loceklis etnogrāfs Saulvedis Cimmermanis apcer zinātnieku devumu etnogrāfijas un tautas lietišķās mākslas izpētē un popularizēšanā, lielu vietu ierādot dokumentālajiem avotiem kopš 17. gs. un jo sevišķi Edvarda Paegles un 20. gs. 20.-30. gadu zinātnieku ieguldījumam. Pirmo reizi rakstītajos avotos par latviešu lietišķo mākslu uzzinām no Šveices mākslinieka Johana Rūdolfa Sturna 1661. gada pavasara skicēm, bet 18.-19. gadsimtā no Johana Kristofa Broces, Augusta Pecolda u.c. zīmējumiem un dažādiem pierakstiem. Runājot par 20. gs. 20.-40. gadiem, viņš īpaši atzīmē žurnāla *Latvijas Saule* lielo ieguldījumu tautas mākslas pētniecībā un popularizācijā, Paula Kundziņa vadītajam LU Arhitektūras fakultātes studentu vasaras praksēm, kurās tika vākti materiāli par tautas celtniecības būvēm un citiem pētniecības veidiem. Tālākajā stāstījumā Cimmermanis lielu vērību velta savas paaudzes devumam tautas mākslas saglabāšanā un pētniecībā – par Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja papildinājumiem pēc kara, par LZA rīkotajām etnogrāfiskajām ekspedīcijām, par trīssējumu *Latviešu tautas māksla XIX-XX gs.* (1961-1967). Pētnieks arī atzīmē tautas daiļamata meistarību un tautas lietišķo mākslas pulciņu lielo lomu zināšanu tālākattīstībā.

Savukārt LNVM Etnogrāfijas nodaļas vadītāja un šī krājuma sastādītāja Ilze Ziņģīte iepazīstina ar muzeja etnogrāfijas un tautas lietišķās mākslas kolekciju: *Ne vienmēr var noteikt robežu starp tradicionālā dzīvesveida liecībām un tautas lietišķo mākslu. Daļa priekšmetu vienlaikus atbilst abām jomām. (..) Tam par iemeslu ir tautas lietišķās mākslas būtība, kas lielā mērā sakņojas tradicionālajā dzīvesziņā un iekļaujas tradicionālajā dzīvesveidā. Vai kādā no Latvijas novadiem mūsdienās adīti cimdi būtu vērtējami kā etnogrāfisks priekšmets, vai kā tautas lietišķā māksla? (..) Darināšanas laiks ne vienmēr var izšķirt šo jautājumu. Tradicionālās kultūras vērtības laika gaitā mainījās vienmēr. To sekmēja klāt nākusī informācija un iespējas. Tautas lietišķā māksla līdz mūsdienām ir spējusī pastāvēt un mainīties, daļēji saglabājot autentiskas vērtības, daļēji atsaucoties laikmeta aktualitātēm.*

Īpaši gribas izcelt Dr. hist. Aijas Jansones referātu par tautas mākslas virzību 20. gs. otrajā

pusē. Zinātniece aizrāda, ka *amatnieku vēsturiskā loma latviešu izstrādājumu specifiskas un stila izveidē ir salīdzinoši neliela*, jo kopš 13. gs. amatnieku etniskais sastāvs ir visai raibs. No viņu veikuma latvieši pieņēma tikai to, ko saprata un kas atbilda viņu estētiskajām prasībām. Arī linaudēju rakstraudži ir pārņemti no citām tautām. Viņa atklāj, ka vārdu *daiļamatniecība* ieviesa dzīvē tikai 1937. gadā, lai uzsvērtu vārdkopas „*mākslas amatniecība*” to daļu, kas balstās uz vietējām tautas mākslas tradīcijām. Bet termins *tautas māksla* ienāca sadzīvē padomju varas laikā, kad amatniecība bija stingri ierobežota, bet māksla bija atļauta. Tādējādi *tautas lietišķā māksla* akcentēja jaunradi. Šo tēmu turpina Velta Raudzema, kura mēģina rast specifiskās atšķirības starp tautas un profesionālo mākslu un to mijiedarbību. Viņa uzsver, ka profesionālajiem māksliniekiem tautas māksla, etnogrāfija un arheoloģija vienmēr ir bijis iedvesmas avots. Arī tautas mākslas kopēji daudz mūsdienās no etnogrāfijas un arheoloģijas, citējot Arvidu Dzērvi: *Nav nekādas nozīmes tikai atdarināt senču mantojumu. Uz senču mākslas pamata jābūvē jauna, laikmetīga, īpatnēji latviska māksla.*

Daudzus lasītājus piesaistīs vēsturnieces Ilgas Apines raksts par latvisko identitāti, tās veidošanos un pārmaiņām. Viņa izceļ, ka mūsu tautas raksturu veidojusi gan ilgstošā pakļautība vācu muižniekiem, gan ticība, gan teritorija un klimatiskie apstākļi, protams, arī vēsturiskie notikumi. Šajā sakarā viņa atzīst, ka kopīgā vēsture mūs ir satuvinājusi ar igauņiem, bet attālinājusi no lietuviešiem, kuriem kopā ar poļiem bija nacionāla valsts, kā arī katoļticība. Autore izceļ latviešu tiekšanos pēc izglītības, strādīgumu utt. Interesantu domu izteicis viens no krievu literātiem Jurijs Abizovs – latvieši esot šķietami pakļāvīgi, viņi it kā pieliecas un tad ātkal iztaisnojas, kad situācija vēstures stunda. Šo latviskās identitātes tēmu amatniecībā un lietišķajā mākslā turpina Dr. habil. Art Ojārs Spārītis, uzsvērdams, ka *kultūras stereotipu maiņu izraisa ekonomisko, politisko un sociālo faktoru mijiedarbība*. Daudzi amatniecības izstrādājumi, kas mums liekas raksturīgi tautas mākslai, faktiski ir radušies profesionālās un pilsētas kultūras iespaidā, tātad caur muižu kultūru, kas veidojusies Eiropas stilu ietekmē un vienkāršotā veidā ienākusi tautas amatniecībā. Pierādījumus autors atrod Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja Latgales un Kurzemes sētās. Šis atzinums var šokēt, kā aizrāda mākslas vēsturnieks, taču tajā pat laikā atklāj *jau izsenis pastāvošo Latvijas integrāciju Eiropas kultūras kontekstos visos sociālajos līmeņos, pat tajā, kuru mēs*

uzskatījām par vismazāk pakļautu maiņai un ietekmēm, t.i., tautas amatniecībā.

Leonīds Petrovs stāsta par tautas mākslas izstāžu iekārtošanu, ar kuru viņš nodarbojies kopš 1968. gada. Andris Ušpelis apraksta Latgales keramiķu Ušpeļu dzimtu, Daina Kraukle pētījusi gadatirgu vietu mūsu tautas dzīvē. Savukārt Arija Vitoliņa ilgus gadus strādā ar intelektuāli atpalikušiem bērniem un izmanto tautas mākslas pamatiemaņu apguvi kā terapiju viņu attīstībā. Krājumu noslēdz Elīnas Apsītes apcerējums par slaveno Cimdu Jetiņu – dzērbenieti Jeti Užāni, kura turpat visu mūžu pavadījusi uz ratiņiem, bet radījusi unikālus cimdus pēc gleznu motīviem, dziesmu, literāro darbu un pat politisko notikumu ietekmē, arīdzan cimdsportretus un sievietes aktu. Viņas darbus šī krājuma sastādītāja Ilze Ziņģīte nosaukusi par *tekstilmākslas miniatūrām*. Pēc Cimdu Jetiņas aiziešanas tika atrastas viņas dienasgrāmatas, rakstītas no agrīniem pusaudzes gadiem. Īsie, kodolīgie pieraksti skaidri parāda, ka pirms tam, kad Jetiņa kļuva par teicamu, tautā mīlētu un cienītu rokdarbnieci, viņa bija domātāja. Apceres autore secina: *Cilvēks, kurš skaudri apzinājās cilvēciskās esamības smagumu un, pat nereducējot to uz savu slimību, apjauta, ka visu grūtumu un likstu sākotne ir katra paša nespēja saprast dabas ritmu un kārtību, neprasmē ieklausīties apkārtējā pasaulē un, pats galvenais, – nespēja ieraudzīt pasauli sevī*. Viņas dzīve mums ir pierādījums, ka cilvēks ir tik liels, cik viņa gars. *Esmu sev atradusi gaismu*, Jetiņa rakstīja. Viņas gaisma – tas gan iziet no šī rakstu krājuma ietvariem – turpina spīdēt. Elīna Apsīte, kopš agras bērnības pavadīdama katru brīvu britiņu pie Jetiņas, uzsākusi lielu darbu – izveidot viņas dzimtajās mājās Dzērbenes „Lejniekos” Cimdu muzeju. Tur iecerēts rādīt ne tikai Jettes Užānes cimdus, bet savākt plašu cimdu kolekciju no visas plašās pasaules, kur vien latvieši mituši (pirmos dāvinājumus muzejs jau saņēmis no Ilgas Mieriņas Anglijā un Birutas Freimanis Kanādā). Bet arī ar to muzejs neaprobežotu savas funkcijas. Te iecerēts mācīt cimdu adīšanu un ar laiku arī citus rokdarbu veidus bērniem un jauniešiem (arī ar īpašām vajadzībām), dzīvot dabā, ieskatīties dabā, sadzirdēt un saredzēt dabu. Daba ir latviskās dzīves ziņas pamatakmens. Dzīvot saskaņā ar dabu, ar latvisko dzīves uztveri un moderno pasauli. Ir izveidots fonds „Cimdu ceļš”, kurš pieņem ziedojumus muzeja darbības uzsākšanai.

Nobeigumā gribas teikt, ka globalizācijas un unifikācijas laikmetā, kad modernās techno-

loģijas mēģina dzēst etniskās īpatnības, šis LNVM rakstu krājums parāda, cik unikālu kultūru mūsu tauta ir veidojusi, tā ir glabājama un turpinājama, ja gribam saukties par latviešiem.

Māris Brancis

Recenzents ir mākslas vēsturnieks, rakstu un monogrāfiju autors, Dažu vārdu sadaļas „Tēlotājmāksla” veidotājs. Dzīvo Jelgavā.

ŠOREIZ VAIRĀK LATVIEŠIEM

Journal of Baltic Studies (JBS), XL/4
December 2009, The Association for the
Advancement of Baltic Studies (www.balticstudies-aabs.org)

Pēc dzirdētiem pārmetumiem latviešu zinātniekiem par atturību publicēt savus atklājumus ārzemju zinātniskos žurnālos, pēkšņi *JBS* lappusēs sākuši parādīties latviešu darbi. Tas ir apsveicami un arī svarīgi, īpaši ņemot vērā, ka pēdējos piecos gados šo akadēmisko žurnālu pasūtina piecas reizes vairāk lielo pētniecības universitāšu bibliotēkas. Uz *JBS* publicētajiem rakstiem bieži vien atsaucas pētnieki visā pasaulē. Žurnāla aizejošais redaktors, Prof. Dāvids Smits (David J. Smith, Glasgow U.), zina vēstīt, ka pēdējā gada laikā galveno 38 reģionālo studiju žurnālu citāciju indeksā *JBS* pacēlies no 32. uz 20. vietu. Varens sasniegums AABS 40 gadu gaitā! Ja pirms 1968. gada vairums baltiešu uzskatīja, ka viņu uzdevums ir attīstīt karogiem būt pastāvīgā cīņā pret viņu zemju okupantu, Baltijas Studiju apvienībai jeb AABS piesaistītie zinātnieki un zinātnieces izvēlējās profesionāli palīdzēt veidot respektu pret savām tautām, radīt viņu vēstures labāku izpratni globālā mērogā. Tartu U. un arī Kalifornijas U. mācībspēks Reins Tāgepera (rtaagepe@uci.edu) pirmajā rakstā norāda uz tolaik jauno, angļusakšu augstskolās izglīto zinātnieku veikumu (kā nozīme Baltijas valstīs vēl šodien nav īsti novērtēta), uz viņu pēc jaunākām pētniecības pieejām un metodēm radītajiem darbiem, kas kvalitatīvi aizvirzās priekšā līdzšinējiem baltvācu publicējumiem. Starp pirmajiem uzslavu pelnošiem baltiešu darbiem Tāgepera min visvairāk lietuviešu un igauņu grāmatas, kā arī šo rindīņu autora Stanforda U. uzrakstīto un vēlāk LSCS apbalvoto *Economic Policies in Occupied Latvia* (1965).

Prof. Pridams (Geoffrey Pridham, U. of Bristol – g.pridham@bristol.ac.uk) aplūko demokrātisko tradīciju lēno veidošanos Latvijā – to

lielā mērā kavē padomju varas laika mantojums, īpaši lielā iecerotāju masa no austrumiem. Nevarot būt šaubu, ka pateicoties prezidentes Vairas Viķes-Freibergas dažkārt apstrīdētai, bet izlīdzinošai pieejai Latvijai tiek ieviesta EU un NATO. *Quod licet Jovem, non licet bovem!* Latvijai vēl daudz jādarot, lai izskaustu korupciju (kuras līmenis ir zemāks Igaunijā un Lietuvā), jātiekot valā no padomju laika amatvīriem tiesu sistēmā un, protams, jāatrisinot krievisko iecerotāju problēma. Pridama ieskatā, pēc uzņemšanas EU un NATO, Latvijas politiķi, novērsdamies no demokrātiskiem principiem, darījuši kā vien patīk, jo, kā autoram teikts intervijās, *mūs jau no NATO neizmetīs!*...

Īpaši lieliska dāvana ir intelektuālā Latvijas U. palīgprofesora Ivara Ījaba (ijabs@latnet.lv) apcere par ievērojamo baltvācu politiku un domātāju Paulu Šīmanu (Paul Schiemann, 1876-1944), par viņa apbrīnojamo klasiskā liberāļa stāju un filozofiskajiem uzskatiem laikā, kad Eiropā pie varas nāk diktatori. Kaut arī Šīmans lielā mērā atstāts novārtā, viņa idejas un pieredze ir vērtas nākotnes valstsvīru nopietnām pārdomām. Ījaba raksts ir patīkami izkoptā, pat skaistā un profesionāli precizā angļu valodā.

Prof. Balčītiene (Auksē Balčytienē, Vytautas Magnus U. – a.balcytiene@pmdl.vdu.lt) un Tartu U. žurnālistika nodaļas vadītāja Halliki Harro-Loit (halliki.harro@ut.ee) salīdzina žurnālistikas virzību Igaunijā un Lietuvā. Rakstu daļu noslēdz neliela apakšnodaļa ar trīs nelieliem rakstiņiem, kas labāk iederētos jomai teātrim veltītā speciālā izdevumā. Apjomīgākais nāk no kritiķes Dr. Gunas Zeltiņas (guna333@inbox.lv) spalvas – par inovācijām teātru attīstībā Baltijas valstīs (1995-2005). Jurgita Staniškīte (Staniškīte) no Vitauta Dižā U., savā laikā Fulbraita stipendiāte ASV, ļoti labā angļu valodā apcer lietuviešu teātra uzplaukumu postpadomju periodā. Kurzemes Humanitārā institūta pētniece Edīte Leščinska (tishezere@inbox.lv) pievēršas eksperimentālajām lūgām Liepājas teātri, ko vada lietuvietis Rolandas Atkočiūnas.

Grāmatu sadaļā *JG* lasītājus visvairāk varētu interesēt apskats (ko sacerējusi Kersti Lust no Igaunijas Nacionāla arhīva) par Endrju Blumberga *The Nationalization of Latvians and the Issue of Serfdom: The Baltic German Literary Contribution in the 1780s and 1790s* – par latviešu izlaušanos no dzimtilvēku statusa un tā atspoguļojumu 18. gs. baltvācu literatūrā.

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifikas Luterāņu U.

Galvenais redaktors: Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks: Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
Juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:
Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Anita Liepiņa,
Andris Priedītis, Juris Silenieks, Juris Šlesers,
Biruta Sūrmane, Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:
Līga Gaide, Uldis Matīss, Tija Kārkle

Datormaketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Saimniecības vadītāja: Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses
brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu
uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI
Nr. 100 - 150 Kanādā Kan. \$7,-
Citās valstīs: ASV \$7,-

Nr. 151 - 175 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanādā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no *JG* saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanādā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -
1 gads ASV \$39, - (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76, - (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10, - (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru. Sarakstu
un cenas var pieprasīt no *JG* saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ
E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ
Latviešu biedrība Rietumaustriļijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte - Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ
Letts Shop - dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ
A/S „Danske Bank”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN - LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14.-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelme 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

LETTERS AND THE VISUAL ARTS. Poems by Marija Briede, Leons Briedis and their son Adrians Briedis-Makovejs evince three distinctly singular poetic sensibilities, all sparkling with the shared verbal artistry displayed in their collectively authored play, *Plato and Marija, or The Third Mind* (JG 255, 2008). ●●● Indra Gubiņa fondly remembers a friend who accompanied her on trips to Tenerife, Crete and Greece some 20 years ago. ●●● Laima Kalniņa recounts a childhood lesson on the joys of philanthropy. ●●● Art historian Ruta Čaupova, senior researcher at the Latvian Academy of Art, describes the challenges and opportunities confronting sculptors in Latvia during the ongoing economic crisis. Her lavishly illustrated article features the work of Gļebs and Kirils Panteļejevs, Kristaps Gulbis, Aigars Bikše, Ivars Drulle, Juris Švalbe, Igors and Ansis Dobičins, Jānis Karlovs, and Ojārs Feldbergs. Čaupova concludes that hard times have not dampened the creativity or the productivity of these artists. ●●● Linda Treija, our newest contributing editor, writes about an art exhibit held in Philadelphia last February, and presents colorful samples of the work of each of the three participants: Sarma Muižniece-Liepiņa, Krista Nīgale and herself. ●●● The cover art is by Ilmārs Rumpēters, whose myriad contributions over several decades have drawn acclaim from the international design community.

LITERARY COMMENT. Ojārs Zanders writes about the profound influence of Kārlis Skalbe's writings on Latvian culture. His life (1879-1945) spans perfectly the gradual, turbulent rise and abrupt fall of the first independent Republic of Latvia. Skalbe was a guiding light of the national awakening and his poetry and fables have never grown old-fashioned or irrelevant to the Latvian people. ●●● The period of *perestroika* and *glasnost'* (1987-1991) was a time of intensely amplified cultural contact between Latvians living inside and outside of Latvia. In her continuing account of these contacts, Eva Eglāja-Kristšone begins with the Chautauqua conference of 1986, which spawned the dissident group *Helsinki-86*, and ends with the Worldwide Congress of Latvian Writers at the University of Stockholm, in June 1989.

ACTUALITIES, HISTORY, MEMORIES. Rofis Ekmanis takes up the thread of his serialized history of radio broadcasting into Latvia from the West during the Cold War. Having outlined in past issues the history

of broadcasting from Madrid (1955-1965; 1969-1972) and from Frankfurt (1965-1972), he now presents a synopsis of the genesis of Radio Free Europe / Radio Liberty. ●●● Laimonis Purs, a prose writer and playwright on the other side of the Iron Curtain during the Cold War, recalls the importance of RFE/RL during the Cold War: *It was as much a part of daily nourishment as breakfast, lunch and dinner.* ●●● Sniedze Ruņģe pays homage to Dr. Valdis Muižnieks (1927-2009), an influential voice among Latvian political exiles. ● Jānis Krēsliņš, Jr. reminisces about theologian Father Kazimirs Vilnis (1907-1988). ● Jānis Krēsliņš, Sr. remembers Columbia University professor Sigurds Grava (1934-2009): architect, city planner, and founding member of the Association for the Advancement of Baltic Studies. ●●● In his continuing saga of life at DP Camp Alt-Garge, Germany, Uldis Siliņš remembers the year 1945 as a year of girls and American cigarettes. ●●● Juris Žagariņš gets interviewed by Juris Zommers on the occasion of receiving two important awards for devotion to Latvian culture, and offers a fresh installment of *Kiberkambaris*, an internet discussion tangent to the topic of aid to the needy in Latvia. ●●● Baiba Lapiņa Strunskā makes an appeal to common sense on the issue of double citizenship for Latvians residing and working abroad. ●●● The *Marginalia* section, as always, is chock-full of news shorts relating to the culture and actualities of Latvia as well as other Nordic, Central and East European lands.

BOOK REVIEWS. Anna Velēda Žigure's *Vīni.Ceļā*, a study dedicated to bringing together those who fled the Soviet occupation and those who stayed (reviewed by Aina Sikсна and Astra Roze) ● Jānis Elsbergs' book of poetry *panti* (Juris Silenieks and Anna Auziņa) ● Margita Gailītis' (ed.) *Tilti* vol. I and II, separate anthologies of prose and poetry in exile (Juris Silenieks) ● *Zenta Mauriņa élete és esszéi*, a collection of Mauriņa's essays in Hungarian and in Latvian published as part of *Folia Baltica*, edited by Puszta János (Lāsma Ģibiete) ● Modris Zihmanis' novel *Bandu bērns* (Lāsma Ģibiete) ● Leonhards Latkovskis' *Aglona: A History of the Church and the Monastery* (Juris Viksniņš) ● Ilze Ziņģite's (ed.) *Tautas lietišķā māksla Latvijā* – the proceedings of a conference on folk art (2007) at the Latvian National Museum (Māris Brancis) ● *Journal of Baltic Studies* XL/4, 2009 (Gundars Ķeniņš Kings). jž